

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Andriaus Tverijono
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studento

Magistro darbas

**Ieškinio senaties atnaujinimo pagrindų taikymas Lietuvos
teismų praktikoje**

Vadovas: lekt. dr. Saulius Aviža

Recenzentas: lekt. Egidijus Laužikas

Vilnius 2012

TURINYS

IŽANGA	3
1. Ieškinio senaties atnaujinimo samprata ir ieškinio senaties atnaujinimo tikslai	7
1.1 Ieškinio senaties atnaujinimo samprata.....	7
1.2 Ieškinio senaties atnaujinimo tikslai	9
2. Ieškinio senaties atnaujinimo pagrindai.....	12
2.1 Teismų požiūris į kriterijų išskyrimą, kuriais remiantis atnaujinamas praleistas ieškinio senaties terminas	14
2.2 Objektyvios ir subjektyvios aplinkybės, kaip ieškinio senaties atnaujinimo pagrindų kriterijai.....	16
3. Atskiri ieškinio senaties atnaujinimo pagrindai	20
3.1 Ginčų nagrinėjimas iki teismo	20
3.1.1 Ikiteisminio nagrinėjimo institucijos sukeltas pagrįstas lūkestis apginti savo pažeistas teises.....	21
3.1.2 Valios išreiškimas dėl pažeistų teisių gynimo, kreipiantis ginti savo teisių į ikiteisminio nagrinėjimo institucijas ar kitus subjektus.....	22
3.1.3 Objektyviojo kriterijaus įtaka sprendžiant dėl ginčų nagrinėjimo ikiteisminio nagrinėjimo institucijose	24
3.2 Netinkamas teisės kreiptis į teismą įgyvendinimas	25
3.3 Aplinkybės nenutraukusios ieškinio senaties, kaip pagrindas ieškinio senaties atnaujinimui	26
3.4 Ieškinio senaties atnaujinimo pagrindai, sprendžiant ginčus kurių viena šalis yra vartotojas.....	29
3.5 Realus juridinio asmens organų galėjimas kreiptis į teismą prieš objektyvią pareigą juridiniam asmeniui elgtis atidžiai ir rūpestingai	31
3.6 Nerūpestingas, neapdairus, aplaidus elgesys ir jo įtaka ieškinio senaties atnaujinimui, didesnis dėmesys fiziniams asmenims	34
3.7 Galėjimas apginti savo pažeistas teises per atstovą.....	36
3.8 Amžius ir išsilavinimas kaip ieškinio senaties atnaujinimo pagrindai	37
3.9 Prokuroro ginamų vertybių svarba atnaujinant praleistą ieškinio senaties terminą .	39
3.9.1 Teisingas nuosavybės atkūrimas prieš stabilumą nuosavybės santykiuose	42

3.9.2 Saugomų teritorijų ypatingas teisinis režimas prieš stabilumą bei teisėtų lūkesčių principą nuosavybės teisiniuose santykiuose	44
3.9.3 Teritorijos planavimo ir naudojimo santykiai prieš teisės į statybą įgyvendinimo stabilumą.....	47
3.9.4 Architektūrinių, kultūrinių, istorinių vertybių išsaugojimas prieš ieškinio senaties instituto užtikrinamą civilinių santykių stabilumą ir apibrėžtumą	49
3.10 Socialinis teisingumas prieš interesą garantuoti teisinių santykių stabilumą ...	51
3.11 Ieškinio senaties atnaujinimo tikslai atsižvelgiant į sveikatą, kaip pažeistą vertybę	52
3.12 Vaiko interesai tėvystės (motinystės) nugincijimo bylose, biologinė tėvystė prieš faktinę tėvystę	54
3.13 Visai visuomenei svarbių vertybių apsauga kaip ieškinio senaties atnaujinimo pagrindas	57
4. Teismo teisė <i>ex officio</i> išspręsti ieškinio senaties atnaujinimo klausimus	59
IŠVADOS	61
Santrauka	64
Summary.....	65
Literatūros sąrašas	67

IŽANGA

Šiandienos Lietuvos teisinėje literatūroje ir pačioje teisinėje praktikoje ir teisinėje visuomenėje nėra gana dažnai analizuojami su ieškiniu senatimi, o tuo labiau su ieškiniu senaties atnaujinimo pagrindais susiję klausimai ar problemos. Platesnė analizė apie ieškiniu senaties klausimus ir problemas su kuriomis susiduria teismai nagrinėdami bylas, kuriose keliami klausimai, susiję su ieškiniu senaties taikymu ar atnaujinimu, buvo atlikta prieš beveik dešimtmetį, kuomet 2002 m. gruodžio mėn. 20 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas patvirtino apžvalgą Nr. A2-39 dėl teismų praktikos, taikant ieškiniu senatį reglamentuojančias įstatymų normas, apibendrinimo¹. Ši apžvalga gana išsamiai aptarė teismų praktiką nagrinėtu laikotarpiu. Tačiau laikas nestovi vietoje ir gyvenimas kuria vis naujų situacijų, nuolat kyla vis naujų ginčų ir naujų problemų. Tad teismai, susidurdami su naujomis situacijomis, turi kurti naujas teisės aktų normų aiškinimo taisykles, pritaikytas iškilusiai problemai išspręsti. Tad kyla poreikis vis naujoms diskusijoms ir naujiems darbams, kurie pamėgintų apibendrinti ir pateikti požiūrį į naująją praktiką.

Darbo aktualumas. Dažnas ieškiniu senaties ir ieškiniu senaties atnaujinimo institutų taikymas teismų praktikoje parodo svarbumą šių klausimų visai visuomenei, nes šių klausimų nagrinėjimas paliečia itin platų žmonių ratą. Neteisingas ieškiniu senaties atnaujinimo pagrindų taikymas užkerta galimybę nukentėjusiajai šaliai apginti savo pažeistas teises su valstybės pagalba, o kaltoji šalis tokiu atveju išvengia atsakomybės. Tad iškilusios problemos šio instituto taikyme turi ištis nemažų pasekmių visai visuomenei. Šia tema nėra atlikta mokslinių darbų, ar parašyta straipsnių dėl ieškiniu senaties atnaujinimo pagrindų taikymo. Iki šiol yra parašyta tik keletas straipsnių² apie ieškiniu senaties institutą. Šie straipsniai arba bendrai apibūdina ieškiniu senaties institutą, arba nagrinėjama ieškiniu senaties instituto raida įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos Civiliniam kodeksui (reguliavimas nuo

¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. gruodžio mėn. 20 d. patvirtinta apžvalga Nr. A2-39 dėl teismų praktikos, taikant ieškiniu senatį reglamentuojančias įstatymų normas, apibendrinimo.

² 1) DRIUKAS, A. Ieškiniu senaties instituto raida Lietuvoje: materialiniai ir procesiniai aspektai // Jurisprudencija 2003 Nr. 39(31) P.99.

2) DRIUKAS, A. Ieškiniu senaties taikymo problemos sprendžiant prievolių įvykdymo užtikrinimo klausimus // Prievolių įvykdymo užtikrinimo teisinės problemos. Teminis straipsnių rinkinys. Vilnius: LTU Leidybos centras, 2001. 5-6 p.

3) AVIŽA, S. Ieškiniu senaties normų taikymas bendrosios kompetencijos teismuose, kai ginčo nagrinėjimas yra susijęs su individualaus administracinio akto ginčijimu. // Teisės problemos, 2011, Nr. 3 (73);

senojo Civilinio kodekso beveik nekito), arba juose nagrinėjami kiti ieškinio senaties poįnstitučiai nei ieškinio senaties atnaujinimas.

Darbo tikslai ir uždaviniai:

1. Išanalizuoti ieškinio senaties atnaujinimo instituto sampratą ir ieškinio senaties atnaujinimo tikslus remiantis Lietuvos teismų praktika. Analizę atlikti lyginant ieškinio senaties atnaujinimo institutą su ieškinio senaties institutu. Sampratos ir tikslų analizės nagrinėjimo metu atskleisti ieškinio senaties instituto prasmę.

2. Išanalizuoti pasirinktus ieškinio senaties atnaujinimo pagrindus ir rasti dėsningumus, probleminius aspektus analizuojamais ieškinio senaties atnaujinimo pagrindais. Suradus probleminius aspektus, pateikti pavyzdžius kaip šias problemas sprendė teismai arba pateikti galimus sprendimo būdus.

3. Išnagrinėti ar kito Lietuvos Respublikos praktikos pozicija dėl panašių ieškinio senaties atnaujinimo pagrindų taikymo ir kokie buvo kilusių problemų sprendimų variantai. Išnagrinėti kokie ieškinio senaties atnaujinimo kriterijai turi būti naudojami sprendžiant ieškinio senaties atnaujinimo klausimus ar sprendžiant panašias situacijas. Pasiūlyti tam tikrus sprendimo būdus, jei tokie sprendimo būdai yra galimi, kuriais reikėtų vadovautis sprendžiant ieškinio senaties atnaujinimo klausimus.

Darbo objektas. Šiame darbe bus tiriama:

1. Ieškinio senaties atnaujinimo tikslas. Teismų praktikoje bus ieškoma pozicijų, kodėl turi būti atnaujinamas praleistas ieškinio senaties terminas. Ieškinio senaties atnaujinimo tikslų bus ieškoma pasitelkus ieškinio senaties atnaujinimo institutą ir ieškinio senaties institutą. Bus analizuojamas šių dviejų institutų susidūrimas. Tuomet bus galima pamatyti, kam yra sukurti ieškinio senaties ir ieškinio senaties atnaujinimo institutai. Šių dviejų institutų kova tarpusavyje parodys, kas yra saugoma kiekvienu atveju. Tad suradus atsakymus į šiuos klausimus, bus randami ieškinio senaties atnaujinimo tikslai ir saugomos vertybės.

2. Ieškinio senaties atnaujinimo kriterijų analizė. Nagrinėjama, kokiais ieškinio senaties atnaujinimo pagrindų kriterijais teismai naudojami kiekvieną kartą nagrinėdami praleistą ieškinio senaties terminą. Apžvelgiama šių kriterijų naudojimo problematika. Taip pat analizuojamas teismų požiūris į ieškinio senaties atnaujinimą: lankstus, formalistinis. Atkreipiamas dėmesys lankstų teismų požiūri į susidariusią situaciją, kurio metu analizuojamos visos aplinkybės. Tuo pačiu analizuojami ir teismų praktikos pavyzdžiai, kur reikėtų analizuoti daugiau aplinkybių ir parodomi formalistinio vertinimo trūkumai.

3. Atskiri ieškinio senaties atnaujinimo pagrindai. Ieškinio senaties atnaujinimo pagrindų sąrašas nėra baigtinis, todėl darbe bus nagrinėjami dažniausiai teismų praktikoje pasitaikantys ieškinio senaties atnaujinimo pagrindai arba tokie ieškinio senaties atnaujinimo pagrindai, kur teismai vysto nevienodą praktiką, arba tokie ieškinio senaties atnaujinimo pagrindai, kuriuos taikant iškyla tam tikros problemos. Nagrinėjant, atskirus ieškinio senaties atnaujinimo pagrindus bus galima pamatyti, kiek daug santykių apima ieškinio senaties atnaujinimo institutas, ir kaip skirtingai gali kisti ieškinio senaties atnaujinimo pagrindų vertinimas viename ar kitame teisiniame ginče.

Šiame darbe nebus tiriama:

1. Darbo pavadinimas nukreipia ir suformuluoja tyrimo objektą. Darbas daugiausiai orientuotas į Lietuvos teismų praktiką. Taigi, darbe nebus lyginamas Lietuvos Respublikoje įtvirtintas ieškinio senaties atnaujinimo pagrindų taikymas su kitose valstybėse esančiu teisiniu reguliavimu. Be to, yra ir dar keletas aspektų, kodėl daugiausiai orientuojamasi į Lietuvos teismų praktiką. Šis lyginimas nebus atliktas, nes: 1) Ieškinio senaties atnaujinimo pagrindų taikymo institutas nėra tirtas išsamiai Lietuvos teisinėje literatūroje (doktrinoje), tad visas dėmesys bus skirtas aiškinantis ir sisteminant esamą Lietuvos teismų praktiką, kuri yra išties gausi, daugiau nei 700 bylų (apeliacinės ir kasacinės instancijų). 2) Tik iškristalizavus esamas spragas ir problemas Lietuvos teismų praktikoje yra galimas platesnis lyginimas su užsienio valstybių teismų praktika. Be to, sukėlus diskusiją ir suradus keletą pozicijų probleminiu aspektu galima ieškoti vienos ar kitos pozicijos pagrindimų užsienio valstybių teismų praktikoje.

2. Darbo tyrimas daugiausiai bus orientuotas į dar netirtą Lietuvos teismų praktiką ieškinio senaties atnaujinimo pagrindų taikymo aspektu. Lietuvos teismų praktika buvusi iki 2002 m. gruodžio mėn. 20 d.³ yra gana išsamiai ir plačiai ištirta. Taigi darbo tyrimo objektas bus orientuotas į Lietuvos teismų praktiką nuo 2002 m. gruodžio mėn. 20 d. iki 2012 m. kovo mėn.

Tyrimo metodai. Šiame darbe bus naudojami aprašomasis, sisteminis, loginis metodai.

Aprašomasis metodas naudojamas pateikiant teismų formuluojamas aplinkybes dėl ieškinio senaties atnaujinimo pagrindų. Stengiamasi atkreipti dėmesį į teismų formuluojamas taisykles apie aplinkybių svarbos vertinimą, atnaujinant ieškinio senaties terminą.

³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. gruodžio mėn. 20 d. patvirtinta apžvalga Nr. A2-39 dėl teismų praktikos, taikant ieškinio senatį reglamentuojančias įstatymų normas, apibendrinimo

Sisteminis metodas naudojamas lyginant ieškinio senaties ir ieškinio atnaujinimo institutus. Bei naudojamas siekiant atskleisti ieškinio senaties atnaujinimo tikslus. Taip pat naudojamas siekiant suprasti ieškinio senaties ir ieškinio senaties atnaujinimu ginamų vertybių pusiausvyrą ar kai kuriais atvejais dominavimą vieno prieš kitą.

Loginis tyrimo metodas taikomas analizuojant rastus probleminius klausimus, bei naudojamas rengiant apibendrinimus, išvadas, siūlant esamų problemų sprendimo variantus.

Darbo originalumas. Šis darbas yra pirmasis magistro darbas po 2002 m. gruodžio mėn. 20 d. LAT Senato apžvalgos apie ieškinio senaties atnaujinimo pagrindų taikymą Lietuvos teismų praktikoje. Mokslinių straipsnių šia tema taip pat nėra. Originalumas pasireišk naujų pasiūlymų pateikimu dėl ieškinio senaties instituto tobulinimo, bei ieškinio senaties atnaujinimo kriterijų apžvelgimo, bei pasiūlymų dėl tolesnio atnaujinimo kriterijų taikymo plėtojimo.

Šaltiniai. Darbo pavadinimas ir objektas suponuoja, kad pagrindinis šaltinis yra Lietuvos Respublikos teismų sprendimai, nagrinėjantys ieškinio senaties atnaujinimo pagrindus. Daugiausia remtasi kasacinės instancijos teismo nutartimis, kaip didelį autoritetą turinčiomis nutartimis. Tyrimui bus naudojama teismų praktika, formuojanti naudingas ieškinio senaties atnaujinimo pagrindų taisykles. Taip pat bus naudojama skirtingas nuomones tuo pačiu klausimu išsakanti teismų praktika.

1. Ieškinio senaties atnaujinimo samprata ir ieškinio senaties atnaujinimo tikslai

1.1 Ieškinio senaties atnaujinimo samprata

Ieškinio senatis – tai įstatymo nustatytas terminas per kurį galima ginti savo pažeistas teises ar interesus pareiškiant ieškinį teisme (CK 1.124 str.)

Tokia, kaip kad ją suprantame šiandien, ieškinio senaties kategorija romėnų teisėje atsirado 424 metais⁴. Ieškinio senatis yra pozityvus civilinės teisės institutas. Įstatymų leidėjas ieškinio senatį nustatė žiūrėdamas į abiejų teisinio santykio šalių bei visuomenės interesus. Ieškinio senatimi siekiama civilinių santykių stabilumo, ginčo santykių subjektų teisių ir pareigų turinio teisinio apibrėžtumo bei teisingų faktinių aplinkybių nustatymo nagrinėjant civilines bylas. Bendrai žiūrint, ieškinio senatis yra laikotarpis, kurio metu galima priverstinai, t.y. padedant valstybei, įgyvendinti savo teises. Priežasčių, dėl kurių yra nustatyta ieškinio senatis, yra įvairių. Pirma, ieškinio senatimi stengiamasi garantuoti santykių stabilumą ir aiškumą. Jeigu galimybė reikalauti gynybos nebūtų ribojama atitinkamais terminais, nebūtų jokio stabilumo ir aiškumo. Antra, faktinių aplinkybių nustatymas byloje taptų sunkiai įgyvendinamas, jei ieškinys būtų pareikštas po keturiolikos, dvidešimt penkių, keturiasdešimties metų ar daugiau nuo teisės pažeidimo. Trečia, ieškinio senaties buvimas didina proceso operatyvumą, nes ginčo šalys yra linkusios aktyviau kontroliuoti išipareigojimų vykdymą ir ginti pažeistas teises. Tad matyti, kad ieškinio senatis nustatoma tiek kreditoriaus, tiek skolininko interesais.

Nagrinėjant ieškinio senatį svarbu nustatyti, kas įvyksta pasibaigus įstatymo nustatytam terminui. Pasibaigus terminui išnyksta teisė į pažeistos teisės gynybą (CK 1.131 str. 1 d.). Subjektinė teisė pasibaigus ieškinio senačiai nepasibaigia. Civilinė subjektinė pareiga iš teisinės virsta prigimtinė⁵. Šiuo aspektu ieškinio senatis (atnaujinamasis terminas) skiriasi nuo naikinamojo termino (CK1.117 str. 6 d.). Subjektinė teisė išnyksta pasibaigus naikinamajam terminui. Pasibaigus ieškinio senaties terminui subjektinė teisė neišnyksta, o išnyksta tik teisė į priverstinį pažeistų teisių gynimą. Naikinamiesiems terminams nėra

⁴ NEKROŠIUS, I.; Nekrošius V.; Vėlyvis S.. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 1999, antrasis leidimas, p. 60.

⁵ Plačiau apie prigimtines prievoles žiūrėti MIKELĖNAS, Valentinas. *Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2002, 1 T.

taikomos taisyklės, numatytos ieškinio senaties terminams skaičiuoti, atnaujinti, nutraukti ir sustabdyti. Naikinamųjų terminų pradžia nėra tapatinama su subjektinių teisių pažeidimu. O ieškinio senaties terminas prasideda nuo tos dienos, kuomet asmuo sužinojo ar turėjo sužinoti apie savo teisių pažeidimą.

Ieškinio senaties pabaiga nėra kliūtis kreiptis į teismą su ieškiniu. Taip yra ginamas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 str.⁶ Teismas gavęs ieškinį ir matydamas, kad yra pasibaigusi ieškinio senatis, privalo priimti ieškinio pareiškimą nepaisant to, kad ieškinio senatis iš pirmo požiūrio yra praleista. Tai grindžiama keliomis aplinkybėmis. Pirma, reikia atskirti dvi savarankiškas teises, t.y. teisę į gynybą ir teisę kreiptis į teismą. Teisė kreiptis į teismą yra įgyvendinama neatsižvelgiant į ieškinio senaties pasibaigimą, taigi čia nėra svarbu, ar vis dar yra teisė į priverstinį pažeistos teisės gynimą. Antra, ieškinio senatis gali būti praleista dėl svarbių priežasčių. Teismas nustatęs, kad priežastys yra svarbios gali atnaujinti praleistą ieškinio senatį (CK 1.131 str. 2 d. Jeigu teismas pripažįsta, kad ieškinio senaties terminas praleistas dėl svarbios priežasties, pažeistoji teisė turi būti ginama, o praleistas ieškinio senaties terminas atnaujinamas). Taigi toliau darbe bus nagrinėjama antroji priežastis, t.y. ieškinio senaties atnaujinimo pagrindai (svarbios priežastys, leidžiančios teismui atnaujinti praleistą ieškinio senaties terminą).

Dėl įvairių priežasčių asmuo gali pareikšti ieškinį praleidęs ieškinio senaties terminą. Tačiau reikia aiškintis, kodėl taip nutiko. Tokiais atvejais tik svarbios priežastys galėtų asmenį apsaugoti nuo termino praleidimo pasekmių. Įstatymas nepateikia svarbių priežasčių sąrašo. Tad šiuo atveju šis klausimas spresti yra paliekamas teismams ir arbitražams. Teismai ir arbitražai kiekvienu atveju imdamiesi nagrinėti bylą turi išspręsti klausimą dėl tam tikrų aplinkybių ir nuspręsti, ar sprendžiamu atveju tai bus svarbios priežastys termino praleidimui, ar ne. Tam tikros apibendrintos priežastys dėl Lietuvos Respublikos teismų sprendimų gana nesistemiškai ir padrikai yra mėginamos pateikti, pavyzdžiui, 1997 metų vadovėlyje „Civilinė teisė“⁷, naudojamame universitetuose, kur dėstoma teisės disciplina, išsakomas toks bendriniais bruožais apibūdintas sąrašas: „Tokiomis priežastimis gali būti pripažįstama ieškovo ilgalaikė komandiruotė, stažuotė, liga, nežinojimas, kas yra atsakovas“. Kitame, 2004 metų „Civilinė teisė“ vadovėlyje⁸, naudojamame universitetuose, kur dėstoma

⁶ Konstitucijos 30 str. Asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Lietuvos Respublikos Konstitucija, Valstybės žinios, 1992-11-30, Nr. 33-1014;

⁷ VITKEVIČIUS, P., *et al*, *Civilinė teisė*: vadovėlis. Kaunas: Vajusta, 1997, 231 p.

⁸ PAPIRTIS, L. V., *et al*, *Civilinė teisė. Bendroji dalis*: vadovėlis. Vilnius : Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2005, 2 T., 73 p.

teisės disciplina, svarbios priežastys yra: „Sunki asmens liga, trūkumas lėšų, norint kreiptis į teismą, įrodymų neturėjimas, neraštingumas, nežinojimas, kas yra atsakovas ar konkretus ieškinio dydis, individualios ieškovo savybės, galėjusios apsunkinti susidariusios situacijos suvokimą (ieškovo amžius, išsilavinimas, profesinė veikla, teisinis statusas), kreipimasis į įvairias institucijas, laikantis ikiteisminės ginčo sprendimo tvarkos, ir kitos panašios kliūtys“. Naujausiame 2009 metų vadovėlyje „Civilinė teisė“⁹, naudojamame teisės universitetuose, svarbios priežastys yra: „asmens neraštingumas, sunki liga, atsakovo neradimas“.

1.2 Ieškinio senaties atnaujinimo tikslai

Prieš tai aptartuose Lietuvos teisės vadovėliuose tos pateiktos nesusistemintos svarbios atnaujinimui priežastys nelabai leidžia įsivaizduoti, o koks gi iš tiesų yra ieškinio senaties atnaujinimo tikslas. Bei nėra galima iki galo įsivaizduoti, ko yra siekiama ieškinio senaties atnaujinimo pagrindais. Taip pat nenurodoma priešprieša tarp kokių tikslų vyksta rungtinėjimas. Teismai, sprenddami bylas, nuolat sveria vienus ir kitus ginamus santykius, vertybes atsižvelgdami į santykių reguliavimo tikslą, principus ir taip mėginama išspręsti ginčą teisingai, sąžiningai ir protingai. Viso darbo metu bus mėginama gilintis į ginamas vertybes, principus ir taip bus mėginama išryškinti, kokių tikslų yra siekiama atnaujinant praleistus ieškinio senaties terminus. Nagrinėjant ieškinio senaties atnaujinimo klausimus susiduria keli itin svarbūs interesai:

- 1) Siekis užtikrinti realią pažeistų subjektinių teisių apsaugą,
- 2) Siekis garantuoti teisinių santykių stabilumą bei apibrėžtumą.

Teismas turi ieškoti, kurią vertybę konkrečių atveju reikia saugoti labiau, o kurią mažiau ir kaip Lietuvos Aukščiausias Teismas vienoje bylų pasisakė, kad turi būti ieškoma šių interesų, vertybių pusiausvyros: „svarstant ieškinio senaties termino atnaujinimo klausimą, turi būti ieškoma protingos viešųjų interesų užtikrinti realią pažeistų subjektinių teisių apsaugą ir garantuoti teisinių santykių stabilumą bei apibrėžtumą pusiausvyros“¹⁰. Taip pat pravartu apžvelgti, kaip teismas įvardija ieškinio senaties instituto ir ieškinio senaties atnaujinimo institutų ginamas vertybes konkrečiuose ginčiuose Pavyzdys galėtų būti 2010 m.

⁹ VILEITA, A., *et al*, *Civilinė teisė. Bendroji dalis*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009, 534 p.

¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo mėn. 23 d. nutartis civilinėje byloje *V. K. v. V. G. Š*, Nr. 3K-3-121/2007 Procesinio sprendimo kategorijos: 24.2; 24.3 (S).

kovo mėn. 30 d. nutartis¹¹ apie nuosavybės teisių atkūrimą Teismas išryškino byloje ieškinio senaties ginamą tikslą: „įtvirtinti stabilumą nuosavybės teisiniuose santykiuose tam, kad be pakankamo pagrindo negalėtų būti užginčytos nuosavybės teisės“. Taip pat išryškintas ir nuosavybės atkūrimo teisiniuose santykiuose siekiamas tikslas: „siekti teisingumo bei teisėtumo nuosavybės atkūrimo teisiniuose santykiuose“. Tad čia teismas svarstė ar teisingas nuosavybės atkūrimas, ar stabilumas nuosavybės santykiuose yra svarbesnis gėris. Jei konstatuojama, kad teisingumas ir teisėtumas nusveria nuosavybės stabilumo siekį viešąjį interesą turinčiuose nuosavybės atkūrimo santykiuose, tuomet ieškinio senaties praleidimas, tuo labiau, jei praleidimas yra nežymus, nėra kliūtis atnaujinti ieškinio senaties terminą. Daugiau pavyzdžių, kokie viešieji interesai susiduria nagrinėjant ieškinio senatį ir ieškinio senaties atnaujinimą bus pateikta trečiojoje darbo dalyje.

Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, kad ieškinio senaties terminas beveik visuomet turėtų būti atnaujinamas, jei ieškinio senaties pusėje nėra teisėtų lūkesčių principo (pavyzdžiai apie teisėtų lūkesčių principo nebuvimą bus pateikiami trečiojoje darbo dalyje). Dėl šios priežasties trijose, kasacinio teismo nutartyse¹² ieškinio senaties terminas ir buvo atnaujintas. Visose bylose ieškovai prašė išsaugoti neteisėtai atsiradusius santykius. Pavyzdžiui, turtas įgytas nuosavybėn be teisėto pagrindo, be to, neatlygintinai, tad yra akivaizdus pagrindas konstatuoti, kad pažeistos valstybės nuosavybės teisės gynimas šiuo atveju yra prioritetas viešasis interesas. Šiai situacijai tinkamas apibūdinimas buvo išreikštas 2010 metų nutartyje: „kasatorius prašo užtikrinti iš ne teisės atsiradusius santykius“. Šis teismo teiginys dar kartą parodo, kad iš ne teisės atsiradę padariniai negali tapti teise ir negali būti ginami taip, kaip ginamos pagrįstai ir teisėtai įgytos teisės, nes priešingu atveju būtų pažeidžiamas viešasis interesas, bei galimai kitų privačių asmenų teisės.

¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo mėn. 30 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus apygardos prokuratūros vyriausiojo prokuroro v. E. M., Zarasų rajono savivaldybės administracija* Nr. 3K-3-141/2010; Procesinio sprendimo kategorijos: 30.3; 30.4.2; 95.7; 99.4; 99.5 (S).

¹² 1) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. rugsėjo mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija, Vilniaus apskrities viršininko administracija, Kūno kultūros ir sporto departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės Lietuvos olimpinio sporto centro, UAB „Saujų rojus“, Kūno kultūros ir sporto departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės* Nr. 3K-3-368/2010; Procesinio sprendimo kategorijos: 95.7 (S);

2) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gegužės mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. Vilniaus apskrities viršininko administracija (teisių perėmėjas – Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos), L. P., S. K., T. I., A. Š., Z. Z., R. J., A. J., L. G., O. Š., J. Š., P. B., J. B., A. K., M. K., N. K., D. D., R. D., J. D., A. D., J. K., R. K.* Nr. 3K-3-252/2011; Procesinio sprendimo kategorijos: 30.12.1; 41 (S);

3) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. spalio mėn. 18 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. Vilniaus apskrities viršininko administracija (procesinių teisių perėmėja – Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos) ir A. P.* Nr. 3K-3-394/2011; Procesinio sprendimo kategorijos: 24.3; 30.4.1; 41 (S).

Taigi, kad išsiaiškinti ar galima atnaujinti ieškinio senaties terminą, reikia apžvelgti, ar abu interesai yra svarbūs bei kokios vertybės yra ginamos kiekvienu interesu. Taip pat turi būti apsvarstoma kiek asmenų interesų būtų pažeista priėmus vieną sprendimą ir kiek asmenų teisių būtų pažeista priėmus kitą sprendimą. Svarbu aptarti ir ieškinio senaties atnaujinimu ginamos vertybės aspektą. Tad ieškinio senaties atnaujinimo tikslas būtų apginti pažeistas visai visuomenei reikšmingas vertybes, bei nepalikti neapgintų asmenų pažeistų teisių, ypatingai tada, kai ieškinio senatimi nėra ginamos jokios teisėtai įgytos vertybės ar ieškinio senatimi ginamo aiškumo ir stabilumo siekis nėra tiek vertingas, kiek vertingas yra pažeistų teisių gynimas.

2. Ieškinio senaties atnaujinimo pagrindai

Norint pradėti nagrinėti ieškinio senaties atnaujinimo pagrindus, būtina panagrinėti, kaip ieškinio senatis traktuojama Europos Žmogaus Teisių Teisme. Europos Žmogaus Teisių Teismo poziciją galima pamatyti iš teismų sprendimo *Stubbings and Others v. United Kingdom*¹³. Teismas šioje byloje pasisakė, kad teisė į teismą nėra absoliuti. Vienas šios teisės aspektų yra teisė kreiptis į teismą. Teismas aptarė, kad yra galimi tam tikri šios teisės apribojimai. Taip yra, nes teisės kreiptis į teismą prigimtis (pobūdis) reikalauja valstybės reglamentavimo. Teismo nuomone, svarbiausia, jog šie apribojimai nesuvaržytų ir „nesusilpnintų“ asmens teisės į teismą tokiu būdu ar apimtimi, kad būtų pažeista šios teisės esmė. Suvaržymai turi atitikti teisėtą tikslą ir turi egzistuoti pagrįstas proporcingumo ryšys tarp taikomų priemonių bei siekiamo tikslo.

Taigi, ieškinio senatis yra vienas iš teisės kreiptis į teismą apribojimų (reikėtų pridurti, kad toks išsireiškimas turėtų būti suprantamas plačiąja prasme, t.y. teisė kreiptis į teismą išlieka visada, tik pasibaigus senaties terminui yra ribojamas galėjimas remtis valstybės pagalba). Teisė kreiptis į teismą įtvirtinta Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje. Pagal teismo praktiką¹⁴ visi apribojimai turi siekti kažkokio tikslo, bei priemonės turi būti proporcingos: „Bet koks teisės kreiptis į teismą apribojimas turi būti nustatytas siekiant teisėto tikslo, teisė kreiptis į teismą ribojančios priemonės turi būti proporcingos šiam tikslui. Apribojimas negali būti toks, kad suvaržytų teisę kreiptis į teismą iš esmės“. Europos Žmogaus Teisių Teismas pripažino, kad ieškinio senatis, kaip procesinis terminas, yra pateisinamas teisės kreiptis į teismą apribojimas. Tačiau neproporcingi ribojimai gali sukelti Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą.

Naujesnėje 2009 metų byloje *Stagno c. Belgium*¹⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas yra pripažinęs, kad senaties terminai iš principo yra pateisinamas teisės kreiptis į teismą apribojimas, tačiau tai, kaip jie pritaikomi konkrečiu atveju, gali sukelti Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą.

Tad ir ieškinio senaties atnaujinimo institutas yra sukurtas tam, kad nebūtų neproporcingų ribojimų. Apžvelgiant prieš tai aptartus Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimus, galima pamatyti, kad ieškinio senaties atnaujinimo pagrindai turi būti gana

¹³ Europos Žmogaus Teisių Teismas 1996 m. spalio mėn. 22 d. *Stubbings and Others v. United Kingdom*, Nr. 22083/93, 22095/93.

¹⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas 2007 m. vasario mėn. 15 d. *A. A. v. Bulgaria*, Nr. 51343/99.

¹⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas 2009 m. liepos mėn. 7 d. *Stagno v Belgium*, Nr. 1062/07.

svarbūs. Bet reikia žiūrėti abiejų pusių interesų, ar atnaujinus terminą nebus pažeistas ieškinio senaties institutas: „visais atvejais būtina atsižvelgti į asmens teisę kreiptis į teismą ir į tai, ar asmuo turėjo galimybę veiksmingai įgyvendinti šią teisę nepasibaigus senaties terminui (konstatavus, kad šis terminas buvo praleistas)¹⁶“.

Be to, sprendžiant dėl ieškinio senaties normų taikymo į visas aplinkybes turi būti žvelgiama ne vien formaliai, tad turi būti apžvelgiamas visas susiklostęs santykis, kad būtų galima nustatyti visus ieškinio senaties termino atnaujinimo pagrindus. Puikus pavyzdys, kaip negalima vertinti aplinkybių formaliai, yra 2010 m. gruodžio mėn. 10 d. nutartis¹⁷. Šioje nutartyje Aukščiausiasis Teismas sprenddamas dėl kasatoriaus teisės į teismą galimo pažeidimo vertino apeliacinės instancijos teiginius dėl termino praleidimo. Teismas pasakė, kad apeliacinės instancijos teismas formaliai vertino dalį faktinių aplinkybių. Atmestinai vertintas raštiškas darbuotojo pareiškimas dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo. Teismas nevertino, kad praėjo ne daug laiko nuo nelaimingo atsitikimo darbe, tad sveikatos pažeidimo mastas dar ne iki galo suvoktas, bei nevertinti įstatyme įtvirtinti nuostatai, kad negalioja asmens atsisakymas teisės kreiptis į teismą. Tad tik įvertinus visas aplinkybes, galima priimti išsamų, teisėtą ir teisingą sprendimą. Tokia pat pozicija apie formalų aplinkybių vertinimą yra ir ankstesnėje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje¹⁸ bei gana naujoje Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo praktikoje¹⁹, taikant ieškinio senaties atnaujinimą pagal Civilinio kodekso 1.131 str. 2 d.: „Sprendžiant dėl senaties terminą reglamentuojančių teisės normų taikymo, pažymėtina, kad negalima jų taikyti formaliai, neatsižvelgiant į teisinio santykio, iš kurio kilo ginčas, susiformavimo specifika“.

¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo mėn. 26 d. nutartis civilinėje byloje *A. G v. Lietuvos Respublikos valstybė, Klaipėdos rajono policijos komisariatas* Nr. 3K-3-183/2008; Procesinio sprendimo kategorija: 24.2, 26.6 (S).

¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gruodžio mėn. 10 d. nutartis civilinėje byloje *V. K. v. UAB „ALVORA“* Nr. 3K-3-516/2010; Procesinio sprendimo kategorijos: 16.2.4; 24.1 (S);

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo mėn. 26 d. nutartis civilinėje byloje *A. G v. Lietuvos Respublikos valstybė, Klaipėdos rajono policijos komisariatas* Nr. 3K-3-183/2008; Procesinio sprendimo kategorija: 24.2, 26.6 (S).

¹⁹ Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2011 m. lapkričio mėn. 14 d. nutartis administracinėje byloje *M. K. v. Lietuvos valstybė* Nr. A-662-3116-11; Procesinio sprendimo kategorija: 15.2.3.2 (S).

2.1 Teismų požiūris į kriterijų išskyrimą, kuriais remiantis atnaujinamas praleistas ieškinio senaties terminas

Panagrinėjus kokių tikslų yra siekiama ieškinio senaties institutu ir ieškinio senaties atnaujinimo institutu bei kuo blogas yra formalistinis aplinkybių vertinimas, galima pradėti plačiau nagrinėti pačius ieškinio senaties atnaujinimo pagrindus. Taigi, reikia apžvelgti, į ką teismai yra linkę atsižvelgti nagrinėdami pagrindus (aplinkybes), kurios pateikiamos, kaip priežastys leidžiančios atnaujinti praleistą ieškinio senaties terminą.

Kadangi darbo nagrinėjimo ribos yra nuo 2002 m. gruodžio mėn. 20 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimo Nr. 39²⁰ iki 2012 m. kovo mėnesio, tad būtina patyrinėti, kaip pasisakyta senato nutarime. Senato nutarimo 15.1. punkte nurodyta, kad CK arba kiti įstatymai nenurodo aplinkybių (ieškinio senaties termino praleidimo svarbių priežasčių), kurias nustatčius yra pagrindas pasibaigusį ieškinio senaties terminą atnaujinti. Įstatymuose taip pat nėra įvardyti ir kriterijai, pagal kuriuos būtų galima spręsti, kokios termino praleidimo priežastys pripažintinos svarbiomis. Klausimą, ar konkrečios ieškinio senaties termino praleidimo priežastys yra svarbios ir sudaro pagrindą jį atnaujinti (CK 1.131 straipsnio 2 dalis), teismas turi spręsti vadovaudamasis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, atsižvelgdamas į ieškinio senaties termino trukmę (bendrasis ar sutrumpintas), ginčo esmę, šalių elgesį, ieškinio senaties teisinio instituto esmę ir paskirtį (CK 1.5 straipsnio 3–4 dalys, 2002 m. CPK 3 straipsnio 6 dalis) bei į kitas reikšmingas bylos aplinkybes. Senato nutarimo suformuluotomis taisyklėmis remtasi daugelyje bylų. Pavyzdžiui, dvejose 2007 metų nutartyse²¹ panaudotos kelios taisyklės suformuluotos Senato nutarime Nr. 39: „spręsdamas ieškinio senaties termino atnaujinimo klausimą, teismas visų pirma turi išsiaiškinti ginčo šalių materialinių teisinių santykių pobūdį, nustatyti svarbių aplinkybių atsiradimo momentą, jų egzistavimo trukmę, taip pat ar po to, kai minėtos aplinkybės išnyko, asmuo kreipėsi į teismą per protingą laiko tarpą. Vertintina, ar asmuo buvo pakankamai atidus. Šia prasme kiekvienam konkrečiam atvejui taikytini ne vidutiniai, o individualūs elgesio standartai“.

²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. gruodžio mėn. 20 d. patvirtintas nutarimas Nr. 39 „Dėl ieškinio senatį reglamentuojančių įstatymų normų taikymo teismų praktikoje“.

²¹ 1) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo mėn. 23 d. nutartis civilinėje byloje *V. K. v. V. G. Š.*, Nr. 3K-3-121/2007 Procesinio sprendimo kategorijos: 24.2; 24.3 (S);

2) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio mėn. 5 d. nutartis civilinėje byloje *E. J. v. A. K., AB „Grigiškės“, UAB „Grigiškių komunalinis ūkis“*, Nr. 3K-3-470/2007 Procesinio sprendimo kategorijos: 21.4.1.5; 30.6 (S).

Taigi, iš Senato nutarimo Nr.39 galima matyti, kad teismų praktikos užduotis turėtų būti nustatyti tuos kriterijus, kuriais remiantis būtų galima išsamiai, pagrįstai išnagrinėti pateiktas ieškinio senaties termino praleidimo aplinkybes.

Tačiau, žvelgiant į vėlesnes Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis, galima pamatyti, kad konkrečių kriterijų (pagal kuriuos būtų galima spręsti, kokios ieškinio senaties termino praleidimo priežastys turi būti pripažįstamos svarbiomis) teismai nėra linkę aiškiai išskirti. Teismai dažniausiai laikydavosi prieš tai aptarto Senato nutarimo Nr. 39 suformuluotų taisyklių. Apžvelgiant vis naujesnes nutartis galima pamatyti ir teigiamų pokyčių, kuomet stengiamasi apibendrinti teismų praktiką ir mėginama formuluoti taisykles, kuriomis vadovaujantis turi būti sprendžiami ieškinio senaties atnaujinimo klausimai.

Itin didelis ir svarbus postūmis į priekį būtų konkrečių kriterijų išskyrimas. Tačiau tai teismų praktikoje vystosi itin sunkiai arba geriau reikėtų sakyti beveik nevyksta. Gal prie to prisideda viešų diskusijų (doktrininis lygmeniu) šia tema nebuvimas ar manymas, kad viskas šioje vietoje po Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimo yra gerai. Tačiau reikia žvelgti plačiau ir matyti, kad turi būti suformuluotos bendros gairės nuo ko pradėti tirti bei kokie kriterijai turi didesnę ar mažesnę reikšmę vienu ar kitu atveju. Bandytas, nagrinėjant ieškinio senaties atnaujinimo aplinkybes, išskirti tam tikrus fundamentalius kriterijus buvo 2005 metais²². Tuomet septynių teisėjų kolegija pasisakė apie apelianto argumentus dėl apeliacinės instancijos nutarties. Kasacinis teismas nustatė, kad apeliacinės instancijos teismas išsamiai išanalizavo visus apelianto (ieškovo) argumentus dėl jo nurodytų objektyvių ir subjektyvių aplinkybių, kurios tariamai kliudė jam pareikšti ieškinį neperžengiant ieškinio senaties termino ribų, pateikė argumentuotą vertinimą ir tų aplinkybių, kurias kasatorius nurodo kasaciniame skunde. Svarbu atkreipti dėmesį į išskirtas objektyvias ir subjektyvias aplinkybes, turėjusias reikšmės galimybei atnaujinti praleistą ieškinio senaties terminą. Šioje byloje ieškinio senatis neatnaujinta, tad plačiau nesiaiškinta objektyvių ir subjektyvių aplinkybių bei jų reikšmės atnaujinant praleistą ieškinio senatį.

²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio mėn. 25 d. nutartis civilinėje byloje *M. Z. v. G. M., L. M., VĮ Registrų centras, Vilniaus miesto 10-ojo notarų biuro notarė Ž. P.*, Nr. 3K-7-372/2005 Procesinio sprendimo kategorijos: 24.2; 24.3; 121.13 (S).

2.2 Objektivos ir subjektyvios aplinkybės, kaip ieškinio senaties atnaujinimo pagrindų kriterijai

Platesnis objektyvių ir subjektyvių aplinkybių tyrimas ir išskyrimas prasidėjo tik 2010 metais. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pradėjo vystyti gana įdomią ir naudingą praktiką saugomų vertybių išskyrimu²³. Ši praktika išsirutuliojo iš siekio apsaugoti sveikatą kaip visuotinai saugomą vertybę. Teismas šiose bylose itin gerai pastebėjo, kad ieškinio senaties atnaujinimo kriterijus reikia skirstyti į subjektyvius ir objektyvius (subjektyvias ir objektyvias aplinkybes). Šių dviejų kriterijų visuma ir visumos vertinimas sudaro pagrindą kai kuriais atvejais atnaujinti praleistą ieškinio senaties terminą. 2010 m. balandžio mėn. 13 d. nutartyje puikiai išvelgta, kad galima apibendrinti iki tol buvusių teismų praktiką ir išskirti aplinkybes į kelias dideles sritis. Tad reikia apžvelgti, kaip buvo argumentuojama bei kas akcentuojama, analizuojant susiklosčiusią teismų praktiką, iki išskiriant objektyvias ir subjektyvias aplinkybes. Visų pirma, teisingai aptarta, kad turi būti vadovaujama teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais. Toliau nurodyta atsižvelgti į ieškinio senaties instituto esmę, paskirtį, ginčo esmę, šalies elgesį bei kitas reikšmingas aplinkybes, tai teismas grindė ankstesne teismų praktika²⁴. Trečia, liepta atsižvelgti, kad visais atvejais turi būti taikomi ne vidutiniai, o individualūs elgesio standartai. Tai teismas grindė ankstesne teismų praktika²⁵. Tuomet Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, apžvelgęs aukščiau paminėtas aplinkybes ir teismų praktiką, viską apibendrina, tai išreikšta apibendrinančiu žodžiu „taigi“: „Taigi praleisto ieškinio senaties termino atnaujinimo klausimas sprendžiamas, atsižvelgiant į konkrečios situacijos aplinkybes, į subjektyviųjų (asmens sugebėjimas įvertinti susiklosčiusią teisinę situaciją, šalių elgesys ir pan.) ir objektyviųjų (siekiama apginti vertybę, asmens amžius, išsilavinimas ir pan.) kriterijų visumą“. Tad, žvelgiant į pateiktą argumentaciją ir

²³ 1) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. balandžio mėn. 13 d. nutartis civilinėje byloje *V. D v. VšĮ Kėdainių pirminės sveikatos priežiūros centras, VšĮ Kėdainių ligoninė* Nr. 3K-3-170/2010; Procesinio sprendimo kategorija 44.5.2.15 (S),

2) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gruodžio mėn. 10 d. nutartis civilinėje byloje *V. K. v. UAB „ALVORA“* Nr. 3K-3-516/2010; Procesinio sprendimo kategorijos: 16.2.4; 24.1 (S).

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio mėn. 22 d. nutartis civilinėje byloje *A. S. v. koncertinė įstaiga Lietuvos valstybinis simfoninis orkestras*, bylos Nr. 3K-3-449/2009; 2009 m. spalio mėn. 23 d. nutartis civilinėje byloje *A. V. v. Alytaus apskrities viršininke administracija*, bylos Nr. 3K-3-447/2009; Procesinio sprendimo kategorijos: 11.9.10.1; 19.4; 21.4.1.1; 21.4.1.2; 24.3; 69 (S).

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo mėn. 23 d. nutartis civilinėje byloje *V. K. v. V. G. Š.*, bylos Nr. 3K-3-121/2007; Procesinio sprendimo kategorijos: 24.2; 24.3 (S).

išvadas, galima matyti, kad teismas teisingai ir pagrįstai išskyrė šiuos du kriterijus, kaip galinčius apibendrinti visas prieš tai minėtas aplinkybes.

2010 m. gruodžio mėn. 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje taip pat paminėta ta pati argumentacija išskiriant objektyvius ir subjektyvius kriterijus. Bei atsižvelgta, kad šis kriterijų išskyrimas suformuotas 2010 m. balandžio 13 d. nutartyje. Taip pat svarbu atsižvelgti, kad šioje byloje jau imti plačiau naudoti išskirtieji kriterijai, nes įvertinta apeliacinės instancijos teismo pozicija per objektyviojo kriterijaus prizmę. Kasacinis teismas pasisakė, kad apeliacinės instancijos teismas, sprendamas dėl ieškinio senaties termino atnaujinimo priežasčių svarbos, deklaravo būtinybę įvertinti ginamos teisinės vertybės aspektą (objektyviojo kriterijaus kontekste) bei konstatavo, kad šiuo klausimu apeliacinės instancijos teismas nepasisakė. Tad šioje vietoje svarbu pažiūrėti ir kaip kasacinis teismas apžvelgė objektyvųjų kriterijų. Buvo pasisakyta, kad teisių pažeidimas yra susijęs su sveikatos kaip prigimtinės ir absoliučiai saugomos, kaip prioritetinės vertybės, kuriai keliamas didesnės apsaugos poreikis, ginimu. Tad, siekiant apsaugoti sveikatos problemų patyrusį asmenį ieškinio senaties terminų taikymas turėtų būti lankstesnis. Šiuo atveju reikėtų paminėti tai, kad tinkamas objektyvių aplinkybių įvertinimas leido kasaciniam teismui pakeisti apeliacinės instancijos sprendimą ir, įvertinus ginamą vertybę (darbuotojo sveikatą), neleisti darbdaviui išsisukti nuo atsakomybės prisidengiant ieškinio senaties termino praleidimu. Tad šiuo atveju aplinkybių vertinimas per objektyvųjų ir subjektyvųjų kriterijus užkirsto kelią formaliam aplinkybių vertinimui.

Tik po gerų metų 2012 m. vasario mėn. 15 d.²⁶ kasacinis teismas vėl panaudojo subjektyvųjų ir objektyvųjų kriterijus aiškinantis ieškinio senaties termino atnaujinimo galimybes. Byla ir vėl buvo susijusi su sveikata. Supažindinant su betono mazgo įrenginio darbu, darbuotojas galine įrenginio dalimi nustumtas į šalia esančią neuždengtą angą. Darbuotojas krito iš 6,90 m aukščio, nukrito ant metalinės 2 m aukščio dėžės, po to nukrito ant betoninių grindų. Patirta trauma priskirta prie sunkių, nustatytas smegenų sumušimas ir kaukolės lūžiai. Kaip galima matyti iš aplinkybių, nelaimingo atsitikimo metu sunkiai sužalojus sveikatą, ieškovas negalėjo taip greitai reaguoti į susidariusią situaciją. Ieškovo teigimu, jis galvojo tik apie išgyvenimą ir nepajėgė pasirūpinti turtinių reikalavimų reiškimu darbdaviui, be to, tikėjosi gauti žalos atlyginimą baudžiamojo proceso nustatyta tvarka, o

²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario mėn. 15 d. nutartis civilinėje byloje *M. V. v. UAB „Algasa“, tretieji asmenys G. K., L. K. ir V. B.* Nr. 3K-3-35/2012; Procesinio sprendimo kategorija 16.2.4; 24.3; 44.2.4.2 (S).

apie ikiteisminio tyrimo nutraukimą jam nebuvo nepranešta. Tad neatsižvelgti į pažeistą vertybę - sveikatą (objektyvūs kriterijus) būtų nesąžininga ir neprotinga. Dėl objektyviųjų ir subjektyviųjų kriterijų pakartota 2010 m. balandžio 13 d. nutartis²⁷. Tad kasacinis teismas pagrįstai ištaisė apeliacinės instancijos teismo nutartį ir atnaujino ieškinio senaties terminą atsižvelgdamas į itin svarbų objektyviuoju kriterijumi ginamą visuotinį gerį - žmogaus sveikatą. Dar svarbu pabrėžti, kad tai darbuotojo sveikata, kuris yra silpnesnioji šalis, tad formaliai taikant ieškinio senaties institutą būtų atleidžiamas darbdavys nuo atsakomybės atlyginti padarytą turtinę ir neturtinę žalą. Taip pat nagrinėtas ir subjektyvūs kriterijus, nes pasisakyta, kad svarbias aplinkybes yra būtina susieti su asmeniu praleidusiu senaties terminą: „ieškinio senaties termino praleidimo priežasčių pripažinimas svarbiomis yra siejamas su ieškovo (terminą atnaujinti prašančiojo) asmeniu“. Šis aplinkybių siejimas išskirtinai su ieškovu perimtas iš 2010 m. gruodžio mėn. 10 d. nutarties²⁸. Kaip jau minėta, ieškovas subjektyviai tikėjosi gauti žalos atlyginimą baudžiamojo proceso nustatyta tvarka, o apie ikiteisminio tyrimo nutraukimą jam nepranešta.

Apžvelgiant visas paskutines tris bylas, galima pamatyti, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas jau pradėjo po truputį formuluoti teismų praktiką tinkama linkme, nes išskyrė du pagrindinius ieškinio senaties atnaujinimo aplinkybių (pagrindų) kriterijus:

- 1) objektyvūs kriterijus – pasitelkiamas įvertinti vertybes, kurias siekiama apginti atnaujinus ieškinio senaties terminą bei įvertinti vertybes, kurios būtų apgintos neatnaujinus ieškinio senaties termino. Bei įvertinti galima norimų apginti vertybių konkurenciją. Nors kai kuriais atvejais konkurencijos gali ir nebūti, nes vienoje pusėje (įsigilinus į visas aplinkybes) paaiškės, jog nėra jokio pažeidimo. Pavyzdžiui, nuosavybės teisės būtų atkurtos neteisėtai, nes asmuo neturėjo to žemės sklypo nuosavybės teise nusavinant žemę (plačiau bus nagrinėjama kitame skyriuje). Tad teisėto lūkesčio atkurti nuosavybę į neturėtą žemę nebūtų pagrindo. Tokia teisė neturėtų būti ginama žvelgiant formaliai, jog pasibaigė ieškinio senaties terminas. Dar teismai prie objektyvaus kriterijaus priskyrė asmens amžių,

²⁷ Praleisto termino atnaujinimo klausimas sprendžiamas atsižvelgiant į subjektyviųjų (asmens sugebėjimą įvertinti susiklosčiusią teisinę situaciją, šalių elgesį ir pan.) ir objektyviųjų (kokias vertybes siekiama apginti, galimą vertybių konkurenciją ir kt.) kriterijų visumą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. balandžio mėn. 13 d. nutartis civilinėje byloje *V. D. v. Vėžlė Kėdainių ligoninė*, bylos Nr. 3K-3-170/2010).

²⁸ Kiekvienu atveju turi būti taikomi ne vidutiniai, o individualūs bylos šalių elgesio standartai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gruodžio mėn. 10 d. nutartis civilinėje *V. K., D. K. v. UAB „Alvora“*, bylos Nr. 3K-3-516/2010).

išsilavinimą. Sąrašas aplinkybių nėra baigtinis, todėl į tai ir reikia atkreipti dėmesį, kad kiekvienu atveju gali būti ir kitokių objektyvių aplinkybių.

- 2) subjektyvusis kriterijus – pasitelkiamas išnagrinėti asmens gebėjimą įvertinti susiklosčiusią teisinę situaciją. Šis aspektas subjektyviajame kriterijuje yra pats svarbiausias, nes tik vertinant kiekvieną atvejį individualiai galima priimti teisingą, sąžiningą ir protingą sprendimą. Kiekvienai situacijai turi būti taikomi ne vidutiniai, o individualūs, pagal ieškovo asmenį nustatomi elgesio standartai. Priešingu atveju, nesilaikant šio reikalavimo, būtų pažeista subjektyviojo kriterijaus esmė - mėginti perprasti kaip situaciją suvokė asmuo, kurio teisės pažeistos. Taip pat subjektyviuoju kriterijumi teismai išskiria dar vieną aspektą – šalių elgesį. Jis svarbus tuo, kad pagelbėja įvertinant šalių sąžiningumą ir apdairumą, pavyzdžiui, atsakovui nesąžiningai įgijus tam tikras teises jos neturi būti ginamos, nors formaliai atrodo, kad turėtų būti neatnaujinamas praleistas ieškinio senaties terminas. Sąrašas aplinkybių taip pat nėra baigtinis, todėl į tai ir reikia atkreipti dėmesį, kad kiekvienu atveju gali būti ir kitokių subjektyvių aplinkybių.

Tačiau ši teismų praktika dar nėra pilnai išbaigta. Po tokio teiginio kils klausimas kodėl. Praktika neišbaigta, nes objektyvūs ir subjektyvūs kriterijai taikyti tik bylose, kuriose siekta apginti sveikatą, kaip visuotinai saugomą vertybę. Tačiau kituose ginčiuose teismai nėra linkę perimti šios itin naudingos praktikos. Tad tai yra didelis minusas. Ko trūksta, kad ši praktika būtų perimta ir kitose bylose? Matyt, nėra iki galo atskleistas šių kriterijų svarbumas, vertinant jų įtaką, sprendžiant ieškinio senaties atnaujinimo klausimus. Bet paskutinioji 2012 metų kasacinio teismo nutartis teikia daugiau vilčių, nes šie kriterijai išskirti kaip dalis užduočių, kurias teismas turi išspręsti nagrinėdamas bylą ir pasisakydamas apie praleisto ieškinio senaties termino atnaujinimo galimybes. Šios bylos atskleidė itin didelę objektyvaus kriterijaus reikšmę, vertinant aplinkybių svarbumą ieškinio senaties atnaujinimui. Kituose ginčiuose, kur nėra toks ryškus viešasis interesas ir yra daugiau privataus intereso gynyba, subjektyvusis kriterijus gali turėti daug daugiau svorio, sprendžiant praleisto ieškinio senaties atnaujinimo klausimus. Toliau darbe, bus nagrinėjami atskiri ieškinio senaties atnaujinimo pagrindai bei kartais apžvelgiama, koku kriterijumi teismas galėjo pasiremti, analizuodamas ginčą.

3. Atskiri ieškinio senaties atnaujinimo pagrindai

Toliau bus nagrinėjami konkretūs ieškinio senaties atnaujinimo pagrindai ar konkrečios situacijos, kurios dažniausiai pasitaiko teismų praktikoje. Sąrašas pagrindų nėra galutinis, tad analizei pasirinkti dažnai pasitaikantys pagrindai ar tokie, kur gali iškilti problemų juos taikant. Analizuojama bus tiek aplinkybės leidžiančios atnaujinti ieškinio senaties terminą, tiek ir analizuojamos aplinkybės neleidžiančios atnaujinti praleisto ieškinio senaties termino. Tad žvelgiant ir lyginant vienas ir kitas situacijas, bus galima susidaryti platesnį vaizdą apie ieškinio senaties ir ieškinio senaties atnaujinimo institutų veikimą.

3.1 Ginčų nagrinėjimas iki teismo

Ginčų nagrinėjimą iki teismo kompetentingose ir nekompetentingose institucijose teismai dažniausiai nelaiko svarbiomis priežastimis ir todėl dažniausiai neatnaujina praleisto ieškinio senaties termino. Tokios praktikos pavyzdys yra 2006 metų byla²⁹. Ieškinio senaties termino pabaiga dėl žalos atlyginimo buvo 2004 m. sausio mėn. 31 d., o ieškinio senaties termino metu įsigaliojo Žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo įstatymas³⁰ (nuo 2002 m. birželio mėn. 7 d.). Šiuo įstatymu buvo įtvirtinta galimybė žalos atlyginimo klausimą išspręsti ne teismo tvarka (įstatymo 3 straipsnis). Tad ieškovas, remdamasis aukščiau paminėtu įstatymu, 2004 m. sausio mėn. 30 d. (paskutinę ieškinio senaties dieną) kreipėsi į Teisingumo ministeriją dėl žalos atlyginimo ne teismo tvarka. Prašymas nebuvo patenkintas ir praleidus ieškinio senaties terminą kreiptasi į teismą. Kasacinis teismas manė, kad teismai be pagrindo atnaujino praleistą ieškinio senaties terminą. Tai grįsta tuo, kad įstatyme nėra nustatyta privaloma išankstinė ginčo nagrinėjimo ne teisme tvarka. Tad šiuo atveju ieškovas matydamas, kad negalės savo teisių apginti ne teisme, turėjo laiku kreiptis į teismą. Teismas atsižvelgė į nepagrįstai ilgą ieškovo delsimą. Jis delė 3 metus ginti savo pažeistas teises (2001 m. sausio mėn. 31 d. nuosprendžiu jis buvo išteisintas pagal visus kaltinimus). Kasacinis teismas nutarė, kad šiuo atveju kreipimasis į

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio mėn. 10 d. nutartis civilinėje byloje *R. J. v. Lietuvos Respublika* Nr. 3K-3-260/2006; Procesinio sprendimo kategorija 24.2; 44.5.2.5 (S).

³⁰ Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo ir atstovavimo valstybei įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios 2002, Nr. 56-2228; 2005, Nr. 127-4532;

Teisingumo ministeriją paskutinę dieną, kai iki tol nebuvo rimtų priežasčių, kludžiusių kreiptis į teismą, negali būti laikomas svarbia termino praleidimo priežastimi. Tačiau vien šių argumentų atrodytų būtų maža, tad teismas išnagrinėjo dar ir objektyvųjį kriterijų, kad ieškovas yra neseno amžiaus, turi aukštesnįjį išsilavinimą. Todėl jam turi būti taikomasi apdairaus, atidaus bei rūpestingo asmens elgesio standartas. Subjektyvusis kriterijus šiuo atveju turėtų būti itin didelis, kad būtų galima atnaujinti praleistą ieškinio senaties terminą. Tačiau nėra pateiktas ieškovo situacijos vertinimas, ar jis turėjo pagrįstą lūkestį apginti pažeistas teises teisingumo ministerijoje, apie šį lūkestį plačiau kitoje dalyje.

3.1.1 Ikiteisminio nagrinėjimo institucijos sukeltas pagrįstas lūkestis apginti savo pažeistas teises

2004 metų byloje³¹ Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad vien kreipimasis į kitas institucijas dėl aplinkybių ar sąlygų, susijusių su darbo ginčais išaiškinimo, nėra pakankamas, kad taptų svarbia priežastimi atnaujinti praleistą terminą kreiptis į teismą. Kad suprasti teismo formuluojamą taisyklę, reikia panagrinėti bylos aplinkybes. Darbuotojo darbo sąlygos buvo pažeistos 2003 m. vasario mėnesį. Darbuotojas geruoju sutiko laikinai dirbti pakeistu darbo režimu, kol bus išspręstas nesutarimas. Darbdavys įspėjo darbuotoją, kad jei nesutiks su darbo sąlygų pakeitimu, jis bus atleistas pagal DK 129 straipsnį. Tad darbdavys 2003 m. sausio mėn. 2 d. žinojo, kad darbuotojas nesutinka su darbo sąlygų pakeitimu. Tačiau atleidimo procedūros nepradėjo, nes turėjo kreiptis į profesinę sąjungą dėl sutikimo atleisti. Darbuotojas kreipėsi į Valstybinę darbo inspekciją. Kasacinis teismas šioje byloje ėmė formuoti gerą praktiką, kad tarp darbo sutarties šalių vykusios derybos, davė darbuotojui pagrindą mąstyti, kad ginčas bus išspręstas taikiai, tad šis nesikreipė į teismą. Be to, darbuotojas manė, kad Valstybinės darbo inspekcijos išvados privers darbdavį atsisakyti darbo režimo pakeitimo, tad tai buvo dar vienas pagrindas nesikreipti į teismą. Taigi, teismas išanalizavęs ginčo šalių elgesį 2004 metų vasario ir kovo mėnesiais bei tai, kad pasibaigus senaties terminui, ieškovas kreipėsi į teismą per pakankamai protingą terminą, atnaujino praleistą ieškinio senaties terminą. Šią teismo formuluotą taisyklę perėmė ir vėlesnės

³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. balandžio mėn. 7 d. nutartis civilinėje byloje Č. D. v. VĮ Tarptautinis Vilniaus oro uostas Nr. 3K-3-258/2004; Procesinio sprendimo kategorija 2.3.1 (S);

nutartys. 2010 m. lapkričio mėn. 30 d. nutartyje³² ieškovas kreipėsi į teismą dėl neturtinės žalos praleidęs 3 metų ieškinio senaties terminą. Teismas nustatė, kad ieškovo žmona mirė, nes ligoninėje dirbo su nesaugiu rentgeno aparatu, todėl susirgo spinduline liga, dėl kurios mirė pati bei mirė du jų vaikai, o trečiam nustatytas 35 proc. darbingumas. Ieškovas dėl patirtų išgyvenimų tapo invalidu. Nors ieškovas praleido senaties terminą, tačiau iki teismo kreipėsi į valstybines institucijas dėl žalos atlyginimo bei kreipėsi dėl specialisto išvados. Susirašinėjimais su valstybės institucijomis truko iki 2009 m. sausio mėn., nors senaties terminas baigėsi 2007 m. balandžio mėn. Iš susirašinėjimų turinio, t.y. ieškovui pateikiamų atsakymų, buvo galima spręsti, kad piniginė kompensacija ieškovui bus skirta. Tad galima matyti, kad ieškovas turėjo pagrįstą pagrindą tikėtis savo teises apginti ir be teismo pagalbos. Tad apžvelgus šias dvi bylas galima suformuluoti taisyklę, kad teismai turi būtinai atsižvelgti į subjektyvųjį kriterijų ir atsižvelgti, kokią nuomonę ieškovui suformuoja ikiteisminio nagrinėjimo institucijos. Jei yra pagrįstas ieškovo manymas, iš susirašinėjimo su jo reikalavimus nagrinėjančia institucija, kad žala bus atlyginta nesikreipiant į teismą, tuomet yra itin didelis pagrindumas atnaujinti praleistą ieškinio senaties terminą. Tai dar būtų galima pagrįsti ir tuo, kad ieškovas gaudamas atsakymus, kuriais sukeliamas pagrįstas lūkestis apginti savo teises, nemano, kad jo teisės yra pažeistos. Tad ieškovas tuo metu neturi pagrindo kreiptis į teismą dėl pažeistų teisių gynbos, nes yra susiformavęs pagrįstas lūkestis iš gautų atsakymų, kad pažeistos teisės bus apgintos.

3.1.2 Valios išreiškimas dėl pažeistų teisių gynimo, kreipiantis ginti savo teisių į ikiteisminio nagrinėjimo institucijas ar kitus subjektus

Svarbus aspektas yra noras apginti savo pažeistas teises. Jei asmuo mato savo teisių pažeidimą, jis turi stengtis pažeistas teises apginti. Kreipiantis į ikiteisminio nagrinėjimo institucijas ši valia taip pat išreiškiama. Žvelgiant į teismų praktiką, šiuo klausimu galima pateikti puikių pavyzdžių, kaip reikia įvertinti situaciją konkrečiu atveju. Visų pirma, reikia panagrinėti 2006 m. gruodžio mėn. 15 d. nutartį³³. Ieškovė sužinojus apie savo pažeistas teises per tris ieškinio senaties termino mėnesius nesikreipė į teismą. Vietoj to ieškinio

³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio mėn. 30 d. nutartis civilinėje byloje *J. M. v. Lietuvos valstybė* Nr. 3K-3-490/2010; Procesinio sprendimo kategorija 24.4; 44.2.4.2 (S);

³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gruodžio mėn. 15 d. nutartis civilinėje byloje *M. R. v. 240-oji gyvenamųjų namų savininkų bendrija, A. G., L. K., A. M., A. N., AB bankas „Hansabankas“* Nr. 3K-3-655/2006; Procesinio sprendimo kategorija 24.3; 24.4 (S).

senaties termino metu ji kreipėsi į 240-osios gyvenamųjų namų statybos bendrijos pirmininką ir į AB banką „Hansabankas“, reikalaujama atitinkamų dokumentų. Ieškovė pateikė ieškinį teismui praėjus beveik 3 mėn. po ieškinio senaties termino. Kasacinis teismas nurodė, kad ieškovės kreipimasis papildomų dokumentų buvo valios išreiškimas ginti savo pažeistas teises. Bei dar nurodė, kad asmens kreipimasis į kitus subjektus dėl pažeistų teisių, objektyviai neužkerta ir neapriboja teisės pareikšti ieškinį teisme. Be to, liepta atsižvelgti, kad ieškinio senaties termino atnaujinimo klausimas sprendžiamas atsižvelgiant ne tik į ieškovo interesus ir turi būti siekiama pusiausvyros tarp pažeistų teisių apsaugos ir teisinių santykių stabilumo ir apibrėžtumo. Tad ieškinio senaties terminas nebuvo atnaujintas.

Naujesnėje byloje ieškinio senaties terminas atnaujintas. 2010 m. balandžio mėn. 13 d. nutartyje³⁴. Ieškovė dėl netinkamai išgydytų dantų reiškė pretenzijas ir kreipėsi į Lietuvos Respublikos odontologų rūmus, Valstybinę medicininio audito inspekciją prie Sveikatos apsaugos ministerijos, Kėdainių rajono savivaldybės administraciją ir kitas institucijas. Taigi, ji atliko daug teisinių veiksmų siekdama apginti savo pažeistas teises, tačiau į teismą laiku nesikreipė. Teismas šioje vietoje atkreipė dėmesį į tai, kad nebuvo nustatyta, kad ieškovė būtų piktnaudžiavusi savo teisėmis ir sąmoningai delstų jas ginti. Tuomet klausimą dėl atnaujinimo puikiai padėjo išspręsti objektyvus ir subjektyvus kriterijus. Teismas įvertino, kad byloje yra itin stiprus objektyvusis kriterijus – asmens sveikata. Be to, teismas įvertino, kad ieškovė yra vyresnio amžiaus, dažnai serga (nustatytas II grupės neįgalumas) bei dar nustatė subjektyvųjį kriterijų, jog ieškovė neturi teisinių žinių, tad nežinojo, kaip iškart tinkamai apginti savo teises. Dar svarbu pasakyti, kad kasacinis teismas pasakė, kad atsakovė išreiškė valią ginti savo teises: „t.y. atliko tam tikrus teisinius veiksmus, siekdama apginti savo pažeistas teises“. Tačiau lyginant prieš tai buvusią ir šią bylą pamatytume, kad abiem atvejais ieškovai išreiškė savo valią ginti pažeistas teises. Tad kyla klausimas, į ką reikia atkreipti dėmesį. Vertinant kiekvieną situaciją reikėtų pasitelkti tiek objektyvų, tiek subjektyvų kriterijų. Objektyviai pažvelgti, ar buvo kliūtys, neleidusios kreiptis į teismą, pavyzdžiui, senyvas amžius, teisinio išprusimo menkumas. Taip pat itin svarbus yra subjektyvus žvilgsnis, ar asmuo manė, kad kreipdamasis ne į teismą galės ginčą išspręsti gražiau, ar suvokė, kad jo teisės nebus apgintos iki teismo. Be to, reikia atsižvelgti, ar

³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. balandžio mėn. 13 d. nutartis civilinėje byloje *V. D v. VŠĮ Kėdainių pirminės sveikatos priežiūros centras, VŠĮ Kėdainių ligoninė* Nr. 3K-3-170/2010; Procesinio sprendimo kategorija 44.5.2.15 (S).

nebuvo aplaidumo, piktnaudžiavo, sąmoningo delsimo kreiptis į teismą dėl žalos atlyginimo. Taip pat itin gerai turi būti įvertinamas pažeistos teisės svarbumas (objektyvusis kriterijus).

3.1.3 Objektyviojo kriterijaus įtaka sprendžiant dėl ginčų nagrinėjimo ikiteisminio nagrinėjimo institucijose

Norint suprasti visuotinai ginamos vertybės reikšmę (objektyvusis kriterijus) ikiteisminiame nagrinėjime reikia išnagrinėti itin reikšmingą šiuo klausimu 2012 m. vasario mėn. 15 d. nutartį³⁵. Šioje byloje suformuota praktika padės, įvertinant kreipimąsi į ikiteisminio nagrinėjimo institucijas. Ieškovas (darbuotojas) teigė, kad buvo užsitęsęs ikiteisminis tyrimas dėl įvykio, pasibaigusio jo sužalojimu. Ieškovas nebuvo informuotas nei apie tyrimo eigą, nei apie jo baigtį. Teismai šias priežastis pripažino svarbiomis: „neužbaigus ikiteisminio tyrimo, nebuvo nustatytos reikšmingos įvykio aplinkybės ir ieškovas negalėjo nuspręsti, kam pareikšti reikalavimą atlyginti žalą“. Tačiau kasacinis teismas su tokia žemesnių teismų argumentacija nesutiko. Pirmosios ir apeliacinės instancijų teismai netyrė, kaip ikiteisminis tyrimas sutrukdė ieškovui reikšti civilinį ieškinį. Be to, nebuvo aplinkybių pateisinančių kelis metus trukusį delsimą kreiptis į teismą civilinio proceso tvarka dėl žalos atlyginimo, nors ieškovo interesams atstovavo advokatas. Ieškovas ikiteisminio tyrimo procese net neprašė pripažinti jo civiliniu ieškovu. Tad vertinant visas aplinkybes, vien užsitęsęs ikiteisminis tyrimas nėra pakankamas, jog būtų galima laikyti ieškinio senaties terminą buvus praleistą dėl svarbių ir pateisinamų priežasčių. Taigi, teismas, ištyręs daugiau aplinkybių, pakartojo teismų praktikos suformuluotą taisyklę: „vien kreipimasis į kompetentingas institucijas dėl aplinkybių ar sąlygų, susijusių su galimu teisme reiškiamu reikalavimu atlyginti žalą, išaiškinimo nėra pakankamas, kad toks kreipimasis ar tyrimas būtų pripažintas svarbia priežastimi atnaujinti praleistą terminą kreiptis į teismą dėl žalos atlyginimo“. Tačiau dar svarbiau, kad teismas ištyrė visumą kriterijų ir atsižvelgė ne vien į ne itin sėkmingą teisių gynimą ikiteisminėse institucijose, bet atsižvelgė ir išskyrė objektyvųjį kriterijų, t.y. ieškinio senatimi ginamą vertybę – darbuotojo sveikatą. Teismas padarė teisingą išvadą, kad taikant ieškinio senatį ir užtikrinant santykių stabilumą, būtų „apsaugomas“ pažeidimą darbo saugoje padaręs darbdavys. Tai būtų neproporcinga, nes darbuotojas patyręs sveikatos problemų liktų

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario mėn. 15 d. nutartis civilinėje byloje *M. V. v. UAB „Algasa“; tretieji asmenys G. K., L. K. ir V. B.* Nr. 3K-3-35/2012; Procesinio sprendimo kategorija 16.2.4; 24.3; 44.2.4.2 (S).

neapsaugotas. Taigi, kiekvienu atveju reikia įvertinti visas aplinkybes bei argumentuoti, o pasisakyti tiek apie subjektyvius kriterijus (suvokimas, kad iki teismo bus apgintos teisės ir t.t.), tiek objektyvius kriterijus (ginamos vertybės pilnavertis įvertinimas ir t.t.).

3.2 Netinkamas teisės kreiptis į teismą įgyvendinimas

Civilinio kodekso 1.130 str. 1 d. nustato, kad ieškinio senaties terminą nutraukia ieškinio pareiškimas įstatymų nustatyta tvarka. Formuluoatė įstatymų nustatyta tvarka reiškia, kad tik tinkamai paduotas ieškiny s nutraukia ieškinio senaties terminą. Tad privaloma laikytis bylų priskyrimo (žinybingumo), teisingumo taisyklių, ieškinio formos ir turinio reikalavimų. Taigi, nenutraukus ieškinio senaties, ši pasibaigia ir asmeniui dažniausiai tenka kreiptis į teismą praleidus ieškinio senaties terminą. Tad aplinkybės, leidžiančios atnaujinti praleistą ieškinio senaties terminą dėl netinkamo teisės kreiptis į teismą įgyvendinimo, turi būti itin svarbios. Naudinga taisyklė suformuluota 2007 m. lapkričio mėn. 5 d. nutartyje³⁶. Ieškovė po dukros mirties patyrė sunkius dvasinius išgyvenimus, susirgo sunkia liga, gydėsi ligoninėse, namuose, tapo antros grupės invalide. Pagerėjus sveikatai ieškovė kreipėsi į teismą. Byla nenagrinėta, nes dėl sunkios materialinės padėties ieškovė negalėjo sumokėti žyminio mokesčio. Teismai taip pat nustatė, kad ieškovė nesupranta lietuvių kalbos. Be to, ieškovė neturi teisinio išsilavinimo, tad atsižvelgus į subjektyvų kriterijų galima matyti, kad ieškovei buvo sunku suvokti teisinius klausimus, tad sunku buvo ginti savo teises laiku. Dėl netinkamo teisės kreiptis į teismą įgyvendinimo ieškovė praleido ieškinio senaties terminą. Tačiau teismas atnaujino ieškinio senaties terminą išsigilinęs į subjektyvias aplinkybes, kad nesuvokta, kaip ginti pažeistas teises, bei atsižvelgęs į objektyvias aplinkybes, kad ieškovei kreiptis į teismą iš pradžių trukdė sveikatos būklė, vėliau materialinė padėtis. Šioje vietoje teismas suformulavo taisyklę, kad netinkamas teisės kreiptis į teismą įgyvendinimas gali būti pripažintas svarbia ieškinio senaties termino praleidimo priežastimi, jei ieškovas sąžiningai ir neapleidžiai įgyvendina savo teisę kreiptis į teismą.

Ne dažnas atvejis, tačiau pasitaiko, kad ieškiny s nebūna teismui įteiktas laiku ne dėl ieškovo kaltės. To pavyzdys yra 2006 m. spalio mėn. 16 d. byla³⁷. Senaties terminas baigėsi 2005 m. liepos mėn. 16 d. Ieškovas ieškinį pasiuntinių tarnybai įteikė 2005 m. liepos mėn. 14

³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio mėn. 5 d. nutartis civilinėje byloje *E. J. v. A. K., AB „Grigiškės“, UAB „Grigiškių komunalinis ūkis“*, Nr. 3K-3-470/2007 Procesinio sprendimo kategorijos: 21.4.1.5; 30.6 (S).

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio mėn. 16 d. nutartis civilinėje byloje *R. J. v. AB „VITI“*, Nr. 3K-3-502/2006 Procesinio sprendimo kategorijos: 24.2; 24.3 (S).

d. (nepasibaigus senaties terminui), ieškinys teisme gautas 2005 m. liepos mėn. 21 d. Pasiuntinių tarnyba tuo metu nebuvo įrašyta į pasiuntinių paslaugų teikėjų sąrašą ir neturėjo leidimo teikti pašto paslaugas (leidimą gavo 2005 m. gruodžio mėn. 16 d). Tad teismai pagrįstai ieškinių įteikimą pasiuntinių tarnybai nepripažino tinkamu įteikimu. Ieškovas teigė, kad pasiuntinių tarnyba, nors ir neturėjo leidimo, tačiau save įvardijo pasiuntinių tarnyba bei priėmė įteikti dokumentus. Tad ieškovas buvo suklaidintas. Kasacinis teismas atnaujino terminą atsižvelgęs į subjektyvųjį kriterijų, kad ieškovas turėjo pagrįstą manymą, kad ieškinių įteikimas pasiuntinių tarnybai bus laikomas tinkamu ieškinių įteikimu teismui. Be to, terminas praleistas tik 5 dienas ir aplinkybės, neleidusios laiku pateikti ieškinių, atsirado ieškinių senaties termino eigos metu.

Apžvelgiant netinkamą teisės kreiptis į teismą įgyvendinimą, kiekvieną kartą turi būti įvertinama, kad, atnaujinant praleistą terminą, reikia atkreipti dėmesį į: 1) ar ieškovas sąžiningai ir neapleidžiai įgyvendina savo teisę kreiptis į teismą; 2) ar subjektyviai atsakovas gali suprasti, kad netinkamai mėgina apginti savo teises bei ar jo neklaidina kiti asmenys; 3) ar, neatnaujinus senaties termino, nebūtų nepagrįstai neapginamos pažeistos vertybės (objektyvusis kriterijus).

3.3 Aplinkybės nenutraukusios ieškinių senaties, kaip pagrindas ieškinių senaties atnaujinimui

Jau nagrinėta, kad ieškinių senaties terminą nutraukia ieškinių pareiškimas įstatymų nustatyta tvarka. Tačiau yra dar vienas pagrindas ieškinių senaties nutraukimui. Civilinio kodekso 1.130 str. 2 d. nustato, kad ieškinių senaties terminą taip pat nutraukia skolininko atlikti veiksmai, kurie liudija, kad jis pripažįsta prievolę. Tačiau, kai kuriais atvejais, ieškinių senatis nėra nutraukiama, tad aplinkybės, leidusios suprasti ieškovui, kad ieškinių senatis nutraukta, gali būti aplinkybėmis, leidžiančiomis atnaujinti praleistą ieškinių senaties terminą.

Tą patvirtina ir 2007 m. balandžio mėn. 20 d. nutartis³⁸. Kasacinis teismas pritarė pirmosios instancijos teismo motyvams dėl ieškinių senaties termino. Dar papildomai nurodė, kad ginčo šalys ilgai susirašinėjo, siekė išspręsti ginčą ne teisme. Šios nustatytos aplinkybės

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. balandžio mėn. 20 d. nutartis civilinėje byloje VŠĮ „Centrinė projektų valdymo agentūra“ v. UADB „Industrijos garantas“, Nr. 3K-3-172/2007 Procesinio sprendimo kategorijos: 36.3 (S).

pagal teismą net ieškovui praleidus ieškinio senaties terminą, būtų pagrindas jį atnaujinti (CK 1.131 straipsnio 2 dalis). Svarbu atskleisti, kodėl teismas taip manė. Teismas ieškinio senaties termino atnaujinimo galimumą grindė tuo, kad neatnaujinus termino atsakovas būtų atleistas nuo atsakomybės. Teismas taip pat pripažino, kad nėra geras elgesys ir ieškovo, kuris, tikrindamas paramos gavėjo atliktus darbus, nebuvo pakankamai rūpestingas.

Dar reikšminga, nagrinėjant atnaujinimo ir nutraukimo santykį, yra nuspręsti, kuomet ieškovo teisės yra pažeidžiamos, kuomet atsiranda pagrįstas manymas, kad teisės pažeistos. Nes dažnas atvejis, kad ieškovas nesupranta ar senaties terminas nutrūko ar ne, nes dažniausiai jis subjektyviai galvoja, kad senaties terminas yra nutrauktas ir prasidėjęs iš naujo. Šiuo atveju puikiai tiks paanalizuoti 2006 m. gruodžio mėn. 4 d. nutartį³⁹. Ieškovė ir jos sutuoktinis dėl skolos grąžinimo su atsakovu nuolat bendravo nuo 1998 metų, atsakovas vis žadėjo grąžinti skolą. Teismai pripažino, kad ieškovė nuo 1999 metų turėjo rimtų sveikatos problemų. Byloje pripažinta, kad ieškinio senaties terminas nutrūko, tačiau kalbėta ir apie galimą atnaujinimą, jei ieškinio senaties terminas nebūtų nutrauktas. Kaip vienas pagrindų atnaujinimui būtų tai, kad atsakovas yra politikas - viešas asmuo. Todėl šiuo atveju, teismo nuomone, ieškovė buvo silpnesnė šalis šiame santykiyje, tad ieškovės interesų neapgynimas būtų Civilinio kodekso 1.5 str. nustatytų principų pažeidimas. Skolos atveju svarbu iširti, kiek atsakovas turėjo pagrįstą lūkestį, kad ieškovo teisės yra nepažeistos. Teismai yra suformulavę paprastas taisykles. Jei asmuo žinodamas apie savo teisių pažeidimą per visą ieškinio senaties terminą nesikreipia į skolininką, tuomet skolininkui susiformuoja pagrįstas lūkestis, kad skolos davėjas arba atsisako skolos, arba nemano, kad jo teisės yra pažeistos. Tačiau, jei skolos davėjas nuolat aktyviais ir teisėtais veiksmais ieškinio senaties metu ir praėjus ieškinio senaties terminui iki bylos iškėlimo siekia atgauti paskolintus pinigus, tuomet skolininkas negali manyti, kad paskolos davėjas atsisako skolos. Be to, jei skolininkas visą laiką pripažino skolą ir vis žadėdavo ją grąžinti, tai skolininkui nebuvo pagrindo tikėtis, kad paskolos davėjas atsisako savo teisės į pinigų susigrąžinimą, o paskolos davėjui buvo pagrindas manyti, kad jo teisės pažeidimas bus pašalintas gera skolininko valia. Žvelgiant iš ieškinio senaties nutraukimo pozicijų, veiksmai, pripažįstantys skolą, turėtų įgalinti nutraukti ieškinio senaties terminą. Tad daugeliu atveju paskolos davėjas apie savo teisių pažeidimą sužino tik tuomet, kai skolininkas atsisako grąžinti skolą. Be to, dar svarbu aiškintis ar paskolos davėjas supranta, kad paskolintos pinigų sumos gera valia, be teismo

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gruodžio mėn. 4 d. nutartis civilinėje byloje *R. A. S. v. L. G.*, Nr. 3K-3-621/2006 Procesinio sprendimo kategorijos: 24.2; 63.1; 121.18 (S);

pagalbos neatgaus, nes jei šis momentas nebūtų pripažintas ieškinio senaties termino pradžia, jis galėtų būti pripažintas subjektyviuoju atnaujinimo kriterijumi.

Tačiau šioje situacijoje painiavos įneša jau minėtas Senato nutarimas Nr. 39. Senato nutarimo 14.2. punkte⁴⁰ nustatyta, kad ieškinio senaties nutraukimas galimas tik per ieškinio senaties terminą. Taigi, veiksmai, pripažįstantys skolą, tačiau atlikti po ieškinio senaties termino, nebūtų traktuojami, kaip įgalinantys nutraukti ieškinio senaties terminą. Tai yra itin keista situacija, nes jei skolininkas pripažįsta esąs skolingas po ieškinio senaties termino, vadinasi, jis tuo pačiu pripažįsta buvęs skolingas ir ieškinio senaties termino metu. O šiuo atveju pagal Senato nutarimą taip nebūtų galima pripažinti. Tad ši Senato nutarimo dalis turėtų būti keistina arba pasisakyta, kad skolos pripažinimas po ieškinio senaties pabaigos yra pagrįstas pagrindas ieškinio senaties termino atnaujinimui. Priešingu atveju šioje situacijoje, jei nebūtų ieškinio senaties terminas atnaujinamas, būtų pažeistos paskolos davėjo teisės, nes skolininkas būtų nepagrįstai atleistas nuo skolos gražinimo priverstiniu būdu, remiantis valstybės pagalba.

Taigi, išanalizavus ieškinio senaties nutraukimo ir ieškinio senaties atnaujinimo institutų santykį, galima formuluoti kelias taisykles. Jei veiksmai pripažįstantys skolą, nebūtų pagrindas nutraukti ieškinio senatį, jie galėtų būti pagrįstas pagrindas senaties terminą atnaujinti, nes dėl susiformavusios paskolos davėjo valios atgauti paskolintus pinigus geruoju, paskolos davėjas nebūna subjektyviai supratęs, kad jo teisės pažeistos. Kad išvengtume galimų klaidų, ieškinio Senato nutarimo Nr. 39 14.2 punkte suformuluotą taisyklę, reikėtų papildyti, kad pripažinus skolą po ieškinio senaties termino pabaigos, veiksmai, pripažįstantys skolą, būtų traktuojami kaip pagrįstos aplinkybės praleisto ieškinio senaties termino atnaujinimui. Bei šį punktą dar galima taisyti per ieškinio senaties nutraukimo institutą, bet šis darbas susijęs su ieškinio senaties atnaujinimu, tad šis aspektas plačiau darbe nebus analizuojamas.

⁴⁰ Ieškinio senaties termino eiga gali būti nutraukta tik tuo atveju, jei ieškinio senaties terminas dar nėra pasibaigęs. Todėl ieškinio pareiškimas ir skolininko veiksmai, liudijantys skolos pripažinimą, sukelia ieškinio senaties termino eigos nutraukimo teisinės pasekmės tik tada, kai šie veiksmai atlikti nepasibaigus ieškinio senaties terminui. Atsižvelgdamas į tai, aiškindamasis aplinkybes, susijusias su ieškinio senaties termino eigos nutraukimu, teismas visada turi nustatyti, kada konkrečiai atlikti veiksmai, nurodyti CK 1.130 straipsnio 1 ar 2 dalyje.

3.4 Ieškinio senaties atnaujinimo pagrindai, sprendžiant ginčus kurių viena šalis yra vartotojas

Pratęsiant prieš tai nagrinėtą temą apie atnaujinimo ir nutraukimo institutų santykį, svarbu panagrinėti pretenzijos dėl vartotojo pirktos nekokybiškos prekės ir pardavėjo mėginimų taisyti defektus santykį, kuris yra panašus į skolininko skolos patvirtinimą paskolos davėjui. Šiai analizei tinkama yra 2009 m. lapkričio mėn. 10 d. byla⁴¹. Byloje nustatyta, kad ieškovas (vartotojas) iš atsakovo pirkto butą. Naudojantis butu paaiškėjo, kad pro medines balkono duris, vitriną į patalpų vidų sunkiasi vanduo. Bei sumontuoti langai bei balkono durys neturėjo atitikties sertifikato, nors pagal sutartį viskas turėjo turėti atitikties sertifikatus. Teismas mėgino atskirti du momentus ieškinio senaties nutraukimą, bei kokius jis padarinius sukuria. Teismas teigė, kad jeigu pardavėjas neneigia daikto kokybės trūkumų, bando juos taisyti pats ar pasitelkdamas kitus asmenis (rangovus, darbus atlikusius kitus asmenis arba net ir visai pašalinius asmenis), tai gali būti vertinama kaip ieškinio senaties termino nutraukimas. Tuomet kyla klausimas nuo kada vėl prasidės ieškinio senaties terminas. Taigi, naujai senaties terminas pradėdamas skaičiuoti nuo tinkamo pataisymo arba nuo tada, kai vartotojas informuojamas, kad nurodyti trūkumai nebus taisomi, arba vartotojas turi suvokti, jog esami trūkumai nebus pašalinti, pavyzdžiui neatsakoma į pretenzijas arba neatvykstama taisyti trūkumų. Atsakovas po pretenzijos pareiškimo ėmėsi priemonių trūkumams pašalinti pasitelkdamas savo rangovus, bei nesutaisęs vėliau informavo, kad statybos darbų trūkumus turi pašalinti statybos darbams garantijas davę rangovai. Teismas atsakovo 2007 m. vasario mėn. 27 d. raštą, kuriame nurodė ieškovui kreiptis dėl trūkumų į rangovus, teisingai kvalifikavo kaip ieškinio senaties nutraukimą. Bei teisingai kvalifikavo tai ieškinio senaties pradžia. Ieškinys pareikštas nepraleidus 6 mėnesių ieškinio senaties termino 2007 m. liepos mėn. 3 d. Tačiau teismas pasisakė ir apie galimą ieškinio senaties atnaujinimą. Kasacinis teismas patvirtino apeliacinės instancijos teismo poziciją, kad jei ieškinio senaties terminas būtų praleistas, tai dėl svarbių praleidimo priežasčių jis atsisakytų taikyti ieškinio senatį ir atnaujintų praleistą ieškinio senaties terminą. Svarbiomis aplinkybėmis teismas laikė tai, kad ieškovas (vartotojas) yra silpnesnė sutartinių santykių šalis. Ieškovui kreipusis dėl trūkumų

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio mėn. 10 d. nutartis civilinėje byloje *D. C. v. UAB „Sklypas“, tretieji asmenys UAB „Senovė“, UAB „Megrame“*, Nr. 3K-3-499/2009. Procesinio sprendimo kategorijos: 45.1; 52.3; 24.3; 116.1 (S);

ištaisymo, su juo buvo susirašinėjama ir bandoma taisyti trūkumus. Taigi, ieškovas (vartotojas) turėjo pagrįstą lūkestį, kad ir be teismo trūkumai bus ištaisyti. Todėl šia nutartimi parodoma, kad teismas puikiai atsižvelgė į objektyvųjį kriterijų – vartotojų teisių gynimą, kaip visuotinai saugomą vertybę. Be to, reikia išvelgti ir dar vieną naudingą aspektą. Šis aspektas būtų neleidimas, prisidengiant senaties terminu, išsisukti kaltajai pusei nuo atsakomybės.

Tačiau kitoje 2012 metų nutartyje⁴² teismas formuluoja priešingą taisyklę dėl vartotojų gynimo, kaip silpnesnės sutarties šalies. Ieškovai įsigijo iš atsakovų žemės sklypo dalį ir jame esantį nebaigtą statyti gyvenamąjį namą. Atsakovai namo įrengimo darbus užbaigė ir sutartyje garantavo, kad trūkumų nėra. Garantinio termino metu ieškovai pastebėjo, kad nuo namo stogo nuteka vanduo ir kaupiasi atskirose stogo dalyse, kad stogo danga yra pralaidi vandeniui. Ieškovai per įstatyme apibrėžtą namo kokybės garantijos terminą kreipėsi į pardavėją reikšdami pretenzijas dėl parduoto daikto trūkumų ir reikalavo ištaisyti namo stogo defektus. Nesulaukę atsakymų iš pardavėjų, ieškovai negalėjo delsti, tad kreipėsi į kitą statybos darbų rangovą, kuris atliko stogo remonto darbus. Toliau atsakovams reikštos pretenzijos ir reikalavimai atlyginti žalą. Pirmoji pretenzija 2006 m. gegužės mėn. 12 dėl siekio atgauti namo stogo konkrečių defektų šalinimo išlaidas. Antroji 2007 m. rugpjūčio mėn. 13 d. pretenzija dėl siekio atgauti namo stogo ir namo vidaus apdailos konkrečių defektų šalinimo išlaidas. Trečiąją pretenziją pareiškė 2007 m. spalio mėn. 19 d. Atsakovai teisme neginčijo fakto, kad dėl jų pasitelkto rangovo netinkamai ir nekokybiškai atliktų namo stogo konstrukcijų ir dengimo darbų ieškovai patyrė 124 355,61 Lt nuostolių. Atsakovai 2008 m. vasario mėn. 8 d. atsakymu į pretenziją pranešė ieškovams, kad statybos darbų rangovas tiesiogiai prisiėmė atsakomybę už netinkamos kokybės darbus ir kreiptis dėl nuostolių atlyginimo reikia būtent į jį. Pagal kasacinį teismą, šio pranešimo turinys leidžia daryti išvadą, kad atsakovai atsisakė atlyginti ieškovams daikto trūkumų šalinimo išlaidas. Taigi, nuo šio pranešimo reikia pradėti skaičiuoti ieškinio senaties termino pradžią. Ieškovai į teismą kreipėsi 2009 m. vasario mėn. 19 d. praleidę 6 mėnesių ieškinio senaties terminą, tad teismas taikė ieškinio senaties terminą. Tačiau nebuvo atsižvelgta, kad tai buvo vartojimo sutartis, kurios metu buvo pažeisti vartotojo interesai, kuriuos jis aktyviai stengėsi ginti ne vieną kartą. Be to, reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad atsakovai neneigė padarytos žalos, bei

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje *S. V. T. ir D. T. v. R. Ž. ir A. Ž., BUAB „Algirsta“*, Nr. 3K-3-54/2012 Procesinio sprendimo kategorijos: 45.6; 24.2; 24.4 (S).

tvirtino, kad už ją yra atsakingas rangovas. Bei kyla klausimas, ar atsakovo atsakymas, kad dėl nuostolių reikia kreiptis į rangovą, gali būti, pažvelgus plačiau, traktuojamas kaip atsisakymas atlyginti nuostolius. Tai galima vertinti kaip ieškovo klaidinimą (rangovas yra bankrutuojanti įmonė) siekiant, kad kuo mažiau liktų galimybių ginti savo teises geruoju, nesikreipiant į teismą. Reiškiant pretenzijas bankrutuojančiam rangovui paaiškėtų, kad jis negali atlyginti šių nuostolių, tad vėl tektų kreiptis į pardavėją, kaip atsakingą asmenį už parduotą daiktą. Tad būtų gaištamas ir taip trumpas ieškinio senaties terminas. Neatnaujinus praleisto senaties termino, leista pardavėjui išsisukti nuo atsakomybės ir tuo pačiu liko neapgintos vartotojo teisės. Tačiau iš kitos pusės priešingas argumentas būtų tai, kad vartotojas aktyviai gynė savo teises reikšdamas pretenzijas, tad delsimas kreiptis į teismą po paskutinės pretenzijos gali būti traktuojamas kaip aplaidumas, ko pasėkoje ieškinio senaties terminas nėra atnaujinamas. Apžvelgiant bendrai, vartotojų ginčiuose reikia labiau atsižvelgti į pažeistą objektyvųjį kriterijų – vartotojų teises (vartotojo kaip silpnesnės šalies); atsižvelgti į atsakovo veiksmus ar jie yra sąžiningi; atsižvelgti į vartotojo subjektyvų suvokimą, kada jis supranta, kad yra pažeistos jo teisės.

3.5 Realus juridinio asmens organų galėjimas kreiptis į teismą prieš objektyvią pareigą juridiniam asmeniui elgtis atidžiai ir rūpestingai

Žvelgiant į Civilinio kodekso 1 knygos komentarą⁴³ galima pamatyti, kad juridiniams asmenims taikomi aukštesni standartai, nei fiziniams asmenims dėl ieškinio senaties termino atnaujinimo. Kaip teigiama komentare, ieškinio senaties termino praleidimo priežastis galima pripažinti svarbiomis tik jeigu jos yra susijusios su ieškovo asmeniu, todėl kai ieškovas yra juridinis asmuo, šie atvejai netaikytini, nes juridinis asmuo paprastai turi ne vieną, o kelis valdymo organus. Itin gerai pavartotas žodelis „paprastai“, nes gali būti atveju, kad juridinis asmuo, kurio tiek vienintelis akcininkas, tiek vadovas, tiek vienintelis darbuotojas yra vienas ir tas pats asmuo. Tad šiuo atveju jam šios taisyklės nebūtų galima taikyti. Be to, šiuo klausimu itin tinkama yra 2008 m. rugpjūčio mėn. 1 d. nutartis⁴⁴. Byloje vienas klausimų buvo, ar juridinio asmens dalyvių ar organų narių kaita turi reikšmės ieškinio senačiai.

⁴³ MIKELĖNAS, V., *et al.* Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmą knygą. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001, p. 264

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugpjūčio mėn. 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Kirstinė“, O. N. L., R. S., N. S., A. Š. v. UAB „Medicinos bankas“, UAB „Medicinos banko lizingas“, S. D., Nr. 3K-3-317/2008 Procesinio sprendimo kategorijos: 21.4.1.1; 21.4.2.1; 24.2; 25.3; 27.3.2.1; 36.4; 42.4; 43.2 (S).

Apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad juridinis asmuo įgyvendina teisę kreiptis į teismą dėl pažeistų teisių gynimo per savo organus. Bei nurodė, kad akcinės bendrovės dalyvių tarpusavio ginčai ar ginčai su trečiaisiais asmenimis dėl akcijų ir teisės dalyvauti valdant bendrovę nėra kliūtis šios organams kreiptis į teismą dėl pažeistų bendrovės teisių gynimo. Tačiau apeliacinės instancijos teismas neatkreipė dėmesio į nagrinėjamą situaciją bei neatsižvelgė į tai, kad juridinis asmuo neturėjo tam tikrą laiką realiai veikiančių organų. Neatsižvelgta ir į tai, kad juridinio asmens tikrieji akcininkai ilgą laiką negalėjo dalyvauti visuotiniuose akcininkų susirinkimuose, spręsti dėl bendrovės valdymo organų atšaukimo, naujų išrinkimo, tad akcininkai negalėjo įgyvendinti savo kaip akcininkų teisių. Šias aplinkybes tinkamai išanalizavęs kasacinis teismas pagrįstai pakeitė apeliacinės instancijos sprendimą ir atnaujino praleistą ieškinio senaties terminą. Taigi, kiekvienu atveju vertinant juridinio asmens galimybę laiku, nepasibaigus ieškinio senaties terminui, kreiptis į teismą turi būti įvertinama, ar juridinis asmuo visą laiką turėjo realiai veikiančius organus, bei žvelgti į kiekvieną situaciją individualiai.

Sprendžiant klausimą dėl ieškinio senaties atnaujinimo byloje tarp dviejų juridinių asmenų sutartinių santykių teismas 2010 m. vasario mėn. 17 d. nutartyje⁴⁵ suformulavo naudingą nuostatą, kad šiose bylose nėra viešojo intereso užtikrinti subjektinių teisių apsaugą. Abi šalys yra verslininkai ir jie yra lygiaverčiai, nėra silpnosios šalies, tad jie turi būti atidesni ir operatyviai reaguoti į jų teisių pažeidimus. Tuo labiau, kad ginčas kilo iš nuomos ir su ja susijusių santykių. Bei reikia atsižvelgti, kad ieškovas yra patyręs nuomotojas, nuomoja didelį prekybos centrą ir nėra naujokas šiuose santykiuose.

Žvelgiant iš šio pavyzdžio apie juridinio asmens geresnes žinias toje srityje, kuria verčiasi juridinis asmuo, galima išvelgti paprastą taisyklę, kad juridinis asmuo turi gerai išmanyti verslą, kuriame dirba, tad ginčai, kilę iš jo darbo specifikos, turi būti sprendžiami itin apdairiai ir operatyviai. Tai patvirtina ir 2006 m. rugpjūčio mėn. 28 d. nutartis⁴⁶. Pirmosios instancijos teismas atnaujino praleistą ieškinio senaties terminą. Pagrindas atnaujinimui buvo netinkamas įgalioto asmens UAB „Ergo Lietuva“ elgesys. Ir apeliacinės, ir kasacinės instancijų teismai nesutiko su šia pozicija. Atkreiptas dėmesys į tai, kad neatsižvelgta į ieškovo statusą. Ieškovas yra komercinė įmonė, siekianti pelno bei užsiimanti

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario mėn. 17 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „BPTS Europa” v. UAB „Lelija”*, Nr. 3K-3-55/2010 Procesinio sprendimo kategorijos: 24.4; 42.8 (S).

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugpjūčio mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje *Estijos draudimo bendrovė AS „ERGO Kindlustuse” v. UAB „Transmėja”, DUAB „Baltijos garantas”, tretysis asmuo M. V.*, Nr. 3K-3-438/2006 Procesinio sprendimo kategorijos: 24.4 (S).

draudimo verslu, taip pat dažnai užsiima ginčų, kylančių iš draudimo santykių, sprendimu teismuose. Tad šiuo atveju ieškovui turi būti taikomi atidaus bei rūpestingo asmens elgesio standartai. Taigi, pagrįstai ieškinio senaties terminas neatnaujintas. Tą pačią taisyklę teismas formulavo ir 2007 m. birželio mėn. 22 d. nutartyje⁴⁷. Ieškovas (bankas) ir atsakovės sūnus sudarė automobilio išperkamosios nuomos sutartį. Automobilis buvo apdraustas transporto priemonių draudimu ieškovo naudai. Atsakovės sūnus tyčiniiais veiksmais sukėlė eismo įvykį ir ieškovui priklausantis automobilis buvo sugadintas. Atsakovės sūnus nusižudė. Pagal Civilinio kodekso 5.63 str. 1 d. palikėjo kreditoriai turi teisę per tris mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos pareikšti reikalavimus priėmusiems palikimą įpėdiniams arba pareikšti teisme ieškinį dėl paveldimo turto. Bankas (ieškovas) pripažino, kad apie atsakovės sūnaus mirtį jis sužinojo 2004 m. birželio pradžioje. Per trijų mėnesių laikotarpį bankas nereikšė reikalavimų turto paveldėtojais. Reikalavimai nereikšti, nes tikėtasi gauti draudimo išmoką. Į atsakovę dėl skolos atlyginimo kreiptasi tik 2005 m. vasario mėn. 21 d., kai jau buvo praėję daugiau nei septyneri mėnesiai po sūnaus mirties. Draudimo kompanija 2004 m. gruodžio mėn. 28 d. raštu atsisakė atlyginti ieškovui patirtą žalą, nes įvykį pripažino nedraudiminiu. Nuo šio rašto gavimo bankas nesikreipė su ieškiniu į teismą per tris mėnesius. Pagal Civilinio kodekso 5.63 str. 4 d. teismas gali atnaujinti praleistą ieškinio senaties terminą dėl svarbių priežasčių, jei nėra praėję treji metai. Apeliacinės instancijos teismas ieškinio senaties terminą atnaujino. Tai grindė tuo, kad ieškovas pakankamai domėjosi eismo įvykio tyrimo rezultatais ir draudiminės išmokos gavimu iš draudimo bendrovės, nes vykdė susirašinėjimą. Ieškovas taip pat vykdė susirašinėjimą su atsakove, tai apeliacinės instancijos teismas kvalifikavo kaip visiškai suprantamą ir teisingą bandymą spręsti šalių ginčą gera valia. Su šiomis apeliacinės instancijos išvadomis kasacinis teismas nesutiko. Bankas tiek į atsakovę kreipėsi per vėlai, tiek į teismą kreipėsi gerokai pavėlavęs nuo sužinojimo apie pažeistas teises, nors abiem atvejais turėjo galimybių ir pajėgumų tai padaryti per 3 mėnesius. Tokius veiksmus kasacinis teismas laikė itin nerūpestingu ir neapdairiu elgesiu ir ieškinio senaties termino neatnaujino. Teismas pasisakė, kad bankas yra įmonė, kuri užsiima ūkine-komercine veikla ir kurios tikslas – pelno siekimas, todėl jis veikia savo rizika ir jam taikomi griežtesni reikalavimai dėl savo teisių ir pareigų žinojimo, taip pat griežtesni atsakomybės už savo veiklą standartai. Paskutinė teismo frazė dėl griežtesnių atsakomybės standartų už savo veiklą parodo, kad tik itin rimtos priežastys gali būti pagrindas atnaujinti ieškinio senaties

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio mėn. 22 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Hansa lizingas“ v. N. M., Nr. 3K-3-264/2007 Procesinio sprendimo kategorijos: 24.4 (S).

terminą tiems juridiniams asmenims, kurie praleidžia ieškinio senaties terminą, nors anksčiau su panašiais ginčais yra ne kartą susidūrę vykdydami savo veiklą.

3.6 Nerūpestingas, neapdairus, aplaidus elgesys ir jo įtaka ieškinio senaties atnaujinimui, didesnis dėmesys fiziniams asmenims

Kaip jau nagrinėta prieš tai, bankas turi būti rūpestingas ir apdairus rūpindamasis savo verslu, bei su verslu susijusius ginčus spręsti laiku rūpestingai ir apdariai. Taigi, galima įžvelgti, kad juridiniams asmenims taikomi daug aukštesni standartai. Bet kyla klausimas, o kaip yra su fiziniams asmenimis, kokie kriterijai jiems turi būti taikomi, vertinant jų elgesį ginant savo pažeistas teises. Ar visi fiziniai asmenys yra vertinami vienodai, jei ne vienodai, tai pagal kokius kriterijus galima vertinti.

Itin atsainus požiūris į savo teisių pažeidimą negali būti toleruojamas. Geras pavyzdys yra 2011 m. lapkričio mėn. 2 d. Kauno apygardos teismo nutartis⁴⁸. Ieškovai jau 1994 m. pavasarį žinojo, kad jų butas yra apvogtas ir suniokotas. Su ieškiniu į teismą pirmą kartą dėl žalos atlyginimo kreipėsi 1995 m. gruodžio mėn. 6 d. Šioje byloje Jonavos rajono apylinkės teismas 1999 m. spalio mėn. 25 d. sprendimu ieškinį patenkino iš dalies. Ieškovai žinodami apie atsiradusią dėl buto žalą jau 1994 metais ir po 1999 metų teismo sprendimo net iki 2010 metų savo teisių daugiau negynė jokiais būdais (nesikreipta nei į teismą, nei į atsakovus dėl žalos atlyginimo, net į policiją nesikreipta dėl dingusių daiktų). Todėl teismas pagrįstai padarė išvadą, kad nėra jokių pagrįstų priežasčių ieškinio senaties atnaujinimui, priešingai yra tik akivaizdus ilgalaikis neveikimas. Taigi, ilgalaikis neveikimas yra laikomas nerūpestingu ir neapdairiu elgesiu, tad tokiu atveju ieškinio senaties terminas neturėtų būti atnaujinamas.

Pereinant prie labiau diskutuotinių klausimų, kur yra mažesnis piktnaudžiavimas savo teisėmis, reikėtų patyrinti prie ikiteisminio nagrinėjimo problematikos nagrinėtą 2006 m. balandžio mėn. 10 d. nutartį⁴⁹. Ieškovas į Teisingumo ministeriją dėl žalos atlyginimo ne teismo tvarka kreipėsi tik paskutinę ieškinio senaties termino dieną. Senaties terminas 3

⁴⁸ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. lapkričio mėn. 2 d. nutartis civilinėje byloje *E. R. A. ir A. R. A. v. Jonavos rajono savivaldybės administracija, UAB „Jonavos paslaugos“, AB „Jonavos šilumos tinklai“, UAB „Jonavos vandenys“, Lietuvos kariuomenė*, Nr. 2A-1655-173/2011 Procesinio sprendimo kategorijos: 24.4; 44.2.4.1; 44.2.4.2; 121.21.(S).

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio mėn. 10 d. nutartis civilinėje byloje *R. J. v. Lietuvos Respublika* Nr. 3K-3-260/2006; Procesinio sprendimo kategorija 24.2; 44.5.2.5 (S).

metai. Tad tai gana ilgas laiko tarpas, per kurį atsakovas gerokai seniau galėjo pradėti ginti savo teises. Teismas teisingai konstatavo, kad ieškovas elgėsi nerūpestingai ir aplaidžiai. Tačiau kiltų klausimas ar kiekvienam fiziniam asmeniui būtų galima šiuo atveju neatnaujinti praleisto ieškinio senaties termino. Turbūt, kad būtų atveju, kuomet reikėtų atnaujinti ieškinio senaties terminą, tik jie būtų gana reti bei reiktų nemažai objektyvių aplinkybių, kodėl negalėta kreiptis laiku. Reikėtų dar atsižvelgti ir į žmogaus asmenybę, t.y. kokio jis amžiaus, išsilavinimo, bei atsižvelgti į galimybes pasitelkti advokatą. Šiuo atveju teismas, manytina, pasiūlė gerai, nes ieškovas yra neseno amžiaus, turi aukštesniąjį išsilavinimą, dėl to jam taikytini labiau apdairaus, atidaus bei rūpestingo asmens elgesio standartai.

Kitas įdomus aspektas, nagrinėjant fizinių asmenų piktnaudžiavimą savo teisėmis, būtų patyrinėti savo srities profesionalų veiklą. Štai 2004 m. kovo mėn. 17 d. nutartyje⁵⁰ nagrinėtos įmonės vadovo (valdybos pirmininko) galimybės apginti savo pažeistas teises praleidus ieškinio senaties terminą. 2002 m. birželio mėn. 24 d. įvyko UAB „Besslerita“ neeilinis visuotinis akcininkų susirinkimas. Susirinkime nutarta dėl įstatų pakeitimo ir panaikinta bendrovės valdyba. Ieškovo (buvusio valdybos pirmininko) manymu, tai padaryta suklastojus susirinkimo protokolą, tuo pačiu pažeistas Akcinių bendrovių įstatymas. Svarbia ieškinio senaties termino praleidimo priežastimi vadovas nurodė kreipimąsi į prokuratūrą dėl visuotinio akcininkų susirinkimo dokumentų klastojimo. Vadovas 2002 m. liepos mėn. 18 d. kreipėsi į Įmonių rejestro tvarkymo centrą, prašydamas neregistruoti pakeistų bendrovės įstatų. Tačiau į prokuratūrą dėl neteisėto visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimo priėmimo kreipėsi tik 2002 m. lapkričio mėn. 11 d. Tai turbūt paskatino kitas vadovo teisių pažeidimas - atleidimas iš darbo. Apie atleidimą iš darbo vadovas pripažino sužinojęs jau 2002 m. rugsėjo mėnesį, nuo rugpjūčio mėnesio negavo atlyginimo. Žinodamas, kad jo darbo sutartis su atsakovu yra nutraukta. Ieškovas nesutikdamas su atleidimu ir siekdamas ginti savo teises, privalėjo veikti aktyviai. Vadovo statusas įpareigoja imtis priemonių kiek įmanoma greičiau, bei kaip teismas pasisakė: „įpareigoja bendradarbiauti su darbdaviu, kreiptis į jį žodžiu ar raštu dėl kilusių neaiškumų pašalinimo“. Be to, teismas nustatė, kad ieškovas piktnaudžiavo savo teise, nes nesiekė bendradarbiauti su akcininkais, bei vengė prašyti raštu susipažinti su informacija apie atleidimą, kurią pagal galiojusius įstatymus darbdavys darbuotojo prašymu privalo pateikti, o už nepateikimą grėsė sankcijos (DSĮ 38 str.). Taigi, neveikimo pasekmės teismas laikė analogiškoms pasekmėms atsisakymui priimti

⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. kovo mėn. 17 d. nutartis civilinėje byloje *A. R. v. UAB „Besslerita“* Nr. 3K-3-213/2004; Procesinio sprendimo kategorija 21.6, 21.2.2.1, 2.11 (S).

dokumentus. Atsižvelgiant į tai, kad vadovo pareigos reikalauja tam tikro teisinio išprusimo bei dažnai tenka spręsti ginčus su įvairiomis valstybės institucijomis, todėl vadovui turi būti taikomi aukštesni nei vidutiniai *bona pater familias* standartai. Tad teismas pagrįstai neatnaujino aplaidžiai ir nerūpestingai praleisto ieškinio senaties termino, atsižvelgdamas į įmonės vadovo statusą, kaip į visose situacijose privalančio būti atsakingu, rūpestingu, apdairiu.

Taigi, fiziniams asmenims, taip pat reikia stengtis kuo operatyviau apginti savo pažeistas teises, tačiau požiūris, vertinant ar ieškinio senaties praleidimo aplinkybės yra svarbios, turi būti lankstesnis lyginant su juridiniais asmenimis. Tad nerūpestingas, neapdairus, aplaidus elgesys, neveikimas gali būti pagrįstas pagrindas neatnaujinti ieškinio senaties termino. Aišku reikia atsižvelgti, kad ne visi fiziniai asmenys gali būti vertinami lygiaverčiai. Kai kuriais atvejais, pavyzdžiui, įmonių vadovų operatyvumas, reaguojant į teisių pažeidimus turėtų būti panašiai lyginamas kaip ir juridinių asmenų. Be to, svarbu įvertinti ir asmens amžių, išsilavinimą, galimybę turėti advokatą ar pasitelkti atstovą.

3.7 Galėjimas apginti savo pažeistas teises per atstovą

Pratęsiant mintį apie tai, į ką reikia atsižvelgti, atnaujinant praleistą ieškinio senaties terminą, reikia apžvelgti, ar ieškovas turėjo galimybę pasitelkti atstovą savo pažeistoms teisėms apginti. Sunki liga dažnai pripažįstama pagrįsta priežastimi atnaujintą praleistą ieškinio senaties terminą. Tačiau tuo pačiu reikia išspręsti ir kitą klausimą, ar buvo galimybė pasinaudoti atstovo pagalba, kuris būtų ėmėsis atstovauti asmeniui, kurio teisės pažeistos. Puikus pavyzdys yra 2003 m. spalio mėn. 8 d. nutartis⁵¹. Ieškovas svarbia ieškinio senaties atnaujinimo aplinkybe nurodė blogą sveikatos būklę, dėl kurios jis negalėjo laiku ginti savo pažeistų teisių. Teismas pagrįstai atsižvelgė į surinktus duomenis, kad ieškovas tuo metu, kai nurodo sirgęs, aktyviai dalyvavo kitose civilinėse bylose. Be to, ieškovas dalyvavo daugelyje šių bylų posėdžių. Teismas taip pat nurodė pagrįstas aplinkybes, kurios leistų atnaujinti praleistą ieškinio senaties terminą, tai pažymos apie ilgą gydymąsi stacionare. Tačiau šių pažymų ieškovas nepateikė. Tad teismas pagrįstai laikė, kad ieškovo sveikatos būklė nekludė ginti savo pažeistų teisių per atstovą, tuo labiau, kad kitose bylose buvo turėtas

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. spalio mėn. 8 d. nutartis civilinėje byloje *M. Z. v. G. M. ir L. M., tretieji asmenys 630-oji gyvenamojo namo statybos bendrija, Vilniaus miesto 10 – ojo notarų biuro notarė Ž. P.*, Nr. 3K-3-921/2003; Procesinio sprendimo kategorija 15.2.1.1; 18.2. (S).

atstovas: „CPK 42 str. numato galimybę vesti bylą per atstovą, o paties atstovaujamojo dalyvavimas nėra būtinas, ieškovas šia teise pasinaudojo, kitose bylose turėjo atstovus“.

Panaši situacija buvo ir 2005 m. gegužės mėn. 4 d. nutartyje⁵². Pasibaigus terminuotos darbo sutarties terminui, ieškovė buvo atleista iš darbo nuo 2003 m. gegužės mėn. 29 d. Į teismą kreipėsi tik 2003 m. spalio mėn. 3 d. Ieškovė svarbia priežastimi prašė laikyti jos ligą. Tačiau teismas teisingai atsižvelgė į tai, kad ieškovė kartu su advokate į centro direktorę kreipėsi 2003 m. rugpjūčio mėnesį ir prašė performinti terminuotą sutartį į neterminuotą. Kasacinis teismas tik patvirtino žemesniųjų instancių teismų poziciją, kad liga nebuvo tokia sunki ir rimta, bei ieškovė turėjo galimybę kreiptis į teismą su advokatės pagalba. Taigi, pagrįstai ieškinio senaties terminas nebuvo atnaujintas.

Apžvelgiant galimybę pasitelkti atstovą, reikia atkreipti dėmesį į ligos sunkumą, be to, reikia atsižvelgti, ar tuo metu ieškovas neturėjo paraleliai bylų, kuriose jam atstovautų advokatas. Tačiau suabsoliutinti galimybės pasitelkti atstovą (gynėją) nereikėtų, nes dažnai galimybes pasitelkti atstovą riboja ir teisinis neišprusimas, bei lėšų neturėjimas teisinei pagalbai, nors teisės į nemokamą teisinę pagalbą aspektą taip pat reikėtų apsvarstyti, ar objektyviai būta galimybių ta teise pasinaudoti.

3.8 Amžius ir išsilavinimas kaip ieškinio senaties atnaujinimo pagrindai

Amžius ir išsilavinimas gali būti tiek pagrįstas pagrindas atnaujinti praleistą ieškinio senaties terminą, tiek pagrindas neatnaujinti praleisto ieškinio senaties termino. Tačiau dažniausiai amžius ir išsilavinimas yra tarpiai susiję. Štai 2010 m. lapkričio mėn. 30 d. nutartyje⁵³ aptarta, kad svarbiomis priežastimis atnaujinti praleistą ieškinio senaties terminą yra ieškovo senyvas amžius bei teisinių žinių stoka (išsilavinimas). 2010 m. balandžio mėn. 13 d. nutartyje⁵⁴ asmens amžius ir išsilavinimas įvardyti, kaip pavyzdžiai objektyviojo kriterijaus. Tad šia nutartimi parodyta šių kriterijų svarba daugeliu atveju. Vienos iš priežasčių, kodėl buvo atnaujintas senaties terminas, buvo vyresnis ieškovės amžiaus bei neturėjimas teisinių žinių. Šios priežastys įvardintos kaip galėjusios apsunkinti susidariusios situacijos suvokimą.

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. gegužės mėn. 4 d. nutartis civilinėje byloje *J. L. v. Vilniaus bendrojo lavinimo konsultacinis centras*, Nr. 3K-3-308/2005; Procesinio sprendimo kategorija 11.6.1 (S).

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio mėn. 30 d. nutartis civilinėje byloje *J. M. v. Lietuvos valstybė* Nr. 3K-3-490/2010; Procesinio sprendimo kategorija 24.4; 44.2.4.2 (S).

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. balandžio mėn. 13 d. nutartis civilinėje byloje *V. D v. VšĮ Kėdainių pirminės sveikatos priežiūros centras, VšĮ Kėdainių ligoninė* Nr. 3K-3-170/2010; Procesinio sprendimo kategorija 44.5.2.15 (S).

Tačiau neatsižvelgiant vien objektyviai į šiuos kriterijus, reikėtų tikrinti ir subjektyvų kriterijų, ar pagal esamas aplinkybes asmuo dėl savo išsilavinimo ir teisinių žinių tikrai negalėjo tinkamai suvokti, kaip ginti savo pažeistas teises.

Kaip buvo minėta pradžioje, amžius ir išsilavinimas gali būti pagrindas neatnaujinti ieškinio senaties termino. To pavyzdys yra 2010 m. lapkričio mėn. 30 d. nutartis⁵⁵. Apeliacinės instancijos teismas atnaujino ieškinio senaties terminą atsižvelgęs į faktų sudėtingumą ir gausą. Kasacinis teismas šį sprendimą atnaujinti praleistą ieškinio senaties terminą panaikino ir senaties termino neatnaujino. Apeliacinis teismas rėmėsi tik tuo, kad byloje yra daug ir sudėtingų faktų. Argumentai neleidžiantys atnaujinti ieškinio senaties yra: 1) ieškovė yra jauno amžiaus; 2) ieškovė turi aukštąjį išsilavinimą. Todėl jai taikytini didesni atidumo ir rūpestingumo reikalavimai. Bei kasacinis teismas teisingai aptarė, kad apskaičiuoti mirusiojo laidojimo konkrečias išlaidas yra nesudėtinga. Be to, ieškovė turėjo šias išlaidas patvirtinančius dokumentus. Taigi, žvelgiant tiek iš objektyviojo, tiek subjektyviojo kriterijaus teismas tinkamai sudėliojo visus argumentus, kad ieškovė yra jauna ir išsilavinusi (objektyvus kriterijus) ir laidojimo išlaidų apskaičiavimas ieškovei nėra sudėtinga užduotis (subjektyvusis kriterijus), turint išlaidas patvirtinančius dokumentus.

Galimos situacijos, kad asmuo yra ne senyvo, o jauno amžiaus, tačiau yra neišsilavinęs, bet suvokia kaip ginti savo teises, tačiau aplaidžiai jų laiku negynė. Šiuo atveju atnaujinti ieškinio senaties terminą būtų sunkiau. Reikėtų papildomų svarių aplinkybių, kad ginama vertybė būtų itin svarbi visai visuomenei. Be to, gali būti toks atvejis, kad asmuo yra tiek senyvo amžiaus, tiek neišsilavinęs, tad iš objektyviojo kriterijaus pusės žvelgiant būtų visos galimybės atnaujinti terminą. Tačiau įvertinus ir subjektyvų kriterijų, asmens suvokimą, kaip ginti savo teises, galima padaryti visai kitokią išvadą nei prieš tai ir pagrindas atnaujinti ieškinio senaties terminą pradinga. Tad teismas turi itin atsakingai įvertinti visas aplinkybes, bei įvertinti tiek objektyviąją pusę išsilavinimo ir amžiaus, tiek įvertinti ir subjektyvų kiekvieno asmens supratimą apie esamą situaciją.

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio mėn. 30 d. nutartis civilinėje byloje R. V. v. M. K. T., tretieji asmenys D. M. ir Vilniaus miesto 10-asis notarų biuras, Nr. 3K-3-482/2010; Procesinio sprendimo kategorija 30.9.1; 30.9.2; 71; 114.3; 114.4 (S).

3.9 Prokuroro ginamų vertybių svarba atnaujinant praleistą ieškinio senaties terminą

Aptarus ypatumus tiek juridiniams, tiek fiziniams asmenims atnaujinant praleistą ieškinio senaties terminą, reikėtų aptarti ir įdomesnius aspektus prokurorams siekiant atnaujinti praleistą ieškinio senaties terminą. Prokuroras gindamas viešą interesą gali kreiptis į teismą civilinio proceso tvarka, kuomet nustato tokį teisės aktų pažeidimą, kurio pobūdis, prokuroro nuomone, turi esminę reikšmę asmenų, jų grupių, valstybės ir visuomenės teisėms ir teisėtiems interesams. Civilinio proceso kodekso 49 str.⁵⁶ ir Prokuratūros įstatymo 19 str.⁵⁷ suteikia prokurorui teisę spręsti, ar yra konkrečiu atveju viešasis interesas inicijuoti civilinę bylą ar jo nėra. Dėl to kreiptis į teismą civilinio proceso tvarka, gindamas viešąjį interesą, prokuroras gali visais atvejais, nustatęs tokį teisės aktų pažeidimą, kurio pobūdis, prokuroro nuomone, turi esminę reikšmę asmenų, jų grupių, valstybės ir visuomenės teisėms bei teisėtiems interesams ir sudaro pagrįstas prielaidas prokuroro reiškiamam materialiniam teisiniui reikalavimui patenkinti⁵⁸. Problemos gali kilti, sprendžiant termino, per kurį kreiptasi ginti pažeistas teises ilgumą – reikia nustatyti, ar per protingą terminą kreipėsi prokuroras ir kokios aplinkybės lėmė vėlavimą.

Pagrindinė taisyklė, kad terminas kreipiantis ginti viešąjį interesą pradedamas skaičiuoti nuo tada, kai pareiškėjas gavo pakankamai duomenų, kad yra pažeistas viešasis interesas⁵⁹. Tačiau, nagrinėjant ieškinio senaties atnaujinimo pagrindus, svarbu žinoti, kaip teismai nustato nepagrįstai ilgą terminą, kad būtų galima įvertinti laikotarpį, kuriame buvo svarbios ieškinio senaties termino praleidimo aplinkybės. 2010 m. balandžio mėn. 28 d.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340;

⁵⁷ Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas (su pakeitimais ir papildymais), Valstybės žinios, 1994, Nr. 81-1514; 2003, Nr. 42-1919;

⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo mėn. 30 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus apygardos prokuratūros vyriausiojo prokuroro v. E. M., Zarasų rajono savivaldybės administracija* Nr. 3K-3-141/2010; Procesinio sprendimo kategorijos: 30.3; 30.4.2; 95.7; 99.4; 99.5 (S) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio mėn. 19 d. nutartis *Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. V. M.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-291/2006; 2009 m. liepos mėn. 31 d. nutartis *Šiaulių apygardos vyriausiojo prokuroras v. S. B., S. D. ir kt.* byloje Nr. 3K-3-319/2009; 2009 m. spalio mėn. 9 d. nutartis *Klaipėdos rajono apylinkės vyriausiojo prokuroro pavaduotojas v. J. Ž. ir kt.* byloje Nr. 3K-3-397/2009; kt.)

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio mėn. 18 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras v. Vilniaus apskrities viršininko administracija, I. S., L. Z., F. Z., J. K., A. Z. ir V. I. D., tretieji asmenys Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos, Vilniaus apskrities valstybinė mokesčių inspekcija, Vilniaus miesto savivaldybės taryba ir notarė Lilija Šilerienė* Nr. 3K-3-578/2007; Procesinio sprendimo kategorijos: 24.3, 30.4.1, 95.7.

nutartyje⁶⁰ formuluojama gera taisyklė, kad jei prokuroras dėsė atlikti jo kompetencijai priskirtus veiksmus ir reikalingus duomenis surinko per nepagrįstai ilgą terminą, tai terminas pareiškimui paduoti turėtų būti skaičiuojamas nuo tada, kai tokie duomenys turėjo ir galėjo būti surinkti. Tačiau kils klausimas, o kur tada galima išvelgti aplinkybes, leidžiančias atnaujinti praleistą ieškinio senaties terminą. Šiuo atveju reikia plačiau išsinagrinėti, ką reiškia prieš tai suformuluota taisyklė. Lyginant prokuroro galimybes ginti viešąjį interesą su asmens galimybe ginti pažeistą savo subjektinę teisę, reikia atskirti tai, kad prokuroras galimybę kreiptis į teismą įgyja ne nuo administracinio akto gavimo, o nuo duomenų apie viešojo intereso pažeidimą surinkimo ar turėjimo juos surinkti. Privatūs subjektai tiesioginiai gauna informaciją apie tam tikrus priimtus sprendimus bei dalyvauja administraciniu aktu sukurtuose teisiniuose santykiuose. Gavę administracinį aktą, gali iškart svarstyti, ar tas aktas turės neigiamos įtakos jų teisėms ir pareigoms. Tad ir teisių pažeidimas pamatomas daug greičiau. Prokuroras gavęs informaciją apie galimą pažeidimą pirma dar turi nusistatyti, ar išvis yra viešasis interesas, kurį reiktų ginti⁶¹. Ir tik nustačius, kad yra viešojo intereso pažeidimas yra pradedamas tyrimas. Tad formaliai vertinti tik pagal administracinių aktų datas negalima, turi būti žvelgiama ir į tyrimą, kurio metu bus surenkami duomenys. Įdomi šiuo aspektu yra 2008 m. kovo mėn. 14 d. septynių teisėjų kolegijos nutartis⁶². Byloje suformuluota taisyklė, kad iš prokurorų būtų neprotinga ir nerealu reikalauti nuolat sekti, kaip keičiasi viešojo registro duomenys, be to, dėl visų viešosios nuosavybės teisės objektų. Tad atnaujinant terminą turi būti atsižvelgiama, kad prokurorai negalėjo taip greitai pamatyti pažeidimo ir iškart suprasti, kad reikia ginti viešąjį interesą.

Svarbu dar panagrinėti atvejus, kuomet institucijos ar asmenys prokurorams nepraneša apie pažeidimus. Šiuo atveju gali susidaryti tokia situacija, kad prokuroras apie viešojo intereso pažeidimą sužinos praėjus ilgam laikui po administracinio akto priėmimo. Šioje

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. balandžio mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje *Klaipėdos miesto apylinkės vyriausiasis prokuroras v. UAB „Sabonio klubas ir partneriai“, Neringos savivaldybės taryba ir Neringos savivaldybės administracija* Nr. 3K-3-143/2010; Procesinio sprendimo kategorijos: 21.4.1.1; 24.3(S).

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. rugpjūčio mėn. 23 d. nutartis civilinėje byloje *Klaipėdos miesto apylinkės prokuratūros vyriausiasis prokuroras v. Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos (Klaipėdos apskrities viršininko administracijos teisių perėmėja), Neringos miesto savivaldybė, UAB „Giedra“* Nr. 3K-3-344/2011; Procesinio sprendimo kategorijos: 20.3.7; 21.4.1.1; 21.6; 22.4; 24.2; 24.4; 30.3; 50.8; 114.11; 116.1; 121.13; 121.18; 121.19.4 (S).

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo mėn. 14 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras v. Lietuvių katalikų mokytojų sąjunga, Vilniaus miesto savivaldybės taryba, valstybės įmonės Registrų centro Vilniaus filialas* Nr. 3K-7-38/2008; Procesinio sprendimo kategorijos: 24.2; 24.3; 27.3.1.1; 30.2; 30.3; 43.2 (S).

vietoje galima išvengti pavojų iš ieškinio senaties instituto pusės. Jei prokuroras galėtų visais atvejais kreiptis į teismą gindamas viešąjį interesą ir tie interesai būtų apginti, tuomet ieškinio senatis prarastų prasmę, nes teisių gynimas tarsi taptų neribotas laike. Todėl kasacinis teismas⁶³ teisingai suformulavo taisyklę, kad teismas įvertinęs pusiausvyrą tarp ginamos vertybės ir poreikio užtikrinti teisinių santykių stabilumą, gali atsisakyti ginti viešąjį interesą, net ir tais atvejais, kai nėra praleistas terminas. Tad šiais atvejais praleidus ieškinio senaties terminą prokurorui atnaujinimo pagrindai turi būti itin pagrįsti ir svarbūs. Pavyzdžiui, itin dideliu asmenų ratui svarbios vertybės apgynimas. Be to, taip pat turi būti vertinamos ir kitos aplinkybės. Svarbu iširti, kodėl niekas tokį ilgą laiką tarpą negynė pažeistų teisių. Puikus pavyzdys yra ką tik aptarta 2011 metų byla. Byloje prokuroro ginčyti savivaldybės ir apskrities viršininko administracijos priimti administraciniai aktai, bei pastarosios institucijos sudaryta valstybinės žemės sklypo nuomos sutartis. Keista, tačiau abi valstybės institucijos nesutiko su prokuroro pareikštais reikalavimais. Susidarė keista situacija, kad apie pažeidimą žinančios institucijos ne tik pačios negina pažeistų teisių bei nepraneša prokurorui, bet ir neigia pažeidimą. Šioje vietoje byloje nebuvo paminėta, tačiau žvelgiant plačiau, reikėtų aptarti galimas situacijas. Institucijose dirbantys tarnautojai gali būti nesuinteresuoti atsiradusiais pažeidimais, bei kita situacija, kad jie yra suinteresuoti slėpti padarytus pažeidimus, nes buvo piktnaudžiauta tarnyba. Nustačius kyšininkavimą ar piktnaudžiavimą tarnyba, tai galėtų būti pagrįstos aplinkybės ieškinio senaties termino atnaujinimui, nes priešingu atveju būtų leidžiama menkinti viešąjį interesą. Dažnas atvejis, kad tiesiogiai privačių interesų tam tikri administraciniai aktai nepažeidžia, tačiau yra pažeidžiamas itin platus viešasis interesas – visuotinai saugoma vertybė, pavyzdžiui, saugomų teritorijų ypatingas teisinis statusas arba pažeidimas yra architektūrinių, kultūrinių istorinių vertybių išsaugojime. Tad toliau bus analizuojama teismų praktika bylose, kuriose išryškinama viešuoju interesu ginama vertybė, bei ji būna tas objektyvusis pagrindas, kuris didžiąja dalimi lemia praleisto ieškinio senaties termino atnaujinimą. Kadangi galimų viešųjų interesų sąrašas nėra baigtinis, tad čia bus aptariamos tik kelios prokurorų gintos vertybės:

A) teisingas nuosavybės atkūrimas ir atkūrimo proceso teisėtumas,

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. rugpjūčio mėn. 23 d. nutartis civilinėje byloje *Klaipėdos miesto apylinkės prokuratūros vyriausiasis prokuroras v. Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos (Klaipėdos apskrities viršininko administracijos teisių perėmėja), Neringos miesto savivaldybė, UAB „Giedra“* Nr. 3K-3-344/2011; Procesinio sprendimo kategorijos: 20.3.7; 21.4.1.1; 21.6; 22.4; 24.2; 24.4; 30.3; 50.8; 114.11; 116.1; 121.13; 121.18; 121.19.4 (S).

- B) saugomų teritorijų išsaugojimas (Kuršių nerijos, kaip saugomos teritorijos, išsaugojimas),
- C) bendruomenių dalyvavimas teritorijų planavime,
- D) architektūrinių, kultūrinių, istorinių vertybių išsaugojimas,

3.9.1 Teisingas nuosavybės atkūrimas prieš stabilumą nuosavybės santykiuose

Nuosavybės teisių atkūrimo bylose prokurorai dažnai gina valstybės ir visos visuomenės interesus. Priešingu atveju, neginant šių interesų, gali atsirasti atveju, kuomet neteisingai vykdant nuosavybės teisių atkūrimo procesą būtų pažeistas visos visuomenės interesas atkurti nuosavybę į teisėtai priklausiusį turtą. Dažnas atvejis, sprendžiant ginčus dėl nuosavybės teisės atkūrimo klausimų, yra mėginimas ginčyti neteisėtus veiksmus ar padarinius. Pradėjus nagrinėti bylas dėl neteisėtų teisės aktų, kuriuos palikus galioti, vien todėl, kad pasibaigė ieškinio senatis, būtų sukuriama situacija, kad iš ne teisės kiltų teisė. Problema iškyla tuo atveju, kai prokuroras pavėluoja kreiptis į teismą per ieškinio senaties terminą. Tad vienoje pusėje yra santykių stabilumo siekis (ieškinio senaties), o kitoje pusėje pažeistų teisių gynība (ieškinio senaties atnaujinimas). Kyla klausimas, kuris interesas yra svarbesnis. Tačiau, ar teismas, nustatęs tokias aplinkybes, kaip atkūrimas nuosavybės be pagrindo (igijimas nuosavybės be pagrindo), bei nustatęs, kad nuosavybė įgyta neatlygintinai, turėtų rinktis tarp šių dviejų, prieš tai minėtų, interesų. Atsakymas būtų ne, nes priešingu atveju, jei šioje situacijoje neteisėto savininko teisės būtų prilyginamos teisėto savininko teisėms būtų pažeisti teisingumo, sąžiningumo, protingumo principai. Tai patvirtina 2011 m. gegužės mėn. 24 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis⁶⁴. Vilniaus apygardos vyriausiajam prokurorui pasiūlyta įstoti į bylą pareiškiant ieškinį dėl viešojo intereso gynimo iki 2006 m. vasario mėn. 24 d.; Vilniaus apygardos prokuratūra 2006 m. vasario mėn. 22 d. raštu informavo teismą, kad, atsižvelgiant į didelę ieškiniams parengti reikalingos medžiagos apimtį, iki šiol negautus ieškiniui surašyti būtinus duomenis, ieškinį pateiks iki 2006 m. kovo 31 d.; Vilniaus apygardos prokuratūra ieškinį teismui pateikė 2006 m. balandžio mėn. 10 d., praleidus ieškinio senaties terminą. Teismas, nustatęs tokias aplinkybes, kaip nuosavybės igijimas be

⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gegužės mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. Vilniaus apskrities viršininko administracija (teisių perėmėjas – Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos)*, L. P., S. K., T. I., A. Š., Z. Z., R. J., A. J., L. G., O. Š., J. Š., P. B., J. B., A. K., M. K., N. K., D. D., R. D., J. D., A. D., J. K., R. K. Nr. 3K-3-252/2011; Procesinio sprendimo kategorijos: 30.12.1; 41 (S).

pagrindo, bei nustatęs, kad nuosavybė įgyta neatlygintinai, pagrįstai pripažino, kad viešasis interesas ginti teisingumą ir teisėtumą yra prioritetas lyginant su nuosavybės santykių stabilumu.

Neteisėtas nuosavybės įgijimas sunkiai gali būti pavadintas vertybe ar gėriu, kurį turėtų ginti ieškinio senaties institutas. Tad šiuo atveju, galima konstatuoti, kad teismai pagrįstai atnaujino praleistą ieškinio senaties terminą, nes priešingu atveju iš ne teisės būtų kilusi teisė ir nepagrįstai būtų atsiradę nuosavybės santykiai. Čia galima matyti, kaip teismai pagrįstai vieną viešą interesą laiko prioritetu lyginant su kitu ir neieško tarp jų pusiausvyros, nes jie nėra lygiaverčiai. Nelygiavertiškumas pasireiškia tuo, kad nuosavybės santykių stabilumas šiuo atveju tik deklaruotinas ir nesukuria teisinio tikrumo, nes nuosavybės teisė yra kilusi ne iš teisėto pagrindo, kas savaime rodo, kad ioje vietoje, net negalime kalbėti apie viešojo intereso (nuosavybės santykių stabilumo) gynimą. Šioje vietoje turi būti ginamas teisingumas nuosavybės santykiuose ir nuosavybė turi priklausyti teisėtam savininkui, o ne neteisėtam. Taigi, tokio pobūdžio ginčiuose teismas vienareikšmiškai turi atnaujinti ieškinio senaties terminą, kaip ginantį pažeistas teises, ir pripažinti, kad ieškinio senatimi negali būti ginamos nepagrįstai (neteisėtai) įgytos teisės, tad nėra ir ieškinio senatimi saugomų vertybių tokiu atveju.

Žvelgiant iš laiko perspektyvos, panašias į prieš tai minėtą situacijas Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat sprendavo ir anksčiau. Tad galima daryti išvadą, kad šiuo atveju teismų praktika šiais klausimais nekinta. Štai 2007 m. gruodžio mėn. 18 d. nutartyje⁶⁵ teismas sprendė klausimą dėl neteisėtai atkurtos nuosavybės teisės į tėvo nevaldytą žemę. Palikėjas žemės nacionalizacijos metu jau nebebuvo žemės sklypo savininkas. Tad sūnus negalėjo būti pretendentas žemės atkūrimo procese ir tuo pagrindu jam negalėjo būti atkurtos nuosavybės teisės. Kaip teigia Aukščiausiasis Teismas, ši byla yra puikus pavyzdys, kaip kartais reikia ieškoti ne tik viešojo ir privataus intereso pusiausvyros, o tiesiog nustatyti kelių viešųjų interesų pusiausvyrą arba rinktis, kurio viešojo intereso gynyba konkrečiu atveju yra prioritetinga. Teismas byloje išskyrė, kad prioritetas viešasis interesas yra nuosavybės teisių atkūrimas tiems asmenims, kurie jas turėjo, o ne tiems, kurie tokių teisių turėjimo neįrodė įstatymo nustatyta tvarka. Kitaip valstybės institucijos taptų ne teisėtai nuosavybės teises

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio mėn. 18 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras v. Vilniaus apskrities viršininko administracija, I. S., L. Z., F. Z., J. K., A. Z. ir V. I. D., tretieji asmenys Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos, Vilniaus apskrities valstybinė mokesčių inspekcija, Vilniaus miesto savivaldybės taryba ir notarė Lilija Šilerienė* Nr. 3K-3-578/2007; Procesinio sprendimo kategorijos: 24.3, 30.4.1, 95.7.

atkuriančiomis, bet nepagrįstai jas suteikiančiomis institucijomis. Tad teismas, kaip ir prieš tai aprašytoje byloje parodo, kad prioritetas yra teisingas nuosavybės atkūrimo procesas, o ne neteisėtai įgytos teisės, tačiau nespėtos laiku ginčyti. Bei teismas pasisakė, kad nuosavybės teisių atkūrimo byloje, dėl didelio kiekio prašymų atkurti nuosavybės teises masto sudėtinga iškart operatyviai nustatyti asmenis, neteisėtai pasinaudojusius teise atkurti nuosavybės teises ir šių teisių perėmėjus, o, gavus duomenis apie neteisėtus veiksmus, sunku visą medžiagą greitai surinkti ir surinktos medžiagos pagrindu kreiptis į teismą per įstatymo nustatytą vieno mėnesio terminą. Tad atsižvelgus į šias aplinkybes teismas pagrįstai atnaujino praleistą ieškinio senaties terminą ir apgynė prioritetinį viešąjį interesą.

Svarbiausias ieškinio senaties aspektas šiose nuosavybės teisių atkūrimo byloje buvo teisėtų lūkesčių apsaugos principo išskyrimas. Apie teisėtų lūkesčių apsaugą nuosavybės teisių atkūrimo byloje pasisakyta 2011 m. spalio mėn. 18 d. nutartimi⁶⁶. Teisėtų lūkesčių apsaugos principas gina ieškinio senaties instituto tikslus. Jis nustato, kad asmuo, įgijęs civilines teises teisėtai pagal galiojančius teisės aktus, turi pagrįstą lūkestį, kad jo teisės bus saugomos ir negalės būti nugrinčytos nepagrįstai. Tad teismas pagrįstai pripažino, kad nagrinėjamoje byloje nenustatyta, kad asmuo teises būtų įgijęs teisėtai, tad šioje vietoje ir nėra teisinio pagrindo taikyti teisėtų lūkesčių apsaugos principą. Taigi, esant neteisėtam įgijimo pagrindui nebelieka svarių argumentų dėl ieškinio senaties taikymo būtinumo bei tuo pagrindu pagrįstai sprendžiama dėl ieškinio senaties atnaujinimo instituto viršenybės, kaip ginančio pažeistas teises asmens, kuris turėjo teisėtai įgyti nuosavybę, o tuo pačiu ginamas ir visos visuomenės interesas - turėti pagrįstą lūkestį įgyti nuosavybės teises į atkuriamą žemę tik turint teisėtą pagrindą.

3.9.2 Saugomų teritorijų ypatingas teisinis režimas prieš stabilumą bei teisėtų lūkesčių principą nuosavybės teisiniuose santykiuose

Saugomose teritorijose vykdoma ūkinė veikla ir statybos yra griežtai reglamentuojamos. Taip yra daroma, siekiant išsaugoti kiek galima labiau žmogaus veiklos nepaliestą kraštovaizdį, gamtą kuriuo galėtų grožėtis visa visuomenė. Dažnas saugomų teritorijų teisinio režimo pažeidimas yra neteisėtos statybos. Bylos dėl neteisėtų statybų Kuršių nerijos nacionaliniame

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. spalio mėn. 18 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. Vilniaus apskrities viršinininko administracija (procesinių teisių perėmėja – Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos) ir A. P* Nr. 3K-3-394/2011; Procesinio sprendimo kategorijos: 24.3; 30.4.1; 41 (S).

parke yra suformavusios ieškinio senaties atnaujinimo taisyklės, ginant saugomas teritorijas. Šiose bylose svarbu panagrinėti kokie interesai slypi už ieškinio senaties ir ieškinio senaties atnaujinimo, ar šie interesai yra viešieji interesai. 2011 m. rugpjūčio mėn. 23 d. nutartyje⁶⁷ ir kilo klausimas dėl neteisėtų statybų Kuršių nerijoje. Remiantis Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schemos (generalinio plano) normomis, statyti naujų poilsio įstaigų gyvenvietėse ir kitoje parko teritorijoje nebuvo numatyta. Neteisėtais administraciniais aktais įgytas nuosavybėn bevertis pastatas, autobusų stotelė, kasatoriaus numatytas iš karto nugriauti, kad galėtų pastatyti naujus pastatus rekreacijai. Galima matyti, kad įgijęs bevertį pastatą ir neketindamas jo naudoti pagal paskirtį, kasatorius įgyvendino tariamą teisę į valstybinės žemės nuomą ne aukciono tvarka. Taigi, vykdant neteisėtas statybas, nebuvo teisinio pagrindo valstybinės žemės nuomai ne aukciono tvarka.

Iš pateiktų aplinkybių galima matyti, kad vienas viešasis interesas yra siekis užtikrinti, kad būtų išlaikytas unikalus Kuršių nerijos gamtos ir žmogaus sukurtas kraštovaizdžio kompleksas, kuriam yra nustatytas ypatingas teisinis režimas - saugotina teritorija. Čia stengiamasi palaikyti racionalų gamtos išteklių naudojimą ir gausinimą, o ne statybas. Kitas viešasis interesas yra siekis išlaikyti civilinių santykių stabilumą ir apibrėžtumą. Mėginant pasverti šias vertybes ir norint nustatyti pusiausvyrą gali būti sunku, nes saugotinos teritorijos gynimas yra itin svarbus visai visuomenei interesas, o šiuo atveju pastato išlaikymas nenugriauto - daugiau to vieno asmens interesų gynimas. Taigi, tokio pobūdžio ginčiuose galime išvelgti daugiau privataus intereso kovą su viešuoju interesu nei dviejų lygiaverčių viešųjų interesų kovą. Tad šioje vietoje Kuršių nerijos, kaip saugotinos teritorijos statusas, netgi turėtų būti laikomas prioritetiniu prieš stabilumą nuosavybės santykiuose. Taigi, šioje vietoje reikėtų labiau ieškoti ne viešųjų interesų pusiausvyros, o rinktis to intereso gynybą, kuris yra prioritetinis. Kaip teisingai šioje byloje ir buvo padaryta, praleistas terminas ginti šiai vertybei buvo atnaujintas.

Šioje situacijoje galima išvelgti ir dar kelių interesų kovą, kuri išskyla panašaus pobūdžio ginčiuose, t.y. kuomet nelegalios statybos vykdomos saugomose teritorijose. Taigi, čia pamatome dar vieną ieškinio senaties tikslą – teisėtų lūkesčių principą. Kitoje pusėje

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. rugpjūčio mėn. 23 d. nutartis civilinėje byloje *Klaipėdos miesto apylinkės prokuratūros vyriausiasis prokuroras v. Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos (Klaipėdos apskrities viršininko administracijos teisių perėmėja), Neringos miesto savivaldybė, UAB „Giedra“* Nr. 3K-3-344/2011; Procesinio sprendimo kategorijos: 20.3.7; 21.4.1.1; 21.6; 22.4; 24.2; 24.4; 30.3; 50.8; 114.11; 116.1; 121.13; 121.18; 121.19.4 (S).

matome teisingumo ir sąžiningumo pažeidimą, kuris kyla iš imperatyvių įstatymo normų reikalavimų nepaisymo.

Teisėtų lūkesčių principas gerbia ir gina teisėtai įgytas teises ir įtvirtina idėją, kad asmuo, teisėtai įgijęs civilines teises pagal galiojančius teisės aktus, turi pagrįstą tikėjimą, kad jo teisės išliks ir jis jomis galės naudotis įgyvendindamas savo norus (bus realiai įgyvendinamos teisės) tiek šiandien, tiek ir veikdamas ateityje. Kita šio principo medalio puse šiuose santykiuose galima būtų pavadinti teisingumą ir sąžiningumą. Teisingumas ir sąžiningumas į teisėtų lūkesčių apsaugos principą įdeda ir pareigą laikytis privalomų įsipareigojimų. Taigi, viena pagrindinių teisėtų lūkesčių apsaugos principo taikymo sąlygų yra asmens teisių teisėtas įgijimas pagal galiojančius teisės aktus.

Išsprendus šių principų susidūrimą, galima padaryti išvadą, kad tokiose bylose, kaip minėta, kur nesilaikyta imperatyvių įstatymo normų įgyjant teises, būtų sprendžiama sąžiningumo ir teisingumo naudai, o ne „dirbtiniam“ teisėtų lūkesčių principui. Šią išvadą pagrindžia ir visiems žinomas principas, kad iš ne teisės negali kilti teisė. Tokiais atvejais statybų, virtusių nelegaliomis statybomis, savininkų interesai negali būti ginami ir praleistas ieškinio senaties terminas ginčyti neteisėtiems valstybės institucijų aktams turi būti atnaujintas.

Saugomų teritorijų gynimo nuo neteisėtų statybų simboliu tapo žiniasklaidoje itin dažnai minima 2010 m. balandžio mėn. 28 d. nutartis⁶⁸. Prokuroras, gindamas viešą interesą, prašė pripažinti negaliojančiais savivaldybės tarybos ir savivaldybės administracijos priimtus administracinius teisės aktus ir pripažinti negaliojančiais su privačiais subjektais sudarytus sandorius, susijusius su rekonstruotinos teritorijos, išsidėsčiusios Kuršių nerijos nacionalinio parko teritorijoje, detaliuoju planavimu ir joje vykdoma pastatų statyba, įpareigojant atsakovus nugriauti neteisėtai pastatytus statinius.

Kuršių nerijos nacionaliniame parke statybas ir teritorijų planavimą reguliuojantys teisės aktai suponuoja viešąjį interesą, kad teritorijų planavimas ir statybos turi būti vykdomos tik griežtai laikantis teisės aktais nustatytų reikalavimų. Turi būti derinami visų suinteresuotų asmenų interesai ir įgyvendinami nacionalinio parko tikslai. Šioje byloje generaliniam parko planui prieštarauja parengti planavimo dokumentai. Planavimo

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. balandžio mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje *Klaipėdos miesto apylinkės vyriausiasis prokuroras v. UAB „Sabonio klubas ir partneriai“, Neringos savivaldybės taryba ir Neringos savivaldybės administracija* Nr. 3K-3-143/2010; Procesinio sprendimo kategorijos: 21.4.1.1; 24.3(S).

dokumentais ne pagal generalinį planą yra suskirstomos į dalis ūkinės paskirties zonos teritorijos bei pakeičiamos teritorijos ribos ir teritorijos naudojimo būdas (teritorija tapo tinkama statyboms), palikta nedidelė pakrantės juostos dalis. Šiais dokumentais leista statyti poilsio namelių kompleksą. Taip buvo pažeistos imperatyvios įstatymų nuostatos, tad savivaldybės valdymo organų priimti neteisėti sprendimai teisingai pripažinti negaliojančiais. Sutartys su privačiais subjektais dėl infrastruktūros plėtojimo taip pat pripažintos niekinėmis, bei statytojai įpareigoti nugriauti pastatus. Visi šie sprendimai yra pagrįsti prioritetiniu viešuoju interesu išlaikyti Kuršių nerijos kraštovaizdį. Šis interesas nusveria privačių subjektų (statytojų) interesus įgyti nuosavybės teisę į ginčo pastatus.

Taigi, ieškinio senaties termino nustatymu siekiamas tikslas įtvirtinti stabilumą, aiškumą ir tuo pačiu teisinį tikrumą teisės į statybą bei nuosavybės teisę, negali būti viršesnis ar lygiavertis teisingumui ir teisėtumui, kuomet pažeidžiamos imperatyvios įstatymų nustatytos saugomų teritorijų planavimo ir tvarkymo, naudojimo nuostatose. Tad šiuo atveju gali būti užginčijamos statybos teisės bei nuosavybės teisės. Tad įgyvendinant teisingumą ir teisėtumą panašiose statybų saugomose teritorijose bylose net ir ieškinio senaties praleidimas (aišku, čia įsijungs protingumo principas ir bus žiūrima, ar ne per ilgai uždelsta kreiptis pažeistų teisių gynybos) nėra kliūtis teismui išspręsti teisingo saugomos teritorijos planavimo ir naudojimo klausimą, ypač pašalinant imperatyviųjų teisės normų pažeidimus ir kartu apginant visos visuomenės viešąjį interesą išlaikyti saugomas teritorijas pagal toms teritorijoms specialiai parengtus generalinius planus, nes šiais planais ir siekiama išsaugoti statybų nepaliestą gamtą.

3.9.3 Teritorijos planavimo ir naudojimo santykiai prieš teisės į statybą įgyvendinimo stabilumą

Kas geriau, nei visuomenės dalyvavimas, rengiant detalų planą, gali pademonstruoti viešąjį interesą teritorijų planavime. Tad kyla klausimas ar galimos statybos, jei bendruomenė neturėjo galimybės dalyvauti teritorijų planavimo dokumento svarstymo procese. Atsakymai į šį klausimą pateikti 2011 m. gruodžio mėn. 21 d. nutartyje⁶⁹ dėl judriojo ryšio bazinės

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gruodžio mėn. 21 d. nutartis civilinėje byloje *Marijampolės rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras v. UAB „Bitė Lietuva“, UAB „Teletower“, Marijampolės savivaldybės administracija, Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija prie Aplinkos ministerijos, tretieji asmenys A. Ž., Puskelnių kaimo bendruomenė, UAB „Alkesta“, Marijampolės visuomenės sveikatos centras* Nr. 3K-3-523/2011; Procesinio sprendimo kategorijos: 21.4.1.1; 22.4; 50.8; 24.2; 92 (S)

stoties statybos teisėtumo. Nors prokurorai ir 2008 – 2009 m. atliko tyrimą, tačiau jį nutraukė ir tik 2010 m. vasario mėn. 4 d. kreipėsi į teismą. Prokurorai rėmėsi aplinkybėmis, kad tik vėliau rasta naujų įrodymų ir tyrimas vėl pradėtas iš naujo. Ieškinyje nurodyta, kad judriojo ryšio bazinė stotis suprojektuota be teritorijų planavimo dokumento. Nustatyta, kad buvo pažeistas Teritorijų planavimo įstatymas (22 str. 1 d. reikalavimai). Be to, buvo pažeistas vienas svarbiausių teritorijų planavimo principų – visuomenės dalyvavimas teritorijų planavimo procese bei teritorijų planavimo viešumas (Teritorijų planavimo įstatymo 30, 31 str.). Kaimo bendruomenė neturėjo galimybės dalyvauti teritorijų planavimo dokumento svarstymo procese. Tai privalomai turėjo būti užtikrinta, nes judriojo ryšio bazinės stoties statybos turi esminę įtaką bendruomenės teisėtiems interesams. Bei pažeisti Teritorijų planavimo įstatymo 3 str. 1 d. 7 p. įtvirtinti teritorijų planavimo tikslai. Taip pat pažeisti ir privatūs interesai, nes negautas sutikimas iš gretimo sklypo savininko leisti statyti tokį statinį. Šioje byloje dar reikėtų paminėti, kad ne tik pažeistas buvo teritorijų planavimas, bet ir pažeisti visuomenės sveikatos reikalavimai. Reikia atsižvelgti į 2010 m. sausio mėn. 13 d. Seimo kanceliarijos Parlamentinių tyrimų departamento paskelbtą informaciją dėl elektromagnetinio lauko keliamo žalingo poveikio sveikatai tyrimų. Taigi, galima matyti, kad neatsižvelgta į kaimo bendruomenės išreikštą susirūpinimą dėl jų pažeistos teisės į sveiką gyvenamąją aplinką.

Tad šiuo atveju teismas turėjo rinktis iš kelių viešųjų interesų. Ieškinio senaties instituto paskirtis šiuo atveju buvo civilinių santykių stabilumo ir apibrėžtumo užtikrinimas statybų įgyvendinime, nes statinys pastatytas gavus statybos leidimą, kuris nebuvo nuginchytas įstatymų nustatyta tvarka. Ieškinio senaties atnaujinimo instituto pusėje buvo kaimo bendruomenės teisė dalyvauti teritorijų planavime bei teisė, svarstant teritorijų planavimą, užsitikrinti tokias statinių statybų sąlygas, kad šios nepažeistų vietinės kaimo bendruomenės teisių į sveiką gyvenamąją aplinką. Teismas teisingai nusprendė, kad šioje vietoje prioritetas yra kaimo bendruomenės dalyvavimas teritorijų planavimo dokumento svarstyme. Dar buvo pažeisti gretimo sklypo savininko interesai, nes, nesuderinus teritorijų planavimo dokumento, statinys pastatytas teritorijoje, kurioje statyba draudžiama.

Svarbus aspektas teismų praktikai buvo Teismo pozicija į UAB „Bitė Lietuva“ kasacinio skundo argumentus. Atsakovas išreikė nuomonę, kad kasacinio teismo praktikoje nuostatos, kad teisingumas turinčiuose viešajį interesą teritorijos planavimo ir naudojimo santykiuose nusveria teisės į statybą įgyvendinimo stabilumą, laikomasi tada, kai teritorija turi saugomos teritorijos statusą, kaip prieš tai minėtose bylose apie Kuršių neriją. Lietuvos

Aukščiausiasis Teismas teisingai pasisakė, kad viešojo intereso pažeidimu pripažįstamas ir visuomenės dalyvavimo detaliojo plano rengimo ir svarstymo procedūrose suvaržymas. Taip tarsi suformuluojama taisyklė, kad teismas kiekvienu konkrečiu atveju nustato, koks, kur yra viešasis interesas ir koks toje situacijoje viešasis interesas yra svaresnis.

3.9.4 Architektūrinių, kultūrinių, istorinių vertybių išsaugojimas prieš ieškinio senaties instituto užtikrinamą civilinių santykių stabilumą ir apibrėžtumą

Architektūrinių, istorinių, kultūrinių vertybių išsaugojimas yra itin reikšmingas visai visuomenei viešasis interesas. Taigi kyla klausimas, kaip teismas turėtų elgtis ginčiuose, kur yra praleistas ieškinio senaties terminas ginti šioms vertybėms. Šis klausimas išsamiai analizuotas septynių teisėjų kolegijos 2008 m. kovo mėn. 14 d. nutartyje⁷⁰. Spręstas klausimas dėl vienuolyno pastatų (architektūrinių, kultūrinių, istorinių vertybių) komplekso vienovės išsaugojimo. Vilniaus miesto taryba perdavė ginčo pastatus nesudarydama sutarties ar kito įstatyme nustatyto sandorio. Atsakovas dviejų pastatų nuosavybę įregistravo savo vardu, nors to daryti negalėjo, turėjo tik teisę valdyti ir naudoti vieną pastatą pagal tikslą įsteigti katalikišką gimnaziją. Atsakovas ėmė naudoti pastatus ne pagal tikslą, dėl kurio tartasi. Šioje byloje buvo susidurta su pažeistų valstybės interesų gynimu bei su ieškinio senaties instituto paskirtimi - užtikrinti civilinių santykių stabilumą. Kaip teismas teisingai pasisakė, kad abi šios vertybės yra viešieji interesai. Tačiau galime pastebėti, kad nuosavybės teisė buvo įgyta be jokio pagrindo: 1) Valstybės turto negalėjo perleisti Vilniaus miesto taryba, nes tai nebuvo savivaldybės turtas; 2) Vienuolyno pastatas turėjo būti perduodamas pagal tam tikrą naudojimo tikslą; Šis kriterijus taip pat pažeistas, nes pastatai naudoti ne pagal tikslą, kuriam turėjo būti naudojami; 3) Bei gimnazijai įsteigti numatytas vienas pastatas, o nuosavybės teise registruoti keli pastatai. Ši visuma leidžia spręsti, kad atsakovas negalėjo būti teisėtu pastatų savininku, galėjo būti suteikta tik valdymo ir naudojimo teisė pagal numatytą naudojimo tikslą. Tačiau, net ir turto naudojimo tikslas buvo pažeistas. Visa ši virtinė neteisėtų veiksmų parodo, kad nuosavybės teisė yra įgyta be teisėto pagrindo, tad ieškinio senatimi ginti nuosavybės santykių stabilumą tampa nebeaktualu. Vėl matome, kad situacija yra panaši į prieš tai aptartas, kuomet teismas pagrįstai teigė, kad teisingumas ir

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo mėn. 14 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras v. Lietuvių katalikų mokytojų sąjunga, Vilniaus miesto savivaldybės taryba, valstybės įmonės Registrų centro Vilniaus filialas* Nr. 3K-7-38/2008; Procesinio sprendimo kategorijos: 24.2; 24.3; 27.3.1.1; 30.2; 30.3; 43.2 (S).

teisėtumas turi prioritetinę galią šiuo atveju prieš santykių stabilumą ir apibrėžtumą. Praleisto ieškinio senaties termino atnaujinimas šiuo atveju pagrįstas dėl svarbesnio viešojo intereso - ginti iš esmės pažeistas valstybės teises.

Plačiau reikia aptarti ginamo objekto (vienuolyno pastatų) reikšmę teismo sprendimui. Šie pastatai turi itin didelę architektūrinę, kultūrinę, istorinę vertę. Šios vertybės išsaugojimu yra suinteresuota visa visuomenė, tai parodo itin didelę viešojo intereso reikšmę. Todėl parduodant vieną vienuolyno pastatą buvo suardyta vienuolyno pastatų vienovė. Šis aspektas dar labiau parodo, kad net, jeigu būtų vienuolyno pastatai įgyti nuosavybės teise pagrįstai, jų naudojimas ne pagal paskirtį būtų žemesnė vertybė ir gynimas teisingumo bei teisėtumo būtų prioritetinis ir viršesnis nei nuosavybės santykių stabilumas. Architektūrinių, kultūrinių, istorinių vertybių išsaugojimas yra visos visuomenės interesas, tad tai vienas didžiausių viešųjų interesų. Šį viešąjį interesą, galima būtų sutapatinti su ankščiau aptartu saugomų teritorijų kaip Kuršių nerija išsaugojimu, kur stengiamasi palaikyti racionalų gamtos išteklių naudojimą ir gausinimą, o ne statybas.

Taigi, apžvelgiant ieškinio senaties atnaujinimą prokurorams ginant viešąjį interesą, reikia įvertinti prokuroro veiksmus, stengiantis laiku išsiaiškinti visas reikšmingas aplinkybes. Bei nevertinti formaliai prokuroro galimybių itin greitai reaguoti į teisių pažeidimą, lyginant kaip tai galėtų padaryti privatus asmuo, nes prokuroras negali tuo pat metu sužinoti apie esamą pažeidimą. Tuo labiau prokurorui yra sunku apie pažeidimą sužinoti, jei institucijų tarnautojai slepia neteisėtus veiksmus ar neteisėtų veiksmų padarinius. Bei išsamiai turi būti įvertinama viešojo intereso ginama vertybė (objektyvusis kriterijus), nes daugeliu atveju, jo svarbumas lemia ieškinio senaties termino atnaujinimą. Dar reikia įvertinti asmenų, kurių naudai priimti ginčijami administraciniai aktai, veiksmus teisėtumo ir sąžiningumo aspektu. Išspręsti klausimą, ar ieškinio senatimi konkrečiu atveju yra ginamas teisėtų lūkesčių principas. Bei reikia įvertinti ir kitas svarbias bylai aplinkybes, pavyzdžiui, kai kurių asmenų suinteresuotumą neteisėtų santykių, aktų išlikimu.

Toliau bus svarbu apžvelgti bylas, kuriose pažeistas teises gynė fiziniai asmenys, tačiau ieškinio senaties atnaujinimu ginamos vertybės yra itin svarbios visai visuomenei. Tai bus pavyzdinis sąrašas, nes visuotinai ginamų vertybių sąrašas nėra baigtinis. Bus nagrinėjamas darbuotojų, kaip silpnesnės darbo santykių šalies gynimas, sveikatos, kaip visuotinai saugomos vertybės gynimas ir vaiko interesų gynimas tėvystės (motinystės) nuginčijimo bylose.

3.10 Socialinis teisingumas prieš interesą garantuoti teisinių santykių stabilumą

Dažnai kyla ginčų tarp darbuotojo ir darbdavio. Šiuose ginčiuose susiduria keli svarbūs viešieji interesai, tai socialinis teisingumas prieš teisinių santykių stabilumą ir apibrėžtumą. Šių interesų analizei itin tinkama yra 2008 m. birželio mėn. 19 d. nutartis⁷¹. Darbdavys su darbuotoju sudarė neterminuotą darbo sutartį ir nustatė 3 mėnesių išbandymo terminą. Darbdavys paskutinę išbandymo laikotarpio dieną atleido darbuotoją iš darbo dėl nepatenkinamų išbandymo rezultatų. Tačiau su darbuotoju tą pačią dieną buvo vėl sudaryta nauja darbo sutartis tokiomis pat sąlygomis bei joje buvo nustatytas 6 mėnesių išbandymo laikotarpis. Pasibaigus išbandymo laikotarpiui, darbuotojas buvo atleistas tuo pačiu pagrindu, kaip ir pirmą kartą. Darbuotojas prašė pripažinti darbo sutarties nutraukimą neteisėtu. Kasacinis teismas, aiškindamas šią bylą, puikiai pateikė ankstesnį Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimą⁷² apie ieškinio senaties atnaujinimą: „kiekvieniu konkrečiu atveju, svarstant ieškinio senaties termino atnaujinimo klausimą, turi būti ieškoma protingos viešųjų interesų užtikrinti realią pažeistų subjektinių teisių apsaugą ir garantuoti teisinių santykių stabilumą bei apibrėžtumą pusiausvyros“. Todėl reikia apžvelgti tarp kokių vertybių buvo ieškota pusiausvyros. Aukščiausiasis Teismas puikiai pastebėjo, kad apeliacinis teismas neatsižvelgė į tai, kad ginčas tarp šalių yra kilęs iš darbo teisinių santykių. Darbo teisiniai santykiai turi specifinę socialinę reikšmę. Darbuotojas dažniausiai visuomet būna visuose aspektuose silpnoji ginčo šalis, nes būna tiek ekonomiškai, tiek teisiškai blogesnėje padėtyje, lyginant su darbdaviu. Tad darbo ginčiuose ieškinio senaties klausimai, ypač atnaujinimo klausimai, turi būti sprendžiami atsižvelgiant ne vien į pateiktas šalių priežastis, bet ir sprendžiant pagal sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principus. Nagrinėjant tokias bylas, susiduria socialinis teisingumas užtikrinti realią pažeistų subjektinių teisių apsaugą su kita svarbia vertybe – garantuoti teisinių santykių stabilumą (ieškinio senaties paskirtis). Tad vertinant darbo ginčus turi būti labiau stengiamasi ginti darbuotoją, kaip labiau socialiai pažeidžiamą subjektą, ir atsižvelgti į kiekvieną konkretų atvejį, t.y. taikyti individualaus sąžiningo, atidaus ir rūpestingo asmens elgesio standartus, vertinti kiekvieno darbuotojo padėtį, o ne tiesiog taikyti bendruosius elgesio standartus.

⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. birželio mėn. 19 d. nutartis civilinėje byloje *A. S. v. UAB (duomenys neskelbtini)* Nr. 3K-3-318/2008 Procesinio sprendimo kategorijos: 11.5.6; 24.3.

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo mėn. 23 d. nutartis civilinėje byloje *V. K. v. V. G. Š.*, Nr. 3K-3-121/2007 Procesinio sprendimo kategorijos: 24.2; 24.3 (S).

3.11 Ieškinio senaties atnaujinimo tikslai atsižvelgiant į sveikatą, kaip pažeistą vertybę

Svarbu panagrinėti, kaip Lietuvos teismų praktikoje yra atsižvelgiama į sveikatos, kaip visuotinai ginamos vertybės (ieškinio senaties atnaujinimo pusėje, esantis viešasis interesas) priešpriešą su pareiga užtikrinti santykių stabilumą ir aiškumą (ieškinio senaties pusėje, esantis viešasis interesas). Analizei šių interesų susidūrimo padės 2010 m. balandžio mėn. 13 d. nutartis⁷³ analizė. Ieškovei buvo suteiktos nekvalifikuotos, nekokybiškos ir netinkamos medicininės dantų gydymo paslaugos. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, įvertinęs visas faktines aplinkybes, pabrėžė, kad ieškovei buvo padaryta žala vienai svarbiausių teisės saugomų vertybių – asmens sveikatai. Teismas atsižvelgė, kad ieškovei dėl netinkamų medikų veiksmų buvo padaryta žala ir konstatavo, kad yra visos sąlygos ligoninės civilinei atsakomybei kilti, bei konstatavo ieškovės aktyvius veiksmus iki teismo stengiantis apginti savo pažeistas teises. Taigi, šioje vietoje asmens sveikata, kaip didesnė vertybė, nusvėrė ieškinio senaties reiškiamą tikslą – santykių stabilumą ir aiškumą.

Kitas itin svarbus aspektas šioje byloje yra priteistos kompensacijos sumažinimas trečdaliu. Kyla klausimas, kodėl teismas taip pasielgė ir kokia nauda iš to. Teismų praktikai tai itin puikus pavyzdys, kuomet teismas nepaliko ieškovės neapgintų teisių ir atnaujino praleistą ieškinio senaties terminą, nes byloje spręstas ginčas dėl vienos svarbiausių teisės saugomų vertybių – asmens sveikatos, tačiau tuo pačiu sumažino priteistos kompensacijos dydį. Būtų nesąžininga neginti silpnesnės pusės ir kaltajam leisti visiškai išvengti atsakomybės (žalos atlyginimo) vien tik dėl to, kad nemokėta nuo pradžių tinkamai ginti savo teises teisme. Tačiau teismas puikiai atsižvelgė ir į ieškinio senaties institutą, kuris siekia efektyvaus, tinkamo ir protingo termino per kurį turi būti siekiama apginti savo pažeistas teises. Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad prie neigiamų padarinių trukmės bei intensyvumo prisidėjo ir pačios ieškovės nepakankamas rūpestingumas savo sveikata ir galinčiais kilti žalingais padariniais. Ieškovė ne iš karto ėmė ginti savo teises, nesikreipė medicininės pagalbos. Tad šiuo atveju teismas pagrįstai nusprendė, kad ieškinio senaties atnaujinimo institutas gali derėti su žalos mažinimu dėl ieškovo aplaidžių veiksmų, ginant savo pažeistas teises. Taigi, galima suformuoti taisyklę, kad teismai siekdami ieškinio senaties atnaujinimo

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. balandžio mėn. 13 d. nutartis civilinėje byloje *V. D v. VšĮ Kėdainių pirminės sveikatos priežiūros centras, VšĮ Kėdainių ligoninė* Nr. 3K-3-170/2010; Procesinio sprendimo kategorija 44.5.2.15 (S).

ir ieškinio senaties institutų pusiausvyros turi atsižvelgti, kad yra galimas kompromisas per atlyginamos žalos sumažinimą dėl ne laiku ginamų savo teisių.

Dar vienas įdomus aspektas iškyla darbo bylose, kur darbo metu sužalojama darbuotojo sveikata, tačiau darbuotojas dėl ligos ar sveikatos pažeidimo sunkumo ne visuomet imasi laiku ginti savo pažeistas teises. Šioje vietoje susiduria du interesai: 1) ieškovo (darbuotojo) teisė kreiptis į teismą, prieš 2) atsakovo (darbdavio) netrukdomą naudojimąsi savo turtu. Aukščiausiasis teismas šio atvejo problematiką analizavo 2010 m. gruodžio mėn. 10 d. nutartyje⁷⁴. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė apie sveikatos prioritetinį saugojimą. Pateiktas geras pastebėjimas, kad klausimas kilo dėl Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ginamų vertybių. Šioje byloje mėginta spręsti dviejų vertybių konkurenciją, t.y. ieškovo teisė kreiptis į teismą prieš atsakovo netrukdomą naudojimąsi savo turtu. Atsakovo (darbdavio) teises gina pagrįstų lūkesčių principas, pasibaigus ieškinio senaties terminui ir ieškovui (darbuotojui) negynus savo teisių per ieškinio senaties terminą, darbdavys turi pagrįstą lūkestį tikėtis, kad jis išvengė reikalavimo savo turtui. Tačiau kyla klausimas, o kodėl darbuotojas laiku nesikreipė dėl savo pažeistų teisių gynimo. Ieškovui po nelaimingo atsitikimo darbe buvo nustatyta dešiniojo šlaunikaulio ir blauzdikaulio skeveldriniai lūžiai, žastikaulio išnirimas, jis buvo hospitalizuotas ir skubos tvarka operuotas, ilgai intensyviai gydėsi ir tik po 6 metų po įvykio ieškovui pašalinti implantai bei tuo metu fiksuotas 45 proc. darbingumo lygio netekimas. Neatsižvelgiant į visas šias aplinkybes, būtų paminamas sveikatos kaip prigimtinių ir visuotinai saugomos vertybės apsaugojimas. Be to, būtų neteisinga, kad kaltas asmuo dėl įvykio (nes būtų pažeidęs norminius aktus, užtikrinančius saugą darbe) išvengtų atsakomybės ir liktų nenubaustas bei ieškovui būtų neatlyginta padaryta žala. Taigi, teismai gindami sveikatą, kaip prigimtinę vertybę, turi ne tik ją ginti, bet ir siekti, kad senaties taikymas nesudarytų sąlygų kaltiems asmenims išvengti atsakomybės ir žalos atlyginimo. Tačiau, žiūrint plačiau, teismai turi žiūrėti, kuri vertybė konkrečiu atveju yra vertingesnė. O gal net teismai turi elgtis taip, kaip prieš tai aptartoje byloje, jog pažeistas teises apgina, tačiau dėl vėlavimo kreiptis ginti savo pažeistų teisių, žalos atlyginimas yra mažinamas atitinkamai, kiek vėlavimas ginti savo pažeistas teises galėjo įtakoti pablogėjimą sveikatos ar pažeisti atsakovo lūkestį dėl teisės netrukdomai naudotis savo turtu.

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gruodžio mėn. 10 d. nutartis civilinėje byloje *V. K. v. UAB „ALVORA“* Nr. 3K-3-516/2010; Procesinio sprendimo kategorijos: 16.2.4; 24.1 (S)

3.12 Vaiko interesai tėvystės (motinystės) nuginkėjimo bylose, biologinė tėvystė prieš faktinę tėvystę

Tėvystės (motinystės) nuginkėjimui ieškinio senaties terminas yra nustatytas Civilinio kodekso 3.152 str. 1 d.⁷⁵. Nustatytas trumpas vienerių metų ieškinio senaties terminas, todėl dažnai dėl tėvystės nuginkėjimo kreipiamasi praleidus ieškinio senaties terminą. Taip nutinka dėl įvairių priežasčių. Šiose bylose itin svarbu yra atsižvelgti į vaiko interesus, nes vienoks ar kitoks sprendimas gali daug įtakoti jo gyvenimą. Tad svarbu panagrinėti, kaip vaiko teisių gynimas gali įtakoti ieškinio senaties atnaujinimą vienu ar kitu atveju. 2010 m. liepos mėn. 1 d. nutartyje⁷⁶ ieškovė, būdama susituokusi su trečiuoju asmeniu, pagimdė sūnų. Sūnaus biologinis tėvas yra atsakovas. Ieškovė, ginčydama trečiojo asmens tėvystę, prašė nustatyti atsakovo tėvystę ir priteisti iš jo išlaikymą vaikui. Atsakovas nesutiko su teismų išvadamis dėl ieškovės praleisto senaties termino tėvystei nuginkėti atnaujinimo, kuri pirmos ir antros instancijos teismai atnaujino. Lietuvos Aukščiausias Teismas šioje byloje itin pabrėžė vaiko teisių apsaugą: „kiekvienas klausimas, susijęs su vaiko teisėmis ir interesais, taip pat ir senaties termino kreiptis į teismą dėl tėvystės nuginkėjimo praleidimo/atnaujinimo klausimas turi būti sprendžiamas prioritetiškai atsižvelgiant į vaiko interesus“. Šių vaiko interesų apsauga įpareigoja teismą žiūrėti, ar tėvystės nuginkėjimas konkrečiu atveju nepažeis vaiko interesų. Iš byloje surinktų nemažo kiekio faktinių duomenų galima matyti, kad teismai, priimdami sprendimą, rėmėsi kompleksine psichiatro – psichologo padėties įvertinimo išvada, rėmėsi Vaikų teisių apsaugos tarnybos išvada, kitais byloje surinktais įrodymais. Svarbu, kad buvo atsižvelgta į vaiko nuomonę. Vaikas nuo mažens žinojo apie savo kilmę. Be to, buvo atskleista, kad vaikas iki šiol prisimena, kuomet jo ir biologinio tėvo santykiai buvo artimi, tačiau jis nesupranta dabartinio tėvo elgesio, nori ir toliau bendrauti su tėvu. Tad atsižvelgus į visas aptartas aplinkybes galima matyti, kad vaiko teisių, interesų gynimas yra prioritetas ir šioje vietoje vaiko interesai yra aukščiau už santykių stabilumą ir aiškumą, kuri nustato ieškinio senaties tikslas. Taigi, atnaujinus ieškinio senaties terminą, ne tik vaiko tėvu įregistruotas biologinis tėvas, tačiau ir vaiko interesai apsaugomi, nes priteisiamas išlaikymas, kurio iki tol nebuvo galima reikalauti iš biologinio tėvo, nors kaip galima suprasti

⁷⁵ Civilinio kodekso 3.152 str. 1 d. Kreiptis į teismą dėl tėvystės (motinystės) nuginkėjimo nustatomas vienerių metų ieškinio senaties terminas. Šis terminas skaičiuojamas nuo tos dienos, kada asmuo, kuris kreipiasi į teismą, sužinojo apie ginčijamus duomenis, įrašytus vaiko gimimo įrašė, arba paaiškėjo aplinkybių, duodančių pagrindą teigti, kad duomenys neatitinka tikrovės

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. liepos mėn. 1 d. nutartis civilinėje byloje *S. K. v. I. F.* Nr. 3K-3-312/2010; Procesinio sprendimo kategorijos: 76.5; 114.9.3.2; 114.9.6.2 (S).

iš aplinkybių, atsakovas rūpinosi vaiku savo noru iki šio ginčo, tad būtų neteisinga, jei nuo rūpinimosi savo vaiku būtų galima išsisukti vien dėl to, kad nebūtų teisinės pareigos rūpintis savo vaiku, jei nebūtų pakeistas tėvystės įrašas dokumentuose.

Dar vienoje byloje⁷⁷ apie tėvystės (motinystės) nuginčijimą pasisakyta kaip šios bylos sprendžiamos Europos Žmogaus Teisių Teisme. Bet iš pradžių reikia panagrinėti bylos aplinkybes. Ieškovė nurodė, kad 8 nėštumo mėnesius gyveno su biologiniu vaiko tėvu, tačiau vėliau grįžo pas sutuoktinį. Su sutuoktiniu sutarė, kad vaikas bus jų sūnus. Šiam susitarimui sutuoktinis pritarė, nes, registruojant vaiko gimimą, pareiškė, kad jis yra sūnaus tėvas. Taigi, galiojo pagal Civilinį kodeksą nustatyta prezumpcija, įtvirtinta Civilinio kodekso 3.140 straipsnio 1 dalyje, kad vaiko tėvas yra motinos sutuoktinis, jei vaiką pagimdė motina, kuri yra susituokusi⁷⁸. Teismas nagrinėjo Europos Žmogaus Teisių Teismo požiūrį į tėvystės (motinystės) ginčijimą. Europos žmogaus teisių teismas, pavyzdžiui, byloje *Nylund prieš Suomija*⁷⁹ pažymėjo, kad, siekdamas užtikrinti teisinį šeimos teisinių santykių tikrumą ir saugumą, valstybės pagrindai taiko bendrąją prezumpciją, pagal kurią vedęs vyras yra laikomas sutuoktinės vaikų tėvu, o šios prezumpcijos paneigimas galimas tik esant rimtam pagrindui. Taigi, galime matyti, kad argumentai, galintys nuginčyti tėvystę (motinystę), turi būti gana stiprūs, nes priešingu atveju būtų pažeistos vaiko teisės ir interesai.

Ieškovė prašė teismo panaikinti vaiko gimimo dokumentuose įrašą, kad tretysis asmuo, kuris buvo santuokoje su ieškove gimęs vaikui, yra šio vaiko tėvas, vaiko tėvu nustatant atsakovą ir priteisiant iš jo mokėti vaikui išlaikymą. Apeliacinės instancijos teismas patenkino ieškovės pretenzijas, tėvu pripažino biologinį tėvą bei priteisė išlaikymą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas panaikino apeliacinės instancijos teismo nutartį. Konstatuota, kad nebuvo atsižvelgta, kad vaikas dešimt metų galėjo laikyti savo tėvu mamos sutuoktinį, tad turėjo išklaudyti jo nuomonės apie šį sprendimą. Teismas taip pat pasisakė, kad vaiko teisių apsaugos ir gynimo principas yra prioritetas lyginant su stabilumu ir aiškumu, kuris kyla iš ieškinio senaties. Tai jis padarė vadovaudamasis tarptautiniais ir nacionaliniais aktais ir juose įtvirtintu vaiko teisių apsaugos ir gynimo principu. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 3 str. 1 d., Civilinio kodekso 3.3 str., Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 str. 1 p.

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio mėn. 31 d. nutartis civilinėje byloje *S. K. v. I. F* Nr. 3K-3-460/2007; Procesinio sprendimo kategorijos: 76.5; 78.2.1 (S).

⁷⁸ Civilinio kodekso 3.140 str. 1d. Jei vaiką pagimdė motina, kuri yra susituokusi, nors vaikas pradėtas iki santuokos, kaip vaiko tėvas gimimo įrašė įrašomas vaiko motinos sutuoktinis remiantis santuokos įrašu ar jo pagrindu išduotu santuokos liudijimu.

⁷⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismo byla dėl priimtimumo 1999 m. birželio mėn. 29 d. *Nylund v. Finland /dec.*, Nr. 27110/95.

suponuoja, kad visi veiksmai ir priimami sprendimai, susiję su vaiku, jo teisėmis ir interesais, turi atitikti vaiko interesus. Tad galima daryti išvada, kad sprendžiant tėvystės (motinystės) nuginkėjimo klausimus, vaiko teisių interesų apsauga ir gynimas visada bus prioritetas ir reikės visų pirma žiūrėti, ar nebus pažeisti vaiko interesai, o tuomet spręsti kitus klausimus.

Dar vienas svarbus aspektas šioje byloje buvo biologinės tiesos konstatavimo ryšys su stabilumu ir aiškumu. Biologinės tiesos konstatavimas nėra tėvystės nuginkėjimo instituto tikslas. Šio instituto tikslas yra užtikrinti vaiko interesus. Turi nebūti tokių situacijų, kad vaikas galėtų likti be tėvo, kuomet tėvystė būtų nuginkėta, o naujo tėvo neatsirastų. Nagrinėtoje byloje iškilo problema tarp biologinės ir faktinės tėvystės. Taigi, teismai, priimdami sprendimus, turėjo atsižvelgti į vaiko interesus. Europos Žmogaus Teisių Teismas šioje vietoje byloje *Nylund prieš Suomiją*⁸⁰ pasisakė, kad nacionaliniai teismai sprenddami klausimą dėl biologinio fakto nustatymo, prioritetu laiko vaiko ir šeimos, kurioje jis gyvena interesus. Teismas teisingai pasisakė, kad reikia atsižvelgti į vaiko susiformavusią nuomonę per dešimt metų. Bei svarbu atsižvelgti, kad sutuoktinis dešimt metų buvo tėvu ir neginkėjo tėvystės fakto bei sutiko būti tėvu, bei prisiimti tėvui tenkančias pareigas, nors vaikas. ir nebuvo jo biologinis sūnus.

Tad teismui sprendžiant klausimus dėl ieškinio senaties termino atnaujinimo tėvystės (motinystės) nuginkėjimo byloje turi būti remiamasi išimtinai vaiko interesais ir jo gerove. Be to, reikia atsižvelgti, atnaujinant ieškinio senaties terminą, ir į tai, kad ne visada biologinio tėvo ir vaiko ryšio apsauga yra reikšmingesnė už būtinybę ginti esamą šeimą. Tačiau dažniausiai vaiko gerovė yra pagrįstas pagrindas atnaujinti praleistą ieškinio senaties terminą, nes priešingu atveju gali susidaryti situacija, kuomet vaikas išvis liktų be tėvo. Pavyzdžiui, faktiniam tėvui mirus vaikas liktų be tėvo. Jei šiuo atveju nekreiptumėme dėmesio į išskirtinius vaiko interesus, biologinis tėvas nuo tėvystės išsisuktų taikant ieškinio senatį, kas būtų neteisinga vaiko interesų atžvilgiu. Tačiau, kaip jau minėta, kai kuriais atvejais vaiko interesus atitinka praleisto ieškinio senaties termino neatnaujinimas, nes vaikas ilgą laiką tėvu laiko faktinį tėvą ir apie biologinį tėvą nieko nežino. Tad teismas, sprenddamas tėvystės/motinystės nuginkėjimo bylas, turi išskirtinai remtis vaiko interesais ir ieškoti geriausio sprendimo vaikui ir tuomet vertinti kitas susijusias su šiuo klausimu aplinkybes.

⁸⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismo byla dėl priimtumo 1999 m. birželio mėn. 29 d. *Nylund v. Finland /dec.*, Nr. 27110/95.

3.13 Visai visuomenei svarbių vertybių apsauga kaip ieškinio senaties atnaujinimo pagrindas

Visos prieš tai 3.9.1 – 3.12 darbo punktuose nagrinėtos bylos esmingai atskleidžia objektyviojo kriterijaus svarbą. Puikiai iškelia ir atskleidžia ieškinio senaties atnaujinimo tikslą - apginti pažeistas visuotinai ginamas vertybes. Šiose bylose puikiai atsiskleidžia ieškinio senaties instituto ginamų vertybių lyginimas su ieškinio senaties atnaujinimo instituto ginamomis vertybėmis. Nagrinėtos bylos apie:

1) prokurorų ieškinius viešojo intereso gynimo bylose dėl:

A) nuosavybės atkūrimo;

B) saugomų teritorijų teisinio statuso ir jo suponuojamo režimo (Kuršių nerijos, kaip saugomos teritorijos, išsaugojimas);

C) teritorijų planavimo bei bendruomenių dalyvavimo teritorijų planavime;

D) architektūrinių, kultūrinių, istorinių vertybių išsaugojimo,

2) darbuotojo, kaip labiau socialiai pažeidžiamos darbo santykių šalies, gynimą,

3) sveikatą, kaip visuotinai ginamą vertybę,

4) vaiko interesų apsaugą tėvystės (motinystės) nugrinčijimo bylose.

Darbe pateikta tik dalis bylų, pavyzdžiai kaip turi būti nagrinėjamos bylos, kuriose dominuoja viešasis interesas, ar kurių ginama vertybė, nors ir yra vieno asmens teisių pažeidimas, tačiau yra itin svarbi visai visuomenei. Kils klausimas kodėl tai tik pavyzdinės bylos? Atsakymas būtų paprastas, sąrašas visuotinai ginamų vertybių nėra baigtinis, tad teismas gali išvelgti vis naujų visai visuomenei svarbių vertybių. Teismas šį požiūrį patvirtino byloje⁸¹ dėl judriojo ryšio bazinės stoties nugriovimo. Viešojo intereso pažeidimu pripažintas visuomenės dalyvavimas detaliojo plano rengime ir nesvarbu, kad vietovė, kurios detalusis planas turi būti rengiamas, neturi saugomos teritorijos statuso. Šiuo atveju parodyta, kad teismas gali nustatyti ir kitas ginamas vertybes nei vertybės, apie kurias pasisakyta prieš tai teismų nagrinėtuose ginčiuose.

Šiose bylose pateiktas visuotinai ginamų vertybių išskyrimas ieškinio senaties atnaujinimo instituto analizei yra itin svarbus, nes parodyta, kaip reikia vertinti ginamos

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gruodžio mėn. 21 d. nutartis civilinėje byloje *Marijampolės rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras v. UAB „Bitė Lietuva“, UAB „Teletower“, Marijampolės savivaldybės administracija, Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija prie Aplinkos ministerijos, tretieji asmenys A. Ž., Puskelnių kaimo bendruomenė, UAB „Alkesta“, Marijampolės visuomenės sveikatos centras* Nr. 3K-3-523/2011; Procesinio sprendimo kategorijos: 21.4.1.1; 22.4; 50.8; 24.2; 92 (S).

vertybės svarbumą visai visuomenei. Pavyzdžiui, Kuršių nerijoje, pastatytų statinių išsaugojimas prieš natūralios gamtos išsaugojimą visai visuomenei. Taigi, matome, kad visos visuomenės interesų negalima paminti kelių asmenų privačiais interesais, tuo labiau, jei už privačių asmenų nėra teisėtų lūkesčių principo. Prioritetine laikoma ta saugoma vertybė, kuri yra visiems svarbi, o ne tik vienam ar keliems asmenims. Kaip, pavyzdžiui, visuotinai saugoma vertybė yra sveikata. Nors sveikata gali būti tik vieno žmogaus sveikata, tačiau ji turi būti ginama labiau nei kažkieno dažnai nepagrįstas interesas išsaugoti netrukdomą naudojimąsi savo turtu. Taip pat neturi būti leidžiama žalą padariusiam asmeniui išvengti atsakomybės dėl ieškinio senaties termino pabaigos, kas galėtų įvykti, deramai neįvertinus objektyviuoju kriterijumi ginamos vertybės svarbos.

4. Teismo teisė *ex officio* išspręsti ieškinio senaties atnaujinimo klausimus

Nagrinėjant procesinius ieškinio senaties atnaujinimo klausimus, svarbu panagrinėti teismų praktikoje susiformavusią nuomonę, kad teismas gali *ex officio* išspręsti ieškinio senaties atnaujinimo klausimą. Ši teismo teisė imta formuoti prieš daugiau nei 10 metų. 2003 m. gegužės mėn. 21 d. nutartyje⁸² aptartas šios teisės formavimasis. Kasacinis teismas atmetė kasatorės argumentą, kad jai prašant taikyti ieškinio senatį ir nesant ieškovės prašymo atnaujinti praleistą ieškinio senaties terminą, teismas negalėjo spręsti ieškinio senaties atnaujinimo klausimų. Teismas pasakė, kad ieškinio senaties atnaujinimas šiuo atveju turi būti tiriamas *ex officio* ir visai nesvarbu, kad nėra ieškovės prašymo. Taip teigdamas teismas rėmėsi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo septynių teisėjų kolegijos 2001 m. spalio mėn. 4 d. nutartimi civilinėje byloje *G. V. v. UAB „Ivaksa“*, Nr. 3K-7-653/2001 ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. spalio mėn. 2 d. nutartimi *likviduojamoji AB „Tauro bankas“ v. AB „Vilniaus vingis“*, Nr. 3K-3-1123/2002. Taip pat remtasi ir Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. gruodžio 20 d. nutarimo Nr. 39 „Dėl ieškinio senatį reglamentuojančių įstatymų normų taikymo teismų praktikoje“ 20.7 papunkčio 1 dalimi⁸³. Ši Senato suformuluota taisyklė toliau yra vartojama daugelyje kitų Aukščiausiojo Teismo nutarčių⁸⁴.

Apžvelgus taisyklės dėl teismo teisės *ex officio* spręsti ieškinio senaties atnaujinimo klausimą, reikėtų panagrinėti, kaip ši teisė galėtų būti įgyvendinama. Kyla klausimas kiek aktyvus teismas turi ir gali būti. Kasacinis teismas keliose nutartyse formuluoja taisyklę⁸⁵, kad teismas nerenka įrodymų, susijusių su ieškinio senaties termino praleidimo priežastimis.

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės mėn. 21 d. nutartis civilinėje byloje *A. B. v. L. B. A.* Nr. 3K-3-616/2003; Procesinio sprendimo kategorijos: 18.3, 18.4, 36.1, 95.1 (S).

⁸³ Jeigu ginčo šalis reikalauja taikyti ieškinio senatį, teismas, atsižvelgdamas į nustatytas faktines bylos aplinkybes, ieškinio senatį reglamentuojančias teisės normas (dėl ieškinio senaties termino trukmės ir eigos pradžios nustatymo, sustabdymo, pratęsimo, nutraukimo ir atnaujinimo) turi taikyti net tada, kai nėra ieškovo prašymo (CK 1.131 straipsnio 2 dalis).

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. lapkričio mėn. 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1123; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. gruodžio mėn. 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-644/2005; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 29 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-436/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo mėn. 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-112/2010; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gruodžio mėn. 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-516/2010 ir kitose.

⁸⁵ 1) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio mėn. 5 d. nutartis civilinėje byloje *E. J. v. A. K., AB „Grigiškės“, UAB „Grigiškių komunalinis ūkis“*, Nr. 3K-3-470/2007 Procesinio sprendimo kategorijos: 21.4.1.5; 30.6 (S);

2) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje *V. K. v. V. G. Š.*, Nr. 3K-3-121/2007 Procesinio sprendimo kategorijos: 24.2; 24.3 (S);

Teismo aktyvumas pasireiškia pasiūlant šalims pateikti visus su svarbiomis aplinkybėmis susijusius įrodymus (CPK 158 str. 3 d., 159 str. 1 d., 179 str. 1 d.). Taigi, teismas neperima pareigos rinkti įrodymus, jis tik gali elgtis aktyviai vis paprašydamas pateikti ieškoviui įrodymus apie svarbias aplinkybes, trukdžiusias ieškinį pateikti per ieškinio senaties terminą. Tai patvirtina ir 2012 m. vasario mėn. 15 d. nutartis⁸⁶, kurioje pasisakyta, kad priešastis, sutrukdžiusias laiku kreiptis į teismą, turi įrodinėti šalis, kuri praleido terminą kreiptis į teismą ir siekia teisių apsaugos po senaties termino pabaigos (CPK 12, 178 str.)

Kyla klausimas, kodėl teismai nusprendė, kad nagrinėdamas ieškinio senaties atnaujinimo klausimus teismas turi būti aktyvesnis. Aktyvumas daugiausiai pasireiškia per ieškinio senaties atnaujinimo klausimo išsprendimą, nors jo tiesiogiai ieškovas neprašė spręsti. Tačiau žiūrint iš kitos pusės ieškovas kreipdamasis į teismą negali būti visuomet tikras ar praleido ieškinio senaties terminą, tad teismas nustatęs ieškinio senaties pradžią gali tiksliau tirti ir atnaujinimo aplinkybes. Tačiau išivaizduokime, kad prašymo atnaujinti praleistą ieškinio senaties terminą ieškovas nepateikė, manydamas, kad jo nepraleido ar, pavyzdžiui, kad skolininko veiksmai nutraukė ieškinio senatį. Tokiu atveju ieškovas atsiduria keblioje situacijoje, nes subjektyviai manė, kad ieškinio senaties nepraleido, tad nepateikė įrodymų apie aplinkybes, trukdžiusias laiku pareikšti ieškinį. Tad aktyvus teismo vaidmuo padeda daug operatyviau, teisingiau ir sąžiningiau spręsti situaciją. Ieškoviui suteikus teisę pateikti įrodymus apie svarbias ieškinio senaties termino praleidimo priežastis, išsaugomos galimybės apginti pažeistas teises. Kitas aspektas, kurio nereikia pamiršti, kad ieškinio senaties terminas yra nustatytas tam, kad pažeidimų gynimas neišsitęstų laike ir, kad nesudarytų situacija, jog įrodymų nebūtų galima pateikti, nes jie neišliko ar dingo. Be to, jei terminas praleistas, vadinasi, teisės pažeidimas tęsiasi jau gana ilgą laiką, tad galėjo sumažėti galimybės apginti pažeistas teises, t.y. atkurti padėtį, buvusią iki pažeidimo. Tad šiuo atveju teisingai teismai daro, kad procesas yra spartinamas, nes tik operatyviai reaguojant į teisių pažeidimą yra labiau išlaikomas civilinių santykių stabilumas bei išsaugomos realesnės galimybės apginti pažeistas teises, atkuriant iki pažeidimo buvusią padėtį. Tad ši teismo iniciatyva prisideda prie proceso koncentruotumo principo veikimo.

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario mėn. 15 d. nutartis civilinėje byloje *M. V. v. UAB „Algasa“; tretieji asmenys G. K., L. K. ir V. B.* Nr. 3K-3-35/2012; Procesinio sprendimo kategorija 16.2.4; 24.3; 44.2.4.2 (S)

IŠVADOS

Analizuojant ir sisteminant Lietuvos teismų praktiką, taikant ieškinio senaties atnaujinimo pagrindus, pastebėta:

1. Pirmiausia, teismai, sprenddami dėl vienu ar kitu ieškinio senaties atnaujinimo pagrindų, visuomet turi remtis teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principais. Šių principų naudojimas leis išvengti galimo formalaus aplinkybių vertinimo, kuris pasitaikė bylose, kur buvo taikomi vidutiniai, o ne individualūs elgesio standartai. Šios klaidos galimybę žymiai sumažintų tolesnis tikslingas teismų praktikos plėtojimas apie objektyvias ir subjektyvias aplinkybes. Aukščiausiasis Teismas tik prieš du metus plačiau aptarė bei išskyrė du itin svarbius ieškinio senaties atnaujinimo kriterijus: 1) objektyvųjį kriterijų 2) subjektyvųjį kriterijų. Reikėtų pažymėti, kad iki tol teismų praktikoje buvo pasisakoma, kad jokių kriterijų įstatymas neišskiria, tad teismai ir nebuvo linkę kažko išskirti kaip svarbiais kriterijais. Lūžis įvyko byloje dėl žalos, padarytos sveikatai, atlyginimo. Vėliau šie kriterijai vis plačiau mėginti aptarti ir dar dvejose bylose, kur taip pat nagrinėti klausimai dėl žalos, padarytos sveikatai, atlyginimo. Tačiau, deja, kito pobūdžio bylose šie kriterijai dar nebuvo panaudoti. Taigi, teismai turėtų imti vis plačiau naudoti šiuos du kriterijus, kol visos bylos galėtų būti vertinamos atsižvelgiant ir į šiuos kriterijus.

2. Objektyvaus ir subjektyvaus kriterijų svarba. Šių kriterijų išskyrimas kiekvienu atveju teismą priverstų vertinti visą visumą aplinkybių. Objektyvių ir subjektyvių kriterijų pusiausvyra yra itin svarbus aspektas nagrinėjant ieškinio senaties atnaujinimo pagrindus. Tik nagrinėjant abu kriterijus galima matyti visą susiklosčiusių santykių visumą ir priimti teisingą ir išsamų sprendimą. Objektyvusis kriterijus didžiąja dalimi yra nulemtas saugomos vertybės gynimu (pavyzdžiui, sveikatos, kaip visuotinai saugomos vertybės, gynimas). O subjektyvusis kriterijus daugiau priklauso nuo kiekvienos situacijos skirtingai, pavyzdžiui, asmens sugebėjimas įvertinti susiklosčiusią teisinę situaciją kiekvienu atveju skiriasi, nes kiekvienas asmuo yra skirtingas ir jo gebėjimai, supratimas apie vykstančius įvykius yra skirtingi. Tad jei atnaujinus praleistą terminą būtų apginta itin didelį viešąjį interesą turinti vertybė (pavyzdžiui, saugomos teritorijos išsaugojimas ar kultūros, architektūros vertybių išsaugojimas), tuomet subjektyvieji kriterijai daug mažiau lemtų sprendimą dėl atnaujinimo. Ir atvirkščiai, jei atnaujinus terminą būtų apsaugomas daugiau privatus interesas, tuomet jo gynimą turėtų lemti daugiau subjektyvūs kriterijai, nei objektyvūs. Tad šiuo atveju turėtų būti

griežčiau žiūrima į tai, ką asmuo galėjo ir turėjo padaryti, kad būtų apgintos jo teisės laiku. Taigi, teismui privalant kiekvieną kartą iširti ir pasisakyti apie abu kriterijus būtų daug labiau sumažinama rizika, kad teismas neįvertins vienu ar kitu aplinkybių ir to pasėkoje priims netinkamą sprendimą ieškinio senaties atnaujinimo klausimu.

3. Teismai nagrinėdami ieškinio senaties atnaujinimo aplinkybes turi nepamiršti, kad turi būti vertinamas ir ieškinio senaties institutas. Tad, teismams reikia nustatyti, kuri iš kelių viešųjų interesų reikėtų ginti prioritetiškai konkrečiu atveju: 1) ar teisinių santykių stabilumą (ieškinio senaties termino paskirtis), 2) ar būtinybę pašalinti teisių ar teisėtų interesų pažeidimą (ieškinio senaties atnaujinimo paskirtis). Taigi, teismas turi nustatyti tinkamą, protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principus atitinkančią šalių teisių bei teisėtų lūkesčių gynimo pusiausvyrą. Iš vienos pusės tik svarbios priežastys yra pagrindas atnaujinti praleistą ieškinio senaties terminą, o iš kitos pusės ieškinio senaties aspektu teismas visuomet turi ieškoti, ar ginčo santykyje yra teisėtų lūkesčių apsaugos principas (asmuo turi būti teisėtai ir pagal galiojančius teisės aktus įgijęs civilines teises). Nenustačius šio principo buvimo, nebus pagrindo taikyti ieškinio senaties, tad teismas turėtų dažniausiai atnaujinti praleistą ieškinio senaties terminą, net ir esant ne itin svarioms priežastims.

4. Būtina įvertinti ieškovo asmenį ir veiksmus atidžiai, stengiantis apginti pažeistas teises. Nevienodas vertinimas turi būti fizinių, juridinių asmenų ir prokuroro.

1) Prokuroro veiksmams turi būti taikomi aukšti standartai, tačiau nepamirštama, kad už prokuroro ieškinio yra viešasis interesas, kuris daugeliu atveju, kaip objektyviai labiau ginama vertybė, turi didelę svarbą. Tad, net ir prokuroro pavėlavimas ginti pažeistas teises per ieškinio senaties terminą, daugeliu atveju negali būti pagrindas atmesti jo ieškinį. Išskirti du terminus, protingas tyrimo terminas ir terminas, per kurį prokuroras turi kreiptis į teismą po atlikto tyrimo. Vertinant tyrimo terminą, jis gali užsitęsti dėl bylos sudėtingumo, valstybės institucijų nenoro pripažinti padarius teisės aktų pažeidimus ar net suinteresuotumo kai kurių asmenų, kad neteisėti santykiai ir padariniai išliktų. Tad, visos šios aplinkybės turi būti įvertinamos.

2) Juridiniams asmenims taip pat taikomi aukštesni standartai, tačiau kaip minėta kiekvienu atveju teismas turi aiškintis ir subjektyvųjį kriterijų, kaip tuo atveju suvokė teisių pažeidimą juridinio asmens organai, nes gal tuo metu juridinis asmuo neturėjo realiai veikiančių organų bei gal juridinį asmenį atstovauja tik vienas fizinis asmuo ir jis negalėjo pareikšti ieškinio per ieškinio senaties terminą. Bei itin retais atvejais ieškinio senaties

terminas gali būti atnaujinamas tokiems juridiniams asmenims, kurie nuolat susiduria su panašaus pobūdžio ginčais, pavyzdžiui, bankai, draudimo bendrovės.

3) Fizinių asmenų atveju turi būti įvertinama didelis spektras aplinkybių, įvertinamas amžius, išsilavinimas, sveikatos būklė. Situacijos suvokimas (subjektyvusis kriterijus) gali padėti įvertinti asmens suvokimą apie esamą situaciją ir tuo pagrindu atnaujinti praleistą terminą įvertinus, kad asmuo nesuvokė tam tikrų rizikų ar galimybių, pavyzdžiui, susirašinėjimas su ikiteisminėm institucijomis sudaro pagrįstą lūkestį, kad žala bus atlyginta, todėl fizinis asmuo sudaro lūkestį ginčą išspręsti taikiai, tad pavėluojama į teismą kreiptis laiku. Be to, reikia įvertinti, kad fiziniai asmenys neturi būti visi vertinami vienodai ir kad kiekvienu atveju turi būti taikomi individualūs standartai, pavyzdžiui, direktoriumi dirbęs asmuo turi gebėti daug greičiau apginti savo pažeistas teises. Tačiau tuo pačiu reikia vertinti ir kitas aplinkybes, pavyzdžiui, ar ieškinio pareiškimui nesutrukdė sveikatos būklė.

Taip pat visais atvejais turi būti atsižvelgiama į ieškovo nerūpestingumą, neapdairumą bei aplaidų elgesį, kaip galimus pagrindus ieškinio senaties termino neatnaujinimui. Bei turima atsižvelgti į atsakovo sąžiningumą, nes nesąžiningo atsakovo neturėtų ginti teisėtų lūkesčių principas.

5. Svarbu įvertinti ir ieškinio senaties atnaujinimo bei ieškinio senaties nutraukimo santykį. Pagrindinis siūlymas būtų keisti Aukščiausiojo teismo senato formuluotę, kad senaties nutraukimas galimas tik ieškinio senaties termino metu. Tačiau ir nekeičiant šios formuluotės, pasitelkiant ieškinio senaties atnaujinimo institutą, galima išspręsti susidariusią problemą, nes skolos pripažinimą po ieškinio senaties termino galima pagrįstai laikyti svaria aplinkybe ieškinio senaties termino atnaujinimui. Veiksmais pripažįstančiais skolą, skolininkas parodo, kad ir ieškinio senaties termino metu buvo skolingas.

6. Teismų praktikos suformuluota taisyklė, kuomet, atsakovui prašant taikyti ieškinio senaties terminą, teismas *ex officio* išsprendžia ieškinio senaties atnaujinimo klausimus yra gera ir sveikintina. Taip sutaupomas bylos šalių laikas bei įgyvendinamas proceso koncentruotumo principas, paliekama mažiau galimybių kilti naujiems ginčams bei teismui esant aktyviam geriau apginami abiejų šalių interesai. Nes iš vienos pusės, teismui paprašius, o ieškovui nepateikus priežasčių ir įrodymų apie ieškinio senaties praleidimą, teismas gali drąsiau konstatuoti termino praleidimą (nauda atsakovui), iš kitos pusės aktyvus teismo vaidmuo padeda pateikti nepateiktus įrodymus bei taip apsaugomos pažeistos teisės ir neleidžiama išsisukti asmeniui, padariusiam žalos, nuo atsakomybės (nauda ieškovui).

Santrauka

Ieškinio senaties atnaujinimo pagrindų taikymas Lietuvos teismų praktikoje

Šiame magistro darbe nagrinėjamas ieškinio senaties atnaujinimo pagrindų taikymas Lietuvos teismų praktikoje. Teismų praktika nagrinėjama nuo 2002 m. gruodžio mėn. 20 d. iki 2012 m. kovo mėnesio. Darbas pradedamas nuo ieškinio senaties ir ieškinio senaties atnaujinimo sampratos, trumpai apžvelgiant, kodėl atsirado abu teisės institutai. Toliau nagrinėjami ieškinio senaties atnaujinimo tikslai. Nagrinėjamas susidūrimas tarp ieškinio senaties ginamų vertybių ir ieškinio senaties atnaujinimu ginamų vertybių.

Antroje darbo dalyje siekiama atskleisti kitusį teismų praktikos požiūrį į ieškinio senaties atnaujinimo kriterijų išskyrimą. Ypatingas dėmesys skirtas objektyviųjų ir subjektyviųjų kriterijų išskyrimui ir šio išskyrimo svarbai, teigiamai naudai ginčų sprendime.

Trečioje darbo dalyje ieškinio senaties atnaujinimo pagrindai rūšiuoti į grupes. Iš pradžių nagrinėtos bylos, kuriose ieškinio senatis buvo praleista, nes ieškovas ginčą mėgino spręsti iki teismo, nors ikiteisminis nagrinėjimas neatleidžia nuo pareigos laiku ginti pažeistas teises, tad nagrinėta, kuomet galimas senaties termino atnaujinimas. Po to, nagrinėtas ieškinio senaties nutraukimo instituto santykis su ieškinio senaties atnaujinimo institutu, atskleistas senaties atnaujinimo instituto svarbumas, jei ieškinio senaties terminas nenutrūksta. Toliau nagrinėti ieškinio senaties atnaujinimo pagrindai susiję su ieškovo asmeniu. Nagrinėta problematika siekiant ieškinio senaties terminą atnaujinti juridiniams, fiziniams asmenis ir prokurorui. Nagrinėjant bylas, kuriose prokurorai gina viešąjį interesą nuosavybės atkūrimo santykiuose, saugomų teritorijų, architektūrinių, kultūrinių, istorinių vertybių išsaugojime, teritorijų planavimo santykiuose siekta parodyti didelę reikšmę objektyviojo kriterijaus. Taip pat ieškinio senaties atnaujinimo tikslams ir objektyviajam kriterijui atskleisti pagalbėjo bylos, kuriose teismai nagrinėjo darbuotojų ginčus su darbdaviais, sveikatos, kaip visuotinai saugomos vertybės, gynimą, vaiko interesų apsaugą.

Paskutinėje darbo dalyje nagrinėta procesinė ieškinio senaties pusė. Nagrinėta teismų praktikoje susiformavusi teismo teisė *ex officio* išspręsti ieškinio senaties atnaujinimo klausimą, nesant ieškovo prašymui atnaujinti praleistą ieškinio senaties terminą.

Summary

Application of Restoration Claim Limitation Period Basics in the Lithuanian Court Practice

This master's thesis analyses the application of claim limitation period basics in Lithuanian court practice. The analysis features court practice from December 2002 to March 2012. The paper starts with the definition of *claim limitation period* and *restoration of the claim limitation period* and a short overview of the reasons for the appearance of the two legal concepts. The paper proceeds with an analysis of the purposes of restoring the claim limitation period. The analysis involves a study of the contradictions between the values defended by the claim limitation period and the values defended by the restoration of the claim limitation period.

The second part of the paper is dedicated to a description of changing court practice in the accentuation of the criteria for restoring the claim limitation period. Special attention is paid to distinguish objective and subjective criteria and to the importance of this differentiation and its benefits in dispute settlement.

The third part of the paper contains a classification of the basics for restoring the claim limitation period. At first, the analysis features cases in which the claim limitation period expired because the plaintiff attempted to settle the dispute extra-judicially, although pre-trial consideration does not exempt the relevant party from the duty to defend infringed rights by the set deadline; the analysis therefore focuses on instances where restoration of the claim limitation period was possible. The analysis proceeds with consideration of the relation of the expiration of the claim limitation period with the restoration of the claim limitation period. The importance of restoring the claim limitation period when the claim limitation period has not expired is also revealed. The analysis culminates with a study of the basics for restoring the claim limitation period with regard to the plaintiff. Issues connected with legal entities, individuals, and prosecutors requesting the restoration of the claim limitation period are considered. The objective criteria of restoring the claim limitation period are revealed by analysing cases in which prosecutors defended the public interest in relationships connected with the following: restoration of the right of ownership; preservation of protected areas and architectural, cultural, and historic valuables; and relationships connected with area planning.

The purposes of restoring the claim limitation period and its objective criteria were revealed by the study of the following cases: court disputes between employees and employers, defence of health as a universally protected value, and the protection of the rights of children.

The final section of the paper is dedicated to the procedural aspects of the claim limitation period. The study involves the right of courts to settle the issue of restoration of the claim limitation period *ex officio* in the absence of a plaintiff's request to restore an expired claim limitation period.

Literatūros sąrašas

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija, Valstybės žinios, 1992-11-30, Nr. 33-1014;
2. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, Valstybės žinios, 1995-07-21, Nr. 60-1501;
3. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Valstybės žinios, 1995-05-16, Nr. 40-987;
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340;
5. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262;
6. Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo ir atstovavimo valstybei įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios 2002, Nr. 56-2228; 2005, Nr. 127-4532;
7. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas (su pakeitimais ir papildymais), Valstybės žinios, 1994, Nr. 81-1514; 2003, Nr. 42-1919;
8. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios 1996, Nr. 33-807;

Specialioji literatūra:

9. AVIŽA, S. Ieškinio senaties normų taikymas bendrosios kompetencijos teismuose, kai ginčo nagrinėjimas yra susijęs su individualaus administracinio akto ginčijimu. // Teisės problemos, 2011, Nr. 3 (73);
10. DRIUKAS, A. Ieškinio senaties instituto raida Lietuvoje: materialiniai ir procesiniai aspektai // Jurisprudencija, 2003 Nr. 39(31);
11. DRIUKAS, A. Ieškinio senaties taikymo problemos sprendžiant prievolių įvykdymo užtikrinimo klausimus // Prievolių įvykdymo užtikrinimo teisinės problemos. Teminis straipsnių rinkinys. Vilnius: LTU Leidybos centras, 2001;
12. MIKELĖNAS, V., *et al.* Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirma knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001, p. 350;
13. MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2002, 1 T;

14. NEKROŠIUS, Ipolitas; Nekrošius Vytautas; Vėlyvis Statys. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 1999, antrasis leidimas, p. 263;
15. PAPIRTIS, L. V., et al., *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius : Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2005, 2 T. ;
16. VILEITA, A., et al., *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 567 ;
17. VITKEVIČIUS, P., et al., *Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vijusta, 1997, p. 459.

Praktinė medžiaga:

18. Europos Žmogaus Teisių Teismas 2009 m. liepos mėn. 7 d. *Stagno v Belgium*, Nr. 1062/07;
19. Europos Žmogaus Teisių Teismas 2007 m. vasario mėn. 15 d. *A. A. v. Bulgaria*, Nr. 51343/99;
20. Europos Žmogaus Teisių Teismo byla dėl priimtino 1999 m. birželio mėn. 29 d. *Nylund v. Finland /dec.*, Nr. 27110/95;
21. Europos Žmogaus Teisių Teismas 1996 m. spalio mėn. 22 d. *Stubbings and Others v. United Kingdom*, Nr. 22083/93, 22095/93;
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje *S. V. T. ir D. T. v. R. Ž. ir A. Ž. tretysis asmuo BUAB „Algirsta“*, Nr. 3K-3-54/2012 Procesinio sprendimo kategorijos: 45.6; 24.2; 24.4 (S);
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario mėn. 15 d. nutartis civilinėje byloje *M. V. v. UAB „Algesa“, tretieji asmenys G. K., L. K. ir V. B.* Nr. 3K-3-35/2012; Procesinio sprendimo kategorija 16.2.4; 24.3; 44.2.4.2 (S)
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje *Marijampolės rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras v. UAB „Bitė Lietuva“, UAB „Teletower“, Marijampolės savivaldybės administracija, Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija prie Aplinkos ministerijos, tretieji asmenys A. Ž., Puskelnių kaimo bendruomenė, UAB „Alkesta“, Marijampolės visuomenės sveikatos centras* Nr. 3K-3-523/2011; Procesinio sprendimo kategorijos: 21.4.1.1; 22.4; 50.8; 24.2; 92 (S);
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. spalio mėn. 18 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. Vilniaus apskrities viršininko administracija (procesinių teisių perėmėja – Nacionalinė žemės tarnyba prie*

- Žemės ūkio ministerijos) ir A. P* Nr. 3K-3-394/2011; Procesinio sprendimo kategorijos: 24.3; 30.4.1; 41 (S);
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. rugpjūčio mėn. 23 d. nutartis civilinėje byloje *Klaipėdos miesto apylinkės prokuratūros vyriausiasis prokuroras v. Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos (Klaipėdos apskrities viršininko administracijos teisių perėmėja), Neringos miesto savivaldybė, UAB „Giedra“* Nr. 3K-3-344/2011; Procesinio sprendimo kategorijos: 20.3.7; 21.4.1.1; 21.6; 22.4; 24.2; 24.4; 30.3; 50.8; 114.11; 116.1; 121.13; 121.18; 121.19.4 (S);
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gegužės mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. Vilniaus apskrities viršininko administracija (teisių perėmėjas – Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos), L. P., S. K., T. I., A. Š., Z. Z., R. J., A. J., L. G., O. Š., J. Š., P. B., J. B., A. K., M. K., N. K., D. D., R. D., J. D., A. D., J. K., R. K.* Nr. 3K-3-252/2011; Procesinio sprendimo kategorijos: 30.12.1; 41 (S);
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gruodžio mėn. 10 d. nutartis civilinėje byloje *V. K. v. UAB „ALVORA“* Nr. 3K-3-516/2010; Procesinio sprendimo kategorijos: 16.2.4; 24.1 (S);
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio mėn. 30 d. nutartis civilinėje byloje *J. M. v. Lietuvos valstybė* Nr. 3K-3-490/2010; Procesinio sprendimo kategorija 24.4; 44.2.4.2 (S);
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio mėn. 30 d. nutartis civilinėje byloje *R. V. v. M. K. T., tretieji asmenys D. M. ir Vilniaus miesto 10–asis notarų biuras*, Nr. 3K-3-482/2010; Procesinio sprendimo kategorija 30.9.1; 30.9.2; 71; 114.3; 114.4 (S);
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. rugsėjo mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija, Vilniaus apskrities viršininko administracija, Kūno kultūros ir sporto departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės Lietuvos olimpinio sporto centro, UAB „Saunų rojus“, Kūno kultūros ir sporto departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės* Nr. 3K-3-368/2010; Procesinio sprendimo kategorijos: 95.7 (S);
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. liepos mėn. 1 d. nutartis civilinėje byloje *S. K. v. I. F.* Nr. 3K-3-312/2010; Procesinio sprendimo kategorijos: 76.5; 114.9.3.2; 114.9.6.2 (S);

33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. balandžio mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje *Klaipėdos miesto apylinkės vyriausiasis prokuroras v. UAB „Sabonio klubas ir partneriai“*, *Neringos savivaldybės taryba ir Neringos savivaldybės administracija* Nr. 3K-3-143/2010; Procesinio sprendimo kategorijos: 21.4.1.1; 24.3(S);
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. balandžio mėn. 13 d. nutartis civilinėje byloje *V. D v. VšĮ Kėdainių pirminės sveikatos priežiūros centras, VšĮ Kėdainių ligoninė* Nr. 3K-3-170/2010; Procesinio sprendimo kategorija 44.5.2.15 (S);
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo mėn. 30 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus apygardos prokuratūros vyriausiojo prokuroro v. E. M., Zarasų rajono savivaldybės administracija* Nr. 3K-3-141/2010; Procesinio sprendimo kategorijos: 30.3; 30.4.2; 95.7; 99.4; 99.5 (S);
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario mėn. 17 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „BPTS Europa“ v. UAB „Lelija“*, Nr. 3K-3-55/2010 Procesinio sprendimo kategorijos: 24.4; 42.8 (S);
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio mėn. 10 d. nutartis civilinėje byloje *D. C. v. UAB „Sklypas“, tretieji asmenys UAB „Senovė“, UAB „Megrame“*, Nr. 3K-3-499/2009 Procesinio sprendimo kategorijos: 45.1; 52.3; 24.3; 116.1 (S);
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje *A. V. v. Alytaus apskrities viršininko administracija*, bylos Nr. 3K-3-447/2009; Procesinio sprendimo kategorijos: 11.9.10.1; 19.4; 21.4.1.1; 21.4.1.2; 24.3; 69;
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 9 d. nutartis *Klaipėdos rajono apylinkės vyriausiojo prokuroro pavaduotojas v. J. Ž. ir kt.* byloje Nr. 3K-3-397/2009;
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 31 d. nutartis *Šiaulių apygardos vyriausiojo prokuroras v. S. B., S. D. ir kt.* byloje Nr. 3K-3-319/2009;
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugpjūčio mėn. 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Kirstnė“, O. N. L., R. S., N. S., A. Š. v. UAB „Medicinos bankas“, UAB „Medicinos banko lizingas“, S. D.*, Nr. 3K-3-317/2008 Procesinio sprendimo kategorijos: 21.4.1.1; 21.4.2.1; 24.2; 25.3; 27.3.2.1; 36.4; 42.4; 43.2 (S);

42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. birželio mėn. 19 d. nutartis civilinėje byloje *A. S. v. UAB (duomenys neskelbtini)* Nr. 3K-3-318/2008 Procesinio sprendimo kategorijos: 11.5.6; 24.3;
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo mėn. 26 d. nutartis civilinėje byloje *A. G v. Lietuvos Respublikos valstybė, Klaipėdos rajono policijos komisariatas* Nr. 3K-3-183/2008; Procesinio sprendimo kategorija: 24.2, 26.6 (S);
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo mėn. 14 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras v. Lietuvių katalikų mokytojų sąjunga, Vilniaus miesto savivaldybės taryba, valstybės įmonės Registrų centro Vilniaus filialas* Nr. 3K-7-38/2008; Procesinio sprendimo kategorijos: 24.2; 24.3; 27.3.1.1; 30.2; 30.3; 43.2 (S);
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio mėn. 18 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras v. Vilniaus apskrities viršininko administracija, I. S. , L. Z. , F. Z. , J. K. , A. Z. ir V. I. D. , tretieji asmenys Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos, Vilniaus apskrities valstybinė mokesčių inspekcija, Vilniaus miesto savivaldybės taryba ir notarė Lilija Šilėrienė* Nr. 3K-3-578/2007; Procesinio sprendimo kategorijos: 24.3, 30.4.1, 95.7;
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio mėn. 5 d. nutartis civilinėje byloje *E. J. v. A. K., AB „Grigiškės“, UAB „Grigiškių komunalinis ūkis“*, Nr. 3K-3-470/2007 Procesinio sprendimo kategorijos: 21.4.1.5; 30.6 (S);
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio mėn. 31 d. nutartis civilinėje byloje *S. K. v. I. F* Nr. 3K-3-460/2007; Procesinio sprendimo kategorijos: 76.5; 78.2.1 (S);
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio mėn. 22 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Hansa lizingas“ v. N. M.*, Nr. 3K-3-264/2007 Procesinio sprendimo kategorijos: 24.4 (S);
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. balandžio mėn. 20 d. nutartis civilinėje byloje *VŠĮ „Centrinė projektų valdymo agentūra“ v. UADB „Industrijos garantas“*, Nr. 3K-3-172/2007 Procesinio sprendimo kategorijos: 36.3 (S);
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje *V. K. v. V. G. Š*, Nr. 3K-3-121/2007 Procesinio sprendimo kategorijos: 24.2; 24.3 (S);

51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gruodžio mėn. 15 d. nutartis civilinėje byloje *M. R. v. 240-oji gyvenamųjų namų savininkų bendrija, A. G., L. K., A. M., A. N., AB bankas „Hansabankas“* Nr. 3K-3-655/2006; Procesinio sprendimo kategorija 24.3; 24.4 (S);
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gruodžio mėn. 4 d. nutartis civilinėje byloje *R. A. S. v. L. G.*, Nr. 3K-3-621/2006 Procesinio sprendimo kategorijos: 24.2; 63.1; 121.18 (S);
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio mėn. 16 d. nutartis civilinėje byloje *R. J. v. AB „VITI“*, Nr. 3K-3-502/2006 Procesinio sprendimo kategorijos: 24.2; 24.3 (S);
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugpjūčio mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje *Estijos draudimo bendrovė AS „ERGO Kindlustuse“ v. UAB „Transmėja“, DUAB „Baltijos garantas“, tretysis asmuo M. V.*, Nr. 3K-3-438/2006 Procesinio sprendimo kategorijos: 24.4 (S);
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 19 d. nutartis *Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. V. M.* byloje Nr. 3K-3-291/2006;
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio mėn. 10 d. nutartis civilinėje byloje *R. J. v. Lietuvos Respublika* Nr. 3K-3-260/2006; Procesinio sprendimo kategorija 24.2; 44.5.2.5 (S);
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio mėn. 25 d. nutartis civilinėje byloje *M. Z. v. G. M., L. M., VĮ Registrų centras, Vilniaus miesto 10-ojo notarų biuro notarė Ž. P.*, Nr. 3K-7-372/2005 Procesinio sprendimo kategorijos: 24.2; 24.3; 121.13 (S);
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. gegužės mėn. 4 d. nutartis civilinėje byloje *J. L. v. Vilniaus bendrojo lavinimo konsultacinis centras*, Nr. 3K-3-308/2005; Procesinio sprendimo kategorija 11.6.1 (S);
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. balandžio mėn. 7 d. nutartis civilinėje byloje *Č. D. v. VĮ Tarptautinis Vilniaus oro uostas* Nr. 3K-3-258/2004; Procesinio sprendimo kategorija 2.3.1 (S);
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. kovo mėn. 17 d. nutartis civilinėje byloje *A. R. v. UAB „Besserlita“* Nr. 3K-3-213/2004; Procesinio sprendimo kategorija 21.6, 21.2.2.1, 2.11 (S);

61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. spalio mėn. 8 d. nutartis civilinėje byloje *M. Z. v. G. M. ir L. M., tretieji asmenys 630-oji gyvenamojo namo statybos bendrija, Vilniaus miesto 10 – ojo natarų biuro notarė Ž. P.*, Nr. 3K-3-921/2003; Procesinio sprendimo kategorija 15.2.1.1; 18.2. (S);
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės mėn. 21 d. nutartis civilinėje byloje *A. B. v. L. B. A.* Nr. 3K-3-616/2003; Procesinio sprendimo kategorijos: 18.3, 18.4, 36.1, 95.1 (S).
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. gruodžio mėn. 20 d. patvirtinta apžvalga Nr. A2-39 dėl teismų praktikos, taikant ieškinio senatį reglamentuojančias įstatymų normas, apibendrinimo
64. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2011 m. lapkričio mėn. 14 d. nutartis administracinėje byloje *M. K. v. Lietuvos valstybė* Nr. A-662-3116-11; Procesinio sprendimo kategorija: 15.2.3.2 (S);
65. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. lapkričio mėn. 2 d. nutartis civilinėje byloje *E. R. A. ir A. R. A. v. Jonavos rajono savivaldybės administracija, UAB „Jonavos paslaugos“, AB „Jonavos šilumos tinklai“, UAB “Jonavos vandenys“, Lietuvos kariuomenė*, Nr. 2A-1655-173/2011 Procesinio sprendimo kategorijos: 24.4; 44.2.4.1; 44.2.4.2; 121.21.(S);